

**УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ – ЦІННІСНИЙ БАЗИС ДЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
«НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

29 квітня 2020 року

ТЕРНОПІЛЬ – 2020

УДК 378.37.014

У – 85. Українська Хартія вільної людини – ціннісний базис для національної концепції «Нова українська школа»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 29 квітня 2020 року) / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Т. В. Магера, М. П. Мамус, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Тернопіль: ТОКІППО, 2020. 258 с.

U – 85. The Ukrainian Charter of the Free Person is a value basis for the national concept “New Ukrainian School“ : materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Ternopil, Ukraine, 29 April 2020) / Editorial Board: O. Petrovskyi, V. Mysyk, I. Vitenko, O. Kohut, Yu. Shainiuk, A. Yanovskyi, F. Polianskyi, H. Herasymchuk, T. Mahera, M. Mamus, M. Martyniv, T. Serhunina. Scientific, methodological, information articles collection of Ternopil Regional Communal Institute of Postgraduate Pedagogical Education. Ternopil: TRCIPPE, 2020. 258 p.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 2 від 30 квітня 2020 р.)*

УДК 378.37.014

©Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2020

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВИЙ, МЕТОДИЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

**УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ – ЦІННІСНИЙ БАЗИС ДЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
«НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

29 квітня 2020 року

З М І С Т

Бабовал Н. Р. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба	с. 8
Басун А. С. Співпраця сім'ї та школи як важлива складова формування всебічно розвиненої особистості в умовах модернізації початкової школи	с. 11
Борисюк З. В., Мудрик Л. Є. Духовні цінності християнства в українській літературі.....	с. 17
Брик Р. С. Академічна доброчесність як важлива складова забезпечення якості освіти.....	с. 23
Буняк С. М. Цінності Української Хартії вільної людини в контексті нової освітньої парадигми.....	с. 28
Вітенко І.М. Дослідно-експериментальна діяльність у ЗЗСО з проблеми формування екологічної компетентності учасників освітнього процесу.....	с. 33
Волошин О. С. Християнські цінності та сучасність.....	с. 39
Герасимчук Г. І. Реалізація принципів Української Хартії вільної людини у сімейному вихованні.....	с. 42
Гіджак О. М. Християнські цінності: сучасний суспільний контекст...	с. 47
Гринюка Б. Пам'ятні знаки на території села Коцюбинці.....	с. 52
Грицюк Т. В. Формування компетентностей школярів та компетентісний підхід до змісту освіти в умовах Нової української школи.....	с. 64
Дем'янюк Ж. І. УХВЛ як основа виховання підростаючого покоління крізь призму Концепції Нової української школи.....	с. 68
Жизномірська О. Я. Професійна траєкторія сучасного педагога: психолого-педагогічні погляди.....	с. 72
Журба К. О., Шкільна І. М. Проблема смисложиттєвої кризи зростаючої особистості.....	с. 76

Зазуля О. Р. Модернізація змісту освіти та Української Хартії вільної людини: теоретичний аспект.....	с. 81
Зварич Г. В. Складники морального і духовного виховання в Українській Хартії вільної людини.....	с. 85
Кавецький В. Є. Потенціал Української Хартії вільної людини у контексті викликів даностей існування в новій соціокультурній реальності.....	с. 87
Ковалик І. М. Використання Української Хартії вільної людини як моделі структурованих ціннісних орієнтирів в контексті розвитку школяра та шкільної спільноти.....	с. 92
Колодійчук О. Я., Колодійчук О. Р. Особливості формування та розвитку життєвої компетентності учнів засобами змістового наповнення предметів технологічного компоненту освітньої галузі «Технології» в контексті ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини.....	с. 96
Коненко Л. Б., Іваночко О. В. Інтерактивні технології як засіб формування громадянської компетентності молодших школярів.....	с. 103
Коротюк З. М. Вплив сім'ї на формування успішної особистості.....	с. 106
Кучер Л. А. Аксиологія виховання і смисложиттєва рефлексія громадянської освіти в контексті завдань Нової української школи.....	с. 109
Ленчук Л. С. Сучасні тенденції розвитку учнівського самоврядування: організація роботи на основі впровадження Української Хартії вільної людини (на прикладі діяльності Кременецького районного учнівського парламенту).....	с. 117
Лопатка Г. Ф. Впровадження цінностей Української Хартії вільної людини (УХВЛ) в освітній процес закладів освіти.....	с. 122
Лубківський Д. Р. Витоки Української Хартії вільної людини.....	с. 127
Магера Т. В. Бути українцем – основоположна цінність Української Хартії вільної людини.....	с. 131
Мамус М. П. Християнські цінності в контексті Української Хартії вільної людини: історичний аспект.....	с. 136

Мандзій Н. І. Виховання національно-патріотичних якостей особистості через роботу «Музею національної звитяги».....	с. 144
Маринович М. Ф. Ціннісна канва Української Хартії вільної людини...	с. 150
Маркусь В. І. Україна відбудеться, якщо ми будемо українцями.....	с. 153
Мартинів М. А. Виховання цінностей молоді крізь призму історичних творів (на прикладі «Поучення» В. Мономаха).....	с. 157
Мацейків Т. І. Методичний інструментарій формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України.	с. 162
Микитчак О. О. Ціннісні орієнтири Української Хартії вільної людини як основа Нової української школи.....	с. 165
Мисик В. С. Окремі аспекти національно-патріотичного та громадянського виховання учнів у загальнонаціональних та обласних програмах.....	с. 169
Миханів Л. М. Застосування методів фасиліції в системі цінностей Української Хартії вільної людини.....	с. 173
Мочук О. Б. Формування в учнів навичок критичного сприйняття інформації у Новій українській школі: цінність УХВЛ «мислити».....	с. 177
Огірко О. В. Сучасний контекст християнських цінностей українців...	с. 185
Олексюк О. Р. Практичні рекомендації щодо створення продуктивного STEM середовища в закладі освіти.....	с. 193
Опалюх І. М. Виховання у молодого покоління цінностей Української Хартії вільної людини.....	с. 196
Петровський О. М. Обґрунтування ініціативною групою «Першого грудня» необхідності виховання політичних еліт на духовно - моральних цінностях.....	с. 200
Полянський Ф. І. Боротьба українців за рідну школу: досвід 1920–1930-х років в умовах польської окупації західноукраїнських земель...	с. 205
Поточняк О. Є. Виховання свідомого громадянина держави через впровадження в освітній процес закладу позашкільної освіти Української Хартії вільної людини.....	с. 211

Сергуніна Т. О. Виховання дітей у світлі Слова Божого (на матеріалі Приповістей Соломона).....	с. 216
Сесик О. О. Українська Хартія вільної людини – один із дієвих засобів реалізації гуманістичної освітньої тенденції, орієнтації на різнобічний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.....	с. 224
Славінська М. О. Рефлексія базових цінностей у сучасній післядипломній освіті.....	с. 228
Стасюк Н. Я. Моральна самосвідомість дітей та учнівської молоді в системі цінностей Української Хартії вільної людини.....	с. 231
Тимошів С. Я. Християнські цінності у формуванні духовного світу сучасної особистості.....	с. 235
Хома С. О. Методичне забезпечення реалізації ідей Української Хартії вільної людини.....	с. 241
Яковишин Р. Я. Методи впливу на моральне виховання учнів у діяльності позашкільних закладів Галичини (друга половина ХІХ століття).....	с. 247
Ярмолицька С. О. Християнські цінності як джерело духовного та морального розвитку зростаючої особистості.....	с. 252

Бабовал Надія Ростиславівна,
кандидат економічних наук, викладач
кафедри менеджменту і методології
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПОТРЕБА

Проблема забезпечення академічної доброчесності привертає увагу науковців та освітян не лише в Україні, але й у всьому світі. Розвиток сучасних технологій не лише значно розширює можливості для досліджень у всіх сферах, а й можливості для плагіату, фабрикації, фальсифікації, інших порушень академічної етики. Зазначимо, що доброчесність – позитивна, необхідна академічному середовищу цінність. Завдяки доброчесності, відкритості, взаємній доброзичливості учасників цього середовища вона ефективно реалізовує свою місію з обміну знаннями й їх примноження.

Питання академічної доброчесності ґрунтовно висвітлене у ст. 42 чинного Закону України «Про освіту», зокрема надано трактування терміну, описано критерії дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками та здобувачами освіти, зазначено академічну відповідальність щодо порушення тощо.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень [2].

Зауважимо, що вперше на законодавчому рівні порушено питання етичних принципів та правил, якими мають керуватися всі учасники освітнього процесу.

Види порушень академічної доброчесності, зазначені у п. 4, статті 42 Закону України «Про освіту» [2], можна розділити на три основні категорії: (див. рисунок 1).

Рис. 1. Основні види порушень академічної доброчесності [4, с. 9]

1. *Обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу. Формами обману є: *академічний плагіат*, *самоплагіат*, *фабрикація*, *фальсифікація* та *списування*. *Академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства. *Самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів. *Фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях. *Фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень. *Списування* – використання письмових робіт із зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання [2].

2. *Хабарництво* – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі [2].

3. *Необ'єктивне оцінювання* – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти [2].

Назвемо основні причини поширення плагіату. Перша – це неусвідомлення самої проблеми плагіату та її наслідків для розвитку суспільства. Більшість інформації на сьогодні ми черпаємо із всесвітньої павутини мережі Інтернет. На сьогодні Інтернет – це наче кладова всіх знань суспільства, яка спільно накопичується та спільно використовується, де доволі складно встановити першоджерело та авторське право. Тому можна говорити про ненавмисне (неусвідомлене) вчинення плагіату. Друга – навпаки, свідоме привласнення чужих наукових чи творчих досягнень з метою збагачення, прагнення визнання в соціумі тощо, загалом, з метою отримати максимальний результат при мінімальних зусиллях [4, с. 10].

Для викорінення плагіату, обумовленого першою причиною (неусвідомленого плагіату), ми підтримуємо думку О. Смотра [4], що необхідно працювати над підвищенням інформаційної культури суспільства. Починаючи зі школи, роз'яснювати учням поняття інтелектуальної власності та проявів плагіату. Заохочувати їх до аналізу отриманої з мережі інформації, а не до її дублювання. У студентському ж середовищі необхідно працювати над підвищенням рівня інформаційної культури шляхом впровадження курсу з вивчення понять академічної доброчесності, розповсюдження навчальних матеріалів із зазначеної тематики, проведення тематичних конференцій, семінарів тощо.

Зауважимо, що плагіат є загальносуспільною проблемою. У сучасному українському соціумі питання плагіату потребує негайного вирішення, оскільки аксіоматичність подачі програмного матеріалу, замовчування авторства наукових фактів стає причиною формування шаблонного мислення, а

присвоєння чужих результатів нівелює пошукову та творчу діяльність особистості, позбавляє освітній процес результативності [3, с. 95].

Академічна доброчесність базується на духовних засадах, етичних та моральних принципах, які лежать в основі освітньої діяльності. Саме доброчесність є мірилом внутрішньої культури людини. Сучасність вимагає від кожного напруженої праці, повної віддачі та безперервного розвитку задля того, щоб бути готовим застосовувати свої інтелектуальні здібності та наполегливість для досягнення успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 11.03 – 23.03.2019). Варшава, 2019. 175 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Моравська Н., Задорожна О. Реалізація політики академічної доброчесності як обов'язкова складова управлінських процесів закладу освіти. *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти: збірник матеріалів III регіональної науково-практичної конференції 2019*. С. 94–99.
4. Смотр О. О. Академічна доброчесність: історія, проблеми, майбутнє освітньо-наукового простору. *Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян*. 2019. С. 8–11.

УДК 159.9

Басун Анастасія Сергіївна,

слухачка магістратури зі спеціальності
013 Початкова освіта Хмельницької
гуманітарно-педагогічної Академії,

.....м. Хмельницький

СПІВПРАЦЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства, активне впровадження західних ідей гуманізації та демократизації потребує не тільки

кількісних, але й якісних змін у системі освіти, зокрема початкової [1]. З огляду на це зростає значення гуманістичної взаємодії школи та сім'ї, що зорієнтована на особистість дитини, її нахили, потреби, інтереси, соціальний досвід. Особистість учня – мета і результат виховання та навчання в умовах Нової української школи [10]. Тому вчителі та батьки мають обопільно працювати над формуванням та розвитком дитини.

Нова українська школа (далі НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті. НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння [8]. Саме тому важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з дітьми є співпраця школи і сім'ї, яка спрямована на формування всебічного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань співпраці сім'ї та школи у педагогіці зверталось чимало як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Одним із перших педагогів, який займався докладною розробкою питань співробітництва сім'ї і школи, був відомий чеський педагог Я. Коменський [9, с. 143]. На думку вченого, саме сім'я повинна готувати дитину до подальшого навчання в школі. У своїх педагогічних працях Я. Коменський для дітей від народження до шести років визначав материнську школу, під якою мав на увазі не суспільну установу, а своєрідну форму виховання.

Відомий французький педагог Ж. Руссо, звертаючись до батьків і вихователів, закликав їх розвивати в дитині природність, прищеплювати почуття свободи і незалежності, прагнення до праці, поважати в ній особистість і всі корисні розумні схильності [9, с. 119].

Вітчизняний український педагог В. Сухомлинський зазначав, що на моральному здоров'ї сім'ї базується педагогічна мудрість школи. Без турбот

про педагогічну культуру батьків, на його думку, неможливо розв'язати жодної проблеми, що стосується навчання і виховання. Тому одним із визначних принципів виховної системи є взаємодія впливів: родини та вчителів [6].

Видатний педагог К. Ушинський висловив багато цікавих думок із приводу того, як саме треба виховувати дітей в сім'ї. Він вважав, що батьки обов'язково повинні добре знати своїх дітей, їхні можливості і нахили [9, с. 115]. Проблема співпраці сім'ї і школи зайняла особливе місце в теоретико-педагогічних працях А. Макаренка другої половини 30-х років. Питанням сімейного виховання він присвятив «Книгу для батьків» [7].

Окрім того, сутність та зміст партнерства в освітньому процесі висвітлено у працях В. Кременя, М. Коновальчук, О. Коханової, В. Моргуна, Л. Ніколенко, О. Сухаревської, Г. Татаринцевої, Н. Шигонської тощо.

У такий спосіб проблема співпраці сім'ї та школи досліджується уже впродовж тривалого часу як у працях педагогів-класиків, так і у працях сучасних учених, та не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Звідси випливає, що значення батьківського авторитету, роль педагогічного колективу та всієї системи освіти є найважливішою необхідністю у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи.

Мета статті – висвітлити особливості та значення педагогіки партнерства в навчально-виховному процесі НУШ як чинника формування всебічно і гармонійно сформованої особистості.

Виклад основного матеріалу. Особливості взаємин школи і сім'ї регламентується державними документами. Так, в Законі України «Про освіту» визначені основні права і обов'язки батьків щодо виховання дітей, зокрема, відзначено, що на батьків покладено однакову відповідальність за виховання і розвиток дитини. А стаття 50 цього документу називає батьків у числі рівноправних учасників навчально-виховного процесу, оскільки без допомоги батьків педагогічному колективу важко домогтися значних успіхів у навчанні та вихованні дітей [4]. Саме тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів.

Незаперечним є той факт, що одним із шляхів оптимізації взаємодії двох провідних інституцій виховання є підвищення провідної ролі школи у розвитку особистості молодшого школяра. Це сприятиме озброєнню учнів глибоким багажем знань, виробленню практичних навиків та вмій [10].

Проте школа – не єдине місце, де виховується і навчається молоде покоління. Діти здобувають освіту, виховуються і навчаються не лише в школі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і насамперед – у сім'ї. Правильне виховання сприяє інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Розумові здібності краще розвиваються там, де вчителі і батьки правильно організують навчальну діяльність, сприяючи самостійному вирішенню творчих задач. Адже інтелектуально-творчий розвиток особистості учнів є одним із найважливіших завдань взаємодії сім'ї і школи в організації навчально-виховного процесу [6].

Варто зазначити, що взаємодія – це не тільки допомога різних соціальних інститутів одне одному, а й розумне об'єднання можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів. Взаємодія має здійснюватися, виходячи з потреб, інтересів дітей, батьків та специфіки конкретного навчально-виховного закладу.

Взаємодія вчителів і батьків – це суттєва ознака освітньої ситуації. Батькам необхідно розуміти свою роль як суб'єктів освітнього процесу, що можуть активно впливати на освітні завдання, на зміст освіти, на технології навчання, на освітньо-виховне середовище школи. Пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків, організація й проведення позаурочних заходів, спрямованих на опанування батьками необхідних знань – це головні завдання навчально-виховних заходів у роботі з батьками [9, с. 24].

Говорячи про співпрацю сім'ї та школи як важливу умову формування сучасної дитини як особистості в рамках реалізації ідей НУШ, варто зазначити, що провідна роль у здійсненні виховання дітей молодшого шкільного віку належить саме сім'ї. Основне завдання сімейного виховання – підготувати

дитину до життя в існуючих соціальних умовах.

Специфіка формування національної гідності у дітей молодшого шкільного віку засобами співпраці полягає у тому, що систематична робота школи та сім'ї має ґрунтуватися на поєднанні педагогічної освіти з керівництвом педагогічною самоосвітою, на поєднанні колективних, групових та індивідуальних форм роботи з батьками. Спільну діяльність школи та сім'ї варто здійснювати через загальношкільний та позакласний лекторій, різні педагогічні тренінги, індивідуальні консультації, на зборах батьків, де вивчаються та обговорюються такі питання, як мета, завдання і принципи виховання молодших школярів тощо [10].

Оскільки сім'я функціонує на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, вихованні дітей, взаємної відповідальності, то саме вона забезпечує соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою. Дослідженнями встановлено, що життєдіяльність сім'ї реалізується через основні її функції:

- *матеріально-економічну* (бюджет сім'ї, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, набуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил);
- *житлово-побутову* (забезпеченість житлом, ведення домашнього господарства, організація побуту);
- *репродуктивну* (продовження людського роду);
- *комунікативну* (створення сприятливого сімейного мікроклімату, внутрісімейне спілкування, взаємостосунки сім'ї з мікро- та макросередовищем, контакт із засобами масової інформації, літературою, мистецтвом);
- *виховну* (формування особистості дитини, передача їй соціального досвіду);
- *релактивну* (організація вільного часу та відпочинку) [6].

Сім'я є також персональним середовищем життя і розвитку дитини, яке

зумовлює спосіб життя та її соціальне існування.

Особливості цього характеризують параметри:

- *соціально-культурний*. Стосується освітнього рівня батьків, їх участі у суспільному житті. Рівень культури сім'ї визначається повагою до особистості дитини, усвідомленням впливу сімейної атмосфери на її формування, урахуванням цього при спілкуванні;

- *соціально-економічний*. Означає матеріальну забезпеченість сім'ї, завантаженість батьків на роботі;

- *техніко-гігієнічний*. Характеризує умови проживання, забезпеченість житлом, особливості способу життя;

- *демографічний*. Виражається в структурі та чисельності сім'ї [6].

Звідси випливає, що формування всебічно розвиненої особистості, готової до активного входження в соціальне життя, бере початки саме в межах сім'ї.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ефективність всієї виховної системи освітнього закладу характеризується і забезпечується насамперед взаємодією педагогів із батьками учнів, утвердженням батьків, усіх дорослих членів родини в якості суб'єктів цілісного виховного процесу, формуванням у них установок на самостійну творчу діяльність шляхом впровадження активних форм, передових технологій і методик психолого-педагогічної просвіти. Перспективами подальших досліджень може бути висвітлення питань щодо структури, змісту, напрямів, форм, методів і засобів підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження ідей педагогіки партнерства в умовах НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Чинний від 01-09-12]. Київ: Кабінет Міністрів України, 2011. 22 с. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc (дата звернення: 23.03.2020).
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року № 651-XIV, ст. 39/ URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2232/> (дата звернення: 23.03.2020).
3. Закон України «Про загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1999. № 28. С. 230.

4. Закон України «Про освіту». Київ: Освіта, 1996. 23 с.
5. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Початкова школа*. 2002. №№ 2, 3. Розділ III.
6. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/707221/1/>.pdf (дата звернення: 02.04.2020).
7. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей. Київ, 1973. 335 с.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. / Загальна редакція Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 2 с.
9. Педагогічна майстерність. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. / За ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
10. Савченко С. В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». URL: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769> (дата звернення: 27.02.2020).

УДК 811.161.2

Борисюк Зоряна Володимирівна,

методист центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти;

Мудрик Лілія Євгенівна,

методист центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ХРИСТІЯНСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Майбутнє нашої держави, що має багату тисячолітню християнську культуру, залежить від християнського виховання, від змісту тих цінностей, які закладаються в серця учнів, від усвідомлення ідентичності зі своїм народом, від мудрої книжки, рідного слова. У християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації, тому християнські аргументи залишаються найвагомішими.

Ключові слова: духовні цінності, моральне виховання, духовність

Постановка проблеми. Духовне виховання – це праця вчителя із створення умов для формування таких рис характеру, які є основою розвитку

найкращих стосунків, поглядів та переконань. Формування духовної особистості потребує від учителя постійного вдосконалення системи виховання, а також урахування вікових особливостей і виховання духовних цінностей. Виховання на основі цінностей – шлях особистості, її духовного світу. Адже через правильний вибір основних життєвих цінностей проявляється самореалізація особистості.

Духовні цінності людини своїм корінням сягають глибокої давнини, де ідеалами була щира та чесна праця, турбота за ближнього, життя протікало у відповідності до законів Бога і природи.

Духовна цінність – це те, що має зв'язок із внутрішнім психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, це те, що варте поваги. Здавна наші пращури склали символічну систему духовних цінностей, яка передається від покоління до покоління. З часом вона змінюється, доповнюється, але основою її є ЛЮБОВ. У систему загальнолюдських цінностей входить: віра в Бога, пошана батькам, святість, постійність, наполегливість, альтруїзм, гуманність, чесність, старанність, щирість, доброта, любов, мораль, милосердя, відповідальність, совість, мужність, людяність, сила волі, свобода, гідність, честь, вміння творчо вдосконалювати світ, усвідомлення самого себе, вміння керувати своїми вчинками. Чим внутрішньо красивішою буде людина, тим більше буде перелік духовних цінностей.

Найбільш сприятливим для формування духовного світу учня є урок літератури. Адже він дає можливість на прикладі життєпису автора та дій головного героя показати позитивні або ж негативні якості особистості, тим самим правильно сформувати духовні цінності.

Мета статті – проаналізувати роль художньої літератури у формуванні духовності учнів.

Виклад основного матеріалу. Уроки української літератури прищеплюють школярам високі моральні якості: чуйність, повагу до ближнього, почуття людської гідності, обов'язку, справедливості, а також формують уявлення про одвічне існування добра і зла, про їхню постійну

боротьбу, про людське життя як найвищу цінність на землі, сповнену духовною красою.

На уроках літератури у вчителя є найбільше можливостей розглянути ті питання, які стосуються духовності та безпосередньо формування її у дитини. Більше того, учитель має можливість впливати на дитину непомітно, не нав'язуючи їй певний погляд, а формувати в школяра власний за допомогою прикладів із літератури. Учитель, у першу чергу, має змогу впливати саме на емоційну сферу учня, коригувати систему цінностей, розширювати кругозір, формувати духовну сферу.

У процесі вивчення багатьох тем із української літератури рекомендовано посилатися на християнські цінності Нового Завіту, адже Святе Письмо – це невичерпне джерело тематики. Ця книга дивує влучністю та живучістю висловів, адже породила безліч фразеологізмів, якими ми користуємося, не завжди усвідомлюючи їх походження. Біблія з її християнськими цінностями наклала відбиток майже на кожен художній твір.

Кожній освіченій людині потрібно знати тексти біблійних сюжетів, імена біблійних героїв для того, щоб зрозуміти в літературних творах явище, яке мовознавці називають ремінісценціями, тобто посиланнями на сторінки Біблії.

Інтерпретували біблійні мотиви такі українські письменники ХІХ ст., як Тарас Шевченко, Леся Українка, Пантелеймон Куліш. Також опрацьовували біблійні теми поети ХХ ст., а саме: Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Бажан, Іван Драч.

Образи Біблії надихають і творчість Ліни Костенко.

Зважаючи на те, що в курсі української літератури в 5–11 класах Біблія проходить через велику частину програмового матеріалу, учитель несе особливу відповідальність за те, щоб доносити до учнів не лише цінність, глибину й силу християнського вчення, але й прищеплювати найкращі якості характеру: любов і милосердя, бути мудрим і розважливим, справедливим і добрим.

Виховання християнської моралі в учнів на уроках літератури відбувається через набуття школярами знань про моральні якості письменників, літературних персонажів, через оволодіння вміннями узагальнювати окремі життєві факти митців, давати аргументовану оцінку вчинкам героїв художніх творів.

Одні з українських письменників були справжніми християнами, переконаними в істинності Святого Письма, інші мали помірковані погляди.

Так, наприклад, вивчаючи творчість Шевченка, учитель дає коротку оцінку ставлення Шевченка до релігії.

Пізнавальна робота учнів може бути представлена такими завданнями:

- Що є Бог у поезії Шевченка?
- Що становить сутність його молитви і віри?
- Яку роль у житті Шевченка відіграли Псалтир і Святе Письмо?
- Як ставився Шевченко до атеїстів?
- Знайдіть у творах риторичні звертання до Бога та вислови.

Таких прикладів є багато. Трагедії «Сава Чалий» та «Переяславська ніч» М. Костомарова присвячені християнському всепрощенню, братолюбству навіть до ворогів, боротьбі за віру, причому вирішальну роль у цьому відводиться козакам. Лише перемігши ворога, можна його помилувати – такий реально-історичний смисл ідеї християнського братолюбства в осмисленні автора («Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав за друзів своїх» (Євангеліє від Іоанна, [1])).

У п'єсі «Наталка Полтавка» устами героїв І. П. Котляревський промовляє:

Де згода в сімействі, де мир і тишина,
щасливі там люди, блаженна сторона.
Їх Бог благословляєть,
Добра їм посилаєть.
І з ними він живе.

У п'єсі «Хазяїн» І. К. Карпенко-Карий порушує актуальну на сьогодні проблему жадоби, прагнення матеріального багатства. Жадоба – один із

смертних гріхів у православ'ї. Гріх – хвороба душі, що веде до морального краху, її смерті ще за життя. А скільки ж сучасних «пузирів» нищать свої душі?

У Євангелії йдеться: «Не збирайте собі скарбів на землі, але збирайте собі скарби на небі, бо де скарб ваш, там буде й серце ваше!» Порушення Заповіді Божої – «Шануй батька й матір свою, і довголітнім будеш на землі» – бачимо у «Кайдашевій сім'ї» І. Нечуя-Левицького. Зло веде до моральної деградації головного героя роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Чіпка порушує Заповідь: «Не вбий!». Вихід – іти шляхом самовдосконалення. А відтак – удосконалювати суспільство. Гординя – найперший із смертних гріхів. Через гординю виникло зло. (Через гординю ангел світла повстав проти Бога. Через неї Каїн заздрить Авелю і вбиває брата, віддаючи душу сатані).

Кожного дня ми вибираємо між добром і злом, кому служити Богу чи дияволу («...хто робить добро, той від Бога, а той, хто чинить зло, не бачив Бога» (Євангеліє від Іоанна [1]). Ісус відповідав: «...усякий, хто чинить гріх, той раб гріха» (Євангеліє від Іоанна [1]). «Бо кожен, хто підноситься, той понижений буде, а хто понижується, той піднесеться». Свідченням невміння поєднати матеріальне і духовне є твори М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» та «Лісова пісня» Лесі Українки. Письменник, досліджуючи людську душу, показує єдину могутню силу, яка може перебороти зло-помсту, – це добро. («Бо як ви людям будете прощати гріхи їхні, то простить і вам Отець ваш небесний»).

Сучасна програма з української літератури включає чимало творів, на яких можна успішно формувати духовний світ старшокласників, виховувати високі християнські чесноти. Практично в кожному творі можна віднайти вічну боротьбу добра і зла, любові і ненависті, пошуки щастя, істини, ідеалу. Однак є твори, в яких християнська моральність (чи її антиподи) є першорядною, показовою, а літературні герої, носії християнських моральних цінностей, є прикладом для наслідування (чи, навпаки, осуду).

Висновки. Перегляд змісту програм із української літератури та напрацювання дидактичного супроводу навчання є важливим для формування духовно-моральних цінностей учнів.

Формування духовних цінностей має бути безперервним процесом, творчим, безпосередньо пов'язаним із розвитком, самоутвердженням особистості. Тому основним завданням учителя є зробити безцінні духовно-моральні багатства людства особистим здобутком кожної дитини через зміст предмета із застосуванням різних освітніх технологій.

Читаючи твори з використанням біблійних образів, мотивів, сюжетів, учень отримує велику естетичну насолоду, збагачує свою душу духовними цінностями, проходить процес духовного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія / Переклад Огієнко І. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2014. 1360 с.
2. Вихрущ А. В. Основи християнської педагогіки. Тернопіль: Освіта, 1999. 168 с.
3. Сіданіч І. Л. Християнська педагогіка: навч. посіб. / О. Кислашко, І. Сіданіч. К.: Духовна вісь, 2015. 510 с.
4. Варенко В. М. Вивчення творчості українських письменників ХІХ – початку ХХ століття як засіб формування християнських моральних цінностей у старшокласників (культурологічний аспект): навч.-метод. посіб. К.: Вид-во Європейського університету, 2005. 160 с.
5. Виховання християнської моралі на творчості українських письменників (ХІХ – початок ХХ століття). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2000. № 2. С. 21–25.
6. Сучасні науково-педагогічні погляди на проблему виховання принципів християнської моралі в школі. *Наука і сучасність*: збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос. Том ХХІХ. С. 195–200.
7. Виховання учнів на принципах християнської моралі на уроках української літератури в середній школі (на матеріалі творчості українських письменників ХІХ ст.). *Література. Фольклор, Проблеми поетики*: збірник наукових праць. Випуск 14. К.: «Твім інтер», 2002. С. 136–147.
8. Виховання учнів старшої школи на християнських моральних цінностях загальнолюдського значення у процесі вивчення творчості українських письменників ХІХ – початку ХХ століття. *Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій*: матеріали науково-практичної конференції. К. Національна академія управління, 2003. С. 255–259.
9. Сучасні науково-педагогічні погляди на проблему виховання християнських моральних цінностей у школі. *Соціалізація особистості*: збірник наукових праць. Том ХХІ. К.: Логос, 2003. С. 168–184.

Брик Роман Степанович,

кандидат педагогічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри менеджменту і методології освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4].

Ідея Нової української школи передбачає, що виховний процес буде невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема: морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність), які корелюють із цінностями академічної доброчесності [3].

Питання забезпечення академічної доброчесності останнім часом привертають підвищену увагу науковців та освітян не лише в Україні, але й у всьому світі. Академічна доброчесність є поняттям загальноприйнятим у

розвинутих країнах сучасного світу. Його узагальненість дозволяє охопити різні сфери академічного життя, де кожному з учасників відведена його унікальна роль та, відповідно, права, обов'язки і відповідальність.

Категорія академічної доброчесності відзначається своєю багатовимірністю, що означає поєднання в ній як відповідних фундаментальних цінностей, так і механізмів й інструментів їхнього забезпечення і просування. Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні розробили документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» (Fishman 2012). За цим підходом, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності [8].

Фундаментальні цінності академічної доброчесності

Чесність	Академічні спільноти доброчесності просувають пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів по дорученню адміністрації
Довіра	Академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою
Справедливість	Академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти й практики для підтримання справедливості у стосунках між студентами, викладачами та адміністративним персоналом
Повага	Академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивну, кооперативну та партисипативну природу навчання і пізнання. Вони шанують та вважають за належне

	розмаїття думок та ідей
Відповідальність	Академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки. Підтримують взаємно узгоджені стандарти, а також вживають належних заходів у випадку їхнього недотримання
Мужність	Для розбудови й підтримання академічних спільнот доброчесності потрібно більше, ніж просто вірити в фундаментальні цінності. Трансформація цінностей від розмов про них до відповідних дій, їхнє відстоювання в умовах тиску і труднощів потребує рішучості, цілеспрямованості і мужності

Академічна доброчесність є категорією нормативною, прописаною у вітчизняному законодавстві й міжнародному праві, з усіма наслідками правового характеру, що з цього випливають. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту», академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [4]. Закон України «Про повну загальну середню освіту» передбачає формування закладом освіти внутрішньої системи забезпечення якості освіти, яка має включати механізми забезпечення академічної доброчесності, порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності, види академічної відповідальності педагогічних працівників та учнів за конкретні порушення академічної доброчесності. Закон зобов'язує кожного учасника освітнього процесу дотримуватися академічної доброчесності [5]. На виконання цих вимог

законодавства заклади освіти розробляють Положення про академічну доброчесність.

Під час інституційного аудиту закладів освіти оцінювання освітніх і управлінських процесів та внутрішньої системи забезпечення якості освіти здійснюється за чотирма напрямками. Оцінювання напряму «педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти за вимогою/правилом організації педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності» здійснюватиметься за критеріями: педагогічні працівники під час провадження педагогічної та наукової (творчої) діяльності дотримуються академічної доброчесності; педагогічні працівники сприяють дотриманню академічної доброчесності здобувачами освіти. А оцінювання напряму «управлінські процеси закладу освіти за вимогою/правилом формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності» здійснюватиметься за критеріями: заклад освіти впроваджує політику академічної доброчесності; керівництво закладу освіти сприяє формуванню в учасників освітнього процесу негативного ставлення до корупції [6].

Важливим агентом змін, долученим до розробки й імплементації положень про академічну доброчесність, став Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project). Важливим кроком у цьому напрямку стала розробка «Довідника з академічної доброчесності для школярів» [2] та «Універсального навчального посібника з академічної доброчесності для вчителів» [9], якими вже мають змогу послуговуватися вчителі й учні українських шкіл. З початком нового 2019–2020 навчального року на платформі EdEra стартував онлайн-курс «Академічна доброчесність для вчителів». «Проект формування академічної доброчесності у школі» (SAISS) здійснюється «Американськими Радами з міжнародної освіти: ACTR/ACCELS» (Американськими Радами) через партнерство з Посольством США в Україні та Міністерством освіти і науки України [7].

Створення атмосфери академічної доброчесності – одне з найважливіших завдань закладів освіти. Це завдання непросте, тривале, але необхідне. На

першому етапі важливо забезпечити розуміння всіма учасниками освітнього процесу, насамперед педагогічними працівниками, сутності академічної доброчесності, вимог законодавства і внутрішніх нормативних документів з цих питань, основних видів порушень, зразків поведінки у різних ситуаціях, що можуть призводити до порушень.

Просування академічної доброчесності в закладах освіти залежить від послідовних і довготривалих дій керівництва закладу. Для цього варто забезпечити реалізацію заходів щодо формування академічної доброчесності та протидії фактам її порушення: лекції, презентації, тренінги, семінари із запрошенням авторитетних фахівців, обмін досвідом для всіх учасників освітнього процесу.

Зараз потрібно просвітництвом виробляти норми, які люди мають засвоювати, щоб вони хоча б знали, що вони порушують. У нас ще з'явиться покоління, налаштоване на те, що треба доброчесно отримувати знання. Можливо, вони ще в дитячому садку чи взагалі в проекті Божому, і скільки цей процес займе – ми не можемо передбачити. Єдине, що треба, – це працювати у цьому напрямку. Навіть якщо ми не досягнемо результату сьогодні – ми закладемо основу для майбутніх змін [1].

Для успішної імплементації принципів академічної доброчесності недостатньо проводити заходи лише на рівні закладу освіти. Робота має бути системною на рівні країни в цілому.

Отже, академічна доброчесність поєднує в собі етичні норми й правила поведінки учасників освітнього процесу в освітньому середовищі та механізми їх реалізації на практиці. Академічна доброчесність дійсно є орієнтиром для досягнення успіху закладом освіти та дієвим інструментом забезпечення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Головаха Є. Суспільство має готуватися до позитивних змін. URL: <https://saiup.org.ua/novyny/evgen-golovaha-suspilstvo-maye-gotuvatysya-pozytyvnyh-zmin/> (дата звернення: 15.04.2020).

2. Довідник з академічної доброчесності для школярів. 3-є вид., випр. і доп. /укл. М. В. Григор'єва, О. І. Крикова, С. Г. Певко; за заг. ред. О. О. Гужви. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 66 с.
URL: https://drive.google.com/file/d/19nOAsorJfuCL_IT0wdxDHkxW2Px-Ej4g/view (дата звернення: 15.04.2020).
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 16.04.2020).
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.04.2020).
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 16.04.2020).
6. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 березня 2019 р. за № 250/33221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> (дата звернення: 16.04.2020).
7. Проект формування академічної доброчесності у школі (SAISS). URL: <https://saiup.org.ua/pro-proekt/proekt-v-shkolah/> (дата звернення: 15.04.2020).
8. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org.ua/articles/930-akademichnadobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchojiosviti> (дата звернення: 14.04.2020).
9. Універсальний навчальний посібник з академічної доброчесності для вчителів /укл. О. С. Ройбу; за заг. ред. О. О. Гужви. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 32 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1X3UDTp1nb3K0ou2AiltLJVPWLHWS0VWB/view?usp=sharing> (дата звернення: 14.04.2020).

УДК 37.011

Буняк Світлана Миколаївна,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасний етап розвитку національної системи освіти позначений світоглядно-методологічними, теоретичними і практичними потребами щодо її модернізації у контексті переосмислення ціннісних засад навчально-виховного процесу. Розробка стратегії освіти відповідно до вимог «Нової української школи» потребує

формування її головних ціннісних настанов та орієнтацій у навчанні й вихованні, виявлення провідних напрямів аксіологізації викладання навчальних дисциплін і розкриття змісту ціннісних стимулів до освіти.

За таких умов обґрунтування системи пріоритетних базисних цінностей навчання та виховання детермінує звернення до цінностей, які проголошує Українська Хартія вільної людини.

Метою статті є аналіз цілей, цінностей та ідеалів Української Хартії вільної людини в контексті існуючих освітніх парадигм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лише з проголошенням незалежності України, реформуванням системи освіти виникла нагальна потреба у формуванні її нової аксіологічної парадигми на засадах сталої, перевіреної власною історією національно-патріотичної системи цінностей (С. Бричок, О. Вишневський, І. Горячева, М. Закович, М. Карп'юк, Л. Кириченко, Н. Коляда, Г. Котломанітова, С. Кузьміна, М. Лагодін, С. Мукомел, Н. Сейко, І. Сіданіч, Т. Саннікова).

Слід зазначити, що вже в другій половині ХХ століття серед науковців філософсько-освітньої та педагогічної галузей, зацікавлених завданнями та наповненням аксіосфери освіти, з'явилися нові підходи до осмислення означеної проблематики. Аналіз вітчизняних і зарубіжних напрацювань цих осмислень сьогодні в цілому виконаний (В. Андрущенко [1], С. Крепко [5], А. Огурцов [10], В. Платонов [10] та ін.). Цей аналіз свідчить про усвідомлення все більшого дистанціювання освіти від ціннісно-сміслової сфери. Подальше освітнє проектування продовжує привертати увагу науковців до переоцінки ціннісно-сміслових орієнтирів освітньої діяльності й індивідуальних траєкторій ціннісно-світоглядного розвитку. Так, Т. Бабина розглядає постановку проблеми ціннісно-сміслових основ сучасного складного й суперечливого освітнього процесу, зумовлюючи її важливість утратою стабільного суспільного ідеалу на тлі розмитості ціннісно-сміслового поля освіти та її поліпарадигмальності [2]. На необхідності системного аксіологічного підходу в освіті наголошує А. Євтодюк [4]. Вплив цінностей на

освітні системи та підготовку фахівців аналізує А. Шевчук [13]. Про формування ціннісних основ самостановлення особистості говорить Н. Мирончук [8]. Однак, у даних дослідженнях не отримала достатньо повного висвітлення низка питань, серед яких є і впровадження цінностей Української Хартії вільної людини в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Ініціативна група «Першого грудня» (об'єднання моральних і духовних авторитетів нації) 8 грудня 2012 року представила Українську Хартію вільної людини – систему цінностей, які пропонуються авторами для ідентифікації сучасного українця в сучасному світі.

Хартію підписали В'ячеслав Брюховецький, Богдан Гаврилишин, Семен Глузман, Володимир Горбулін, кардинал Любомир Гузар, Іван Дзюба, Мирослав Маринович, Мирослав Попович, Євген Сверстюк, Вадим Скуратівський та Ігор Юхновський – люди, яких поважає кожен українець. Подібні хартії на заході ставали провідними документами та лягали в основу конституцій, однак не в Україні. Можна з упевненістю сказати, що Українська Хартія вільної людини відома лише у вузьких наукових, педагогічних колах і громадськості про неї відомо мало або взагалі нічого. Тому важливо впроваджувати цінності Хартії в освітній процес, аби її ідеї були почуті і підтримані молоддю.

Автори Хартії пропонують 10 орієнтирів (цінностей) – напрямів праці, за якими слід працювати кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні». Назвемо ці цінності: бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів [12]. Розглянемо кожну з цих цінностей у контексті нової освітньої парадигми «Нової української школи» [9] та низки програмних освітніх документів.

Після аналізу тексту програми «Нова українська школа» та тексту Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) можна з упевненістю сказати, що цінності УХВЛ прописані в новій освітній парадигмі. Наприклад, перша

цінність «Бути вільною людиною – це насамперед означає брати на себе відповідальність» перегукується з основними засадами «педагогіки партнерства», а саме з пунктом про право вибору та відповідальність за нього.

Друга цінність «Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну україноцентричність... володіти українською мовою» цілком і повністю перегукується із Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні [7] та документами про національно-патріотичне виховання дітей і молоді [8]. Так само з цими положеннями перегукується і третя цінність «Бути активним громадянином означає не усуватися від політичного життя, а робити політичний вибір, навіть обираючи між недосконалими політичними силами, втім діючи по совісті і дбаючи про зміни в житті країни».

Щодо четвертої цінності «Любити означає бажати ближньому добра», то вона відповідає ключовому принципу Нової української школи: повага до особистості, основним засадам сучасного особистісно-орієнтованого навчання та Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, адже з тексту УХВЛ зрозуміло, що ця цінність вкладає в себе багато понять: від толерантності до вшанування історії свого народу. Також «любити» – ключова християнська цінність, яка набуває нової популярності сьогодні.

П'ята цінність «Мислити» теж вміщає в собі чимало значень: подолати вузькість світогляду, не шукати простих відповідей, рухатися вперед, створювати центри сучасної культури. Погодьтеся, це можна назвати «розвитком критичного мислення», а цей постулат широко застосовується в сучасному навчальному процесі вже досить давно.

Шоста цінність «Бути господарем – це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади» вважається безальтернативною, адже без неї знецінюється все інше. Зазначу, що більшість українських педагогів неодноразово наголошували факт зникнення Радянського Союзу з політичної карти, але не з голів мільйонів

людей [11, с. 87]. Ця цінність напряду не перегукується з існуючими, тільки віддалено. І це необхідно виправити, адже конкретика в такій справі – головне.

Сьома цінність «Бути лідером» об'єктивно ідентична із основним принципом «педагогіки партнерства» – розподілене лідерство. Цінність «Бути відкритим суспільством» теж має місце в програмі «Нової української школи» та в Концепції розвитку громадянської освіти і окреслюється як повага до особистості інших, доброзичливість і відкритість, вміння переймати досвід інших людей і інших націй.

Дев'ята цінність «Бути успішною державою.... В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює та захищає найбільш вразливих» як і основні концепти громадянського і національно-патріотичного виховання стверджує, що держава починається з кожного і лише від нас тут і зараз залежить майбутнє нашої країни.

Ну, і остання цінність «Бути учасником демократичної спільноти народів» очевидно проводить паралелі із євроінтеграцією українського освітнього процесу.

Висновок. Реформування освіти в Україні на зламі століть привело до руйнування старих цінностей, орієнтирів виховання, що зумовило необхідність пошуку нових. Це, насамперед, позначилося на формуванні кінцевої мети навчання та виховання [3, с. 6]. Першочерговим завданням і кінцевою метою виховання майбутніх громадян України має виступати формування духовних, громадянських та національних цінностей особистості, які чітко окреслені в Українській Хартії вільної людини.

Хоч цінності УХВЛ мають місце в сучасній освітній парадигмі, та вони розпорошені і не завжди зрозумілі. Саме тому необхідна подальша розробка даної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В., Передборська І. Філософія освіти. Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

2. Бабина Т. Менталітет у системі освіти. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2013. № 2. С. 29–32.
3. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Виховання і культура*. 2001. № 1(1). С. 5–8.
4. Євтодюк А. Аксіологічні засади сучасної системи освіти України. *Педагогічний пошук*. 2014. № 2. С. 12–15.
5. Крепко С. Філософія освіти в європейському контексті: монографія. Полтава: ПОШПО, 2006. 327 с.
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf> (дата звернення: 13.04.2020).
7. Лист МОН України від 16.08.2019 № 1/9-523 «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році».
8. Мирончук Н. Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості. *Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки*. Житомир: ФОП Левковець, 2015. Вип. 2. С. 82–87.
9. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.04.2020).
10. Огурцов А., Платонов В. Образы образования. Западная философия образования. XX век. Санкт-Петербург: РХГИ, 2004. 520 с.
11. Пірен М. «Українська Хартія вільної людини» – стратегія оновлення державного управління. *Психологія особистості*. 2013. № 3. С. 86–90.
12. Українська хартія вільної людини. *Ініціативна група «Першого грудня»*: веб-сайт. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojji-liudyny> (дата звернення: 13.04.2020).
13. Шевчук А. Факторні впливи цінностей на освіту у сфері підготовки кадрів. *Проблеми економіки*. 2013. № 2. С. 206–211.

УДК 372.853:504

Вітенко Ігор Михайлович,

кандидат географічних наук, заступник
директора з науково-методичної роботи
та міжнародного співробітництва
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗЗСО З ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Метою реформи Нової української школи є створення закладу освіти з високим рівнем екологічної культури.

У сучасному суспільстві виникає потреба у школах нового покоління, де важливою є реалізація інноваційно-освітнього експерименту регіонального

рівня за темою «ЕКО-школа». Єдиним правильним і ефективним шляхом перевірки результативності запровадження інновацій у системі освіти є експеримент або експериментальна робота. Обізнаність освітян, батьків із інноваційними закладами та їх успішними практиками, сприятиме переосмисленню перспектив діяльності й ролі школи у житті учнів, педагогів і суспільства в цілому. Саме цю мету покликаний реалізувати інноваційний освітній експеримент регіонального рівня на тему «ЕКО-школа». Наказом № 235-од від 02.10.2019 року, з метою випробування моделі освітнього закладу формування в учнів навичок експериментальної роботи та науково-дослідної діяльності, вирішення проблем інноваційного розвитку закладу освіти з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесів, було схвалено ініціативу педагогічних колективів НВК «ЗОШ I–III ст.: ДНЗ с. Великі Гаї Великогаївської сільської ради з філіями, ЗЗСО I–III ст. ЗДО с. Товстолуг Великогаївської сільської ради Тернопільської області та ЗОШ I–III ст. с. Гадинківці Копичинецької міської ради Тернопільської області та надано дозвіл на проведення інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа». Також цим наказом була затверджена Програма експерименту та надано вищепереліченим освітнім закладам статус експериментальних закладів освіти регіонального рівня і призначені наукові керівники: Петровський О. М., кандидат історичних наук, доцент, директор Тернопільського ОКІППО, Черняк В. М., доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри змісту і методик навчальних предметів Тернопільського ОКІППО; наукові консультанти: Вітенко І. М., кандидат географічних наук, заступник директора з навчально-методичної роботи та міжнародного співробітництва Тернопільського ОКІППО, Лопатка Г. Ф., кандидат біологічних наук, доцент кафедри змісту і методик навчальних предметів Тернопільського ОКІППО, Янковська Л. В., кандидат географічних наук, доцент кафедри геоекології та методики викладання екологічних дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; координатори

експерименту: Криховець-Хом'як Л. Я., методист (географія, економіка), Куриш О. С., методист відділу менеджменту, координації та комунікації методичних служб Тернопільського ОКІППО, Яценко Д. С., методист, в. о. завідувача лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування Тернопільського ОКІППО. Науково-методичний супровід експерименту покладено здійснювати Тернопільським ОКІППО.

Наказом № 26-од від 07.02.2020 управління освіти і науки Тернопільської ОДА, у відповідь на клопотання освітніх закладів, кількість учасників інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа» було розширено.

Інноваційний освітній експеримент регіонального рівня «ЕКО-школа» складається з реалізації змістових ліній освіти «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека», створює умови для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, розв'язує проблему підготовки вчителя-новатора.

Дослідницька діяльність:

- забезпечує загальний розвиток освітньої установи, рух рівня екологічної освіти за рахунок використання резервів науки;
- реалізує функцію вчителя, забезпечує педагогічну кар'єру, кваліфікаційний статус та професіоналізм.

У центрі уваги інноваційного експерименту «ЕКО-школа» – особистість учня з його інтелектуальним, фізичним і творчим потенціалом. Така школа покликана реалізувати компетентнісне навчання, що передбачає виховання здорової особистості, яка вміє і знає, як правильно піклуватися про себе.

Досліджуючи еко-школи, які існують в інших країнах, була зроблена спроба перейняти деякі технології, прийоми навчання, котрі зараз успішно працюють за кордоном, і апробувати їх у поєднанні з кращими вітчизняними практиками в інноваційному освітньому експерименті «ЕКО-школа». У закордонній практиці популярним є залучення школярів до праці на землі та

занять на свіжому повітрі. Цей процес є не тільки корисним, але й цікавим, бо відбувається в максимально наближених умовах до природи. Ключовими темами, на які спрямована діяльність інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа», є популяризація проблеми екології довкілля, природи і біорізноманіття. У програмі експерименту значна увага приділяється формуванню умов, у тому числі освітнього середовища, для здорового способу життя та його популяризації.

Для реалізації інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа» передбачена територія для розміщення теплиць із рослинами та навчальними відкритими ділянками з насадженнями. Важливим елементом «ЕКО-школи» мають бути «зелені класи». У них розміщуватимуться столи з лавками, де діти зможуть працювати групами, що сприятиме їх фізичному здоров'ю та проведенню дослідницької роботи. В інноваційному освітньому експерименті регіонального рівня «ЕКО-школа» передбачено послідовність курсів, які формуватимуть в учнів готовність до правильного вибору професії, а це є основою сучасної STEM-освіти. Також у програмі передбачено формування природного простору для гри та навчання.

Мета проведення експерименту: розроблення та перевірка ефективності моделі формування навичок експериментальної роботи та науково-дослідної діяльності, вирішення проблем інноваційного розвитку закладу освіти з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу, спрямованого на особистісний розвиток учнів, шляхом збереження екології, а також створення педагогічних умов для впровадження дослідницького методу навчання.

Об'єкт дослідження – новостворений еколого-здоров'язбережувальний освітній простір у закладах освіти Тернопільської області.

Предмет дослідження – технології, методи та психолого-педагогічні умови процесу формування еколого-здоров'язбережувального освітнього простору, форми наукової діяльності тощо.

Гіпотеза дослідження:

- створення екоспільноти регіону через атмосферу позитивної, приємної і раціональної взаємодії зі світом;
- інтегрування екологічної та здоров'язбережувальної технологій для забезпечення допрофільної, профільної та професійної освіти учнів;
- створення індивідуальних освітніх траєкторій розвитку для учасників освітнього процесу, врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів;
- активізація пізнавальної діяльності учнів через застосування активних форм навчання та різноманітних проблемних ситуацій експериментального характеру;
- використання міжпредметних зв'язків для реалізації мети інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа»;
- створення педагогічних умов на засадах педагогіки партнерства для реалізації народознавчих аспектів;
- створення педагогічних умов для впровадження науково-дослідницького методу навчання, розвитку критичного мислення, творчих здібностей та виховання гармонійної особистості;
- організація інноваційної діяльності учнів;
- оптимізація освітнього процесу;
- удосконалення професійної майстерності колективу педагогів;
- підвищення рівня екологічної культури учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, батьків).

Завдання:

- проаналізувати та визначити стан проблеми щодо формування дослідницького (експериментального) середовища у закладі освіти;
- розробити та апробувати концепції формування дослідницького (експериментального) середовища у закладі освіти та відповідної моделі її реалізації;
- визначити сутність поняття інноваційного освітнього середовища відповідно до теми експерименту;

- розробити моделі нового освітнього середовища відповідно до теми експерименту;

- визначити критерії, показники та рівні ефективності моделі формування дослідницького (експериментального) середовища у закладі освіти;

- розробити комплекс навчально-методичного забезпечення реалізації моделі формування дослідницького (експериментального) середовища у закладі освіти.

Наукова новизна дослідження.

Провести цілісний аналіз реалізації здоров'язбережувальних технологій у створеному екологічному середовищі навчання та виховання учасників освітнього процесу.

Розробити механізми та створити концепцію:

- реалізація змістових ліній освіти «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека»;

- формування у сучасного покоління екологічної культури «ЕКО-школи»;

- запропонувати концептуально новий підхід до формування здорової особистості з креативним мисленням, розвинутою комунікацією і практичними навичками та навичками емпатії;

- проведення експериментальної перевірки визначення ефективності реалізації змістових ліній освіти «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека» з використанням кращого вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду;

- запропонувати оновлену систему науково-методичного забезпечення відповідно до вимог Нової української школи.

Практичне значення дослідження полягає у вирішенні проблеми визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку закладу освіти; досягненні соціальних ефектів: налагодження партнерства, покращення матеріальної бази школи, соціалізація учнів, залучення громади до

співуправління закладом освіти; педагогічних ефектів: розробка теоретичних понять, наукових підходів, принципів, критеріїв та показників оцінювання; реалізації експериментальних умов, змісту, форм, методів формування та розвитку життєвої компетентності випускників, налаштування їх на життєвий успіх.

Реалізація мети інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа» спрямована на формування навичок експериментальної роботи, науково-дослідної діяльності та розвитку екологічної свідомості учнів, вирішення проблем інноваційного розвитку закладу освіти в інтеграції змісту та організаційних форм загальної освіти, у формуванні безпечного освітнього середовища школи, що дає можливість реалізувати освітні та творчі траєкторії розвитку кожного учня з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу.

УДК 130.3

Волошин Оксана Степанівна,
педагог-організатор Соборненської ЗОШ
I–II ст. ім. В. Гарматія Байковецької ОТГ,
м. Тернопіль

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ ТА СУЧАСНІСТЬ

Стан духовної культури і моралі суспільства в Україні викликає занепокоєння. Занепад установлених цінностей призводить до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки і, як наслідок, – до втечі молоді від реальності в алкоголізм, наркоманію, віртуальне комп'ютерне середовище. Сьогодні підліток, для якого ні батьки, ні вчителі, ні духівники не є авторитетом, свою душевну порожнечу, нестачу спілкування заповнює віртуальними іграми та друзями.

Слід визнати, що нинішня духовна криза значною мірою обумовлена невизначеністю пріоритетів підростаючого покоління, їхнім відривом від національних основ, які утримують людину в межах традиційної моралі. Ми говоримо про християнське виховання, але в Новій українській школі не передбачено годин для предметів духовно-морального змісту. Україна – християнська держава, але в Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей жодного разу не згадується це слово, лише «морально-духовні цінності». Загальною тенденцією суспільного розвитку є спекуляція та знецінення християнських цінностей: вірні створили кожен свій ідеал для наслідування, який розходиться з вченням, традицією, історією церкви.

Ми сьогодні повинні визнати, що втратили вплив церкви на людей. Родина, яка має бути носієм правдивих християнських цінностей, не є фундаментом, зв'язуючою цеглинкою суспільства. Шквал батьківського невдоволення викликає курс «Основи сім'ї», де ідеал для наслідування не саме християнська родина, а спеціальна антидискримінаційна експертиза виявляє в підручнику низку тез, які порушують законодавство.

Лише закон любові, добра, який носить не теоретичний характер, а має внутрішню силу та енергію, здатний всіх об'єднати. Віра, яка передається із покоління в покоління, не як «важка валіза», тягар, а як духовна праця, співпереживання з Богом.

Наріжним каменем Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) є вислів : «Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладені на завтра».

Сутність християнської моралі є любов. Віра має бути живою. Формалізм призводить до ханжества та лицемірства. Невичерпне джерело пізнання Бога – це природа, яка відображає Його Премудрість. І саме сьогодні це важко заперечити навіть скептикам.

Ще в 90-х роках орієнтиром у виховному процесі школи домінувала книга видатного педагога Григорія Ващенка «Виховний ідеал», одним із основних розділів якої є християнське виховання. Так, кожен з народів на ґрунті Євангельської науки створив свою систему виховання молоді. Григорій

Ващенко розділяє Євангельський виховний ідеал, загальноєвропейський християнський виховний ідеал та український християнський виховний ідеал.

Сьогодні предмет, який призначений для релігійної освіти, має різні назви у різних країнах, релігія викладається в публічних школах майже усіх країн Західної Європи.

Християнський духовний розвиток особистості повинен стати пріоритетним напрямком сучасної освіти, увійти в систему виховної роботи кожного навчального закладу.

Християнське вчення стверджує, що людина – трирівнева істота, яка має дух, душу і тіло. Якщо один з цих рівнів не розвивається, то страждають інші, страждає людина, навколо неї страждають оточуючі, страждає суспільство. Причому дух повинен підпорядковувати собі душу і тіло. А не навпаки. Відповідно до цього, якщо в дитини більше розвивати тіло і розум, ніж дух, вона не може бути повноцінною, щасливою.

Для багатьох цілком очевидним є той факт, що духовний розвиток особистості неможливий без релігійної освіти, і ми не можемо використовувати її лише як інструмент для роз'яснення моральної кризи сучасної молоді!

Автори Хартії запропонували 10 орієнтирів (цінностей), вічними є 10 заповідей Божих. Проаналізувавши їх, на думку спадає твердження Альберта Ейнштейна, що в Біблії було не десять, а одинадцять заповідей. Найважливіша – не бійся!

Зараз, як ніколи, відчуваємо страх і загрозу життю, стоїмо перед лицем екологічної і моральної катастрофи, всюди боязнь та неспокій, тому змінюймо себе, родину, школу, суспільство.

Постулати УХВЛ наближають нас до образу ідеальної людини, на який має орієнтуватися сучасний педагог, виховуючи молоде покоління Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny> (дата звернення: 20.03.2020).

УДК 378:37.017

Герасимчук Галина Ігорівна,
методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ

Школа, сім'я та церква – це три основні інстанції, на яких побудована виховна система в нашій державі. Першим університетом життя для дитини є сім'я, в якій дитина народилася. Вона виступає природним середовищем первинної соціалізації, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження та передання культурних цінностей. Оскільки мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання. Однак, місія батьків у плані виховання зіштовхується з рядом проблем. І це зрозуміло, адже вони не завжди можуть приділяти дитині достатньо часу в силу різноманітних обставин життя. У такому випадку діти та молодь достатньо швидко потрапляють під вплив позародинного суспільства. Саме тому, щоб виконати виховний обов'язок, який покладається перш за все на сім'ю, необхідне сприяння суспільства.

Українська Хартія вільної людини побудована на принципах:

- відповідальності за своє життя,
- моральних та духовних цінностей,
- розбудови вільної держави.

Отже, розглянемо, як ці принципи можна реалізувати у сімейному вихованні. «Ваша власна поведінка, – писав А. Макаренко, звертаючись до батьків, – вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, виховує дитину кожний момент вашого життя, навіть, коли вас немає дома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поведетеся з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо вдома ви грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання; ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради й методи вам не допоможуть»[3]. Це означає, що батьки є найпершим прикладом для своїх дітей.

Зараз в усьому світі катастрофічна ситуація пов'язана з епідемією коронавірусу, яка яскраво засвідчує відповідальність людини за власне життя та життя інших. Розглянемо, як реалізується перший принцип Хартії на прикладі нашої держави, міста, сім'ї. Держава в цій ситуації почала діяти на випередження епідемії, розуміючи, що впоратись із хворобою не зможе через відсутність належного рівня медицини. Отже, держава частково з себе відповідальність за життя зняла. Що робиться у містах? Тут також оперативно спрацьовує влада на чолі з мером і приймає карантинні заходи, виходячи з ситуації, яка склалася в кожному місті. А що робиться в сім'ї? У більшості родин дотримуються вимог карантину. Люди відповідально відносяться до свого життя та здоров'я, а також своїх дітей та рідних. Однак, спостерігаємо дуже багато випадків, коли попри всі застереження медиків, влади, політиків є сім'ї, діти, підлітки, які ігнорують відповідальність за своє життя та оточуючих. Вони виходять без потреби на вулицю, у магазин, прогулюються в парках, майданчиках, що обведені забороненою стрічкою, збираються для гри у футбол та багато іншого. Вся ця ситуація свідчить про те, що люди безвідповідально відносяться до свого здоров'я та життя. Тому нам всім є над чим працювати. У

кожній школі, сім'ї, церкві потрібно проводити належну роботу з цього питання. Напевне, тільки в такі моменти ми можемо оцінити повноту даної проблеми.

Незалежно від особистісних рис дитини, її можна навчити бути відповідальною за допомогою цілеспрямованих виховних прийомів. Тут важливо дати дітям можливість демонструвати, що вони несуть відповідальність за свої дії, навчання, домашні обов'язки, стосунки. Відповідальний вчинок включає в себе довіру, вміння приймати рішення й відповідати за свою поведінку. Уроки відповідальності треба давати вже в ранньому віці та продовжувати їх протягом усього дитинства і юності. Батькам треба постійно пропонувати своїм дітям можливість бути відповідальними й самим при цьому діяти відповідально. Частіше заохочувати дитину, коли вона демонструє відповідальний підхід. Батьки повинні допомогти розібратись у питанні, а не робити все за сина чи доньку. Ми хочемо, щоб діти росли відповідальними людьми, тому що це здорова й важлива риса характеру, яка необхідна для успіху в житті. Як це зробити? Щоб підвищити самооцінку дитини, батьки повинні підвищувати рівень відповідальності в міру її дорослішання. Так, наприклад, відповідальність дітей ясельного віку в якості практики може зводитись до самостійного миття рук, прибирання іграшок, спільної гри і поділу іграшками з іншими. Діти молодшого шкільного віку можуть розвивати свою відповідальність у таких речах: вчасно виконувати домашні завдання, готувати одяг до школи, утримувати в чистоті й порядку свою кімнату. Діти середнього шкільного віку можуть бути відповідальними за прибирання, миття посуду, няньчення молодших. Добре в такому віці, щоб дитина добровільно допомагала у притулку, вчила молодших школярів або допомагала людям похилого віку. Ці дії можуть перерости в більш великі проекти допомоги в підлітковому віці, коли діти здатні брати на себе ще більше відповідальності. Старшокласники здатні нести відповідальність за багато завдань удома та школі. Тому їм треба довіряти і давати можливість брати активнішу участь у житті сім'ї й колективу. Підлітки повинні нести

відповідальність за час, який вони проводять у телефонних розмовах та Інтернеті; займатись домашніми справами, виконувати сімейні доручення, управляти власними банківськими рахунками, щоб вони взяли важливі уроки зі своїх спроб і помилок. Для розвитку відповідальності у дитини батьки повинні привити такі навички: наполегливість, обов'язковість, прийняття рішень, мотивація, спілкування.

Постає питання: «Що можуть зробити батьки, щоб навчити дитину бути відповідальною?». Вони повинні бути прикладом для своїх дітей, розповідати про відповідальні вчинки, пояснювати, яка поведінка є безвідповідальною, на прикладі героїв казок, мультфільмів, оповідань передавати важливі уроки відповідальної поведінки. Отже, розвиток відповідальності у сім'ї допомагає дітям як у навчанні, так і у подальшому дорослому житті. Наші діти повинні розвивати глибоке почуття відповідальності, щоб бути успішними, надійними громадянами й упевнено вирішувати життєві проблеми.

Духовно-моральне виховання у сім'ї передбачає формування у дітей високої духовності та моральної чистоти. Складність цього завдання полягає в тому, що воно вирішується, як правило, через добре поставлене в духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, вчинки людей, приклад батьків. Власне, духовність виховується духовністю. Слід приділяти увагу вихованню у дітей любові до батьків, рідних, мови, культури свого народу; поваги до людей; піклування про молодших і старших, співчуття і милосердя до тих, хто переживає горе; шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, до знання свого родоводу, історії народу. Ефективність виховання духовно-моральних цінностей у сім'ї залежить від її непорушного авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Національно-патріотичне виховання дітей у родині – складний і суперечливий процес, на який впливають різні чинники: матеріально-

економічна забезпеченість, соціальний стан та рівень освіти батьків, місце проживання (місто, село), звичаї і традиції в родині, кількість членів родини, ставлення до дітей тощо. Метою національно-патріотичного виховання, як складника виховання у родині, є виховання любові до землі, де народилась і виросла людина, до рідного краю, міста (селища), вулиці, тобто до Батьківщини; гордості за здобутки свого народу, своєї родини, а також гордості за минуле і сьогодення своїх співвітчизників; прагнення захищати інтереси родини та Батьківщини. У певному розумінні родина – це і є Батьківщина. Тому любов до своєї родини, матері, батька, родичів, дотримання духовно-культурних традицій, які вони сформували, це – ніщо інше, як вияв патріотизму, саме того його складника, що формується у родинних стосунках. У цьому розумінні взаємини у родині є для дитини ідеалом. Тут народжуються патріотичні почуття, виховується повага до батьків і свого родоводу, до родинних традицій, любов до Батьківщини і до рідної землі. Джерелом національно-патріотичного виховання є культ рідного слова батька й матері, колискова пісня, рідна оселя, садиба, Батьківщина, героїчне минуле народу, конкретні вчинки особистості, спрямовані на матеріальне й культурне збагачення народу. Тому, діти, якщо з ними проводять у родині цілеспрямовану роботу, успадковують славу своїх батьків, дідів, прадідів, славу народу.

Отже, сім'я – це школа виховання, передачі досвіду життя. На відміну від інших виховних інститутів вона здатна впливати і, як правило, впливає на всі сторони, грані людини протягом усього життя. Тому без перебільшення можна сказати, що лише та держава має майбутнє, в якій сім'я оточена увагою і турботою. Зміцнення виховних можливостей сім'ї – один з найважливіших напрямків оздоровлення духовно-морального клімату в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Духовні цінності розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. № 4 (14) 1997, науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії пед. наук України. С.124–129.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості-громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 4.

3. Значення сімейного виховання та його методи. URL: <https://osvita.ua/vnz/reposts/pedagog/14106>

4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: науково-методичний посібник. К.: МАУП, 2000. 312 с.

5. Мищишин І. Я. Моральне виховання української молоді в процесі співпраці школи, греко-католицької церкви і громадськості (Галичина, кін. XIX – 30-і роки XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 1999.

6. Фіцула М. Виховання почуття відповідальності у дітей в умовах сім'ї. *Директор школи*. 1999. № 7. С. 2.

УДК 351

Гіджак Оксана Миронівна,
вчитель основ християнської етики
Кальненської ЗОШ I–III ступенів
Козівського району Тернопільської
області

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ СУСПІЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

«Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством», – зазначається у Концепції Нової української школи.

Українська Хартія вільної людини наголошує, що її наріжними каменями є три прості думки:

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Моральні духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні, сьогодні.

Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі, у широкому філософському сенсі, Божі діти, покликані.

Проте криза в українському суспільстві, а також сучасний стан освіти й виховання, все в більшій мірі актуалізує необхідність звернення до історичної практики формування духовності особистості на засадах християнських цінностей як ядра національної свідомості, що непідвладне часу. Християнська мораль орієнтована на внутрішній світ людини, на побудову цілісної особистості на засадах вічних цінностей життя, таких як віра, надія, любов, істина, добро, краса, скромність, великодушність, чесність, щирість, гідність, милосердя, свобода, справедливість, відповідальність.

Протягом усієї своєї історії людство намагається вирішити проблему взаємозв'язку людини, суспільства та держави. Сучасний цивілізований світ все більше переконується в тому, що моральне та духовне виховання людини, її самовиховання, впливають на удосконалення відносин у суспільстві та на розвиток держави в цілому.

Саме звернення до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юктурі допоможе подолати аномічні тенденції українського суспільства сьогодні. Наше суспільство поступово підходить до визнання й опанування етичних основ християнства, від яких воно було штучно відлучене протягом багатьох десятиліть і до яких у більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення.

Християнська мораль, що є фундаментом загальнолюдських та національних життєвих цінностей, спрямована не на зовнішність особистості, а на її внутрішній світ. Розбудова, плекання внутрішньої людини – ось у чому суть духовного вдосконалення. А ідеалом досконалості є ціннісні засади християнства, закріплені в універсальних вічних цінностях життя: Істина, Добро, Краса.

Виховання духовно-морального потенціалу сучасної молоді на засадах християнських моральних цінностей – досить складний процес, адже рівень свідомості в кожного різний. Дається визнаки й наявність певного життєвого досвіду.

Сучасний навчальний заклад покликаний бути таким осередком, де здійснюється не лише професійне зростання, а й поступове сходження людини до духовних висот. Тому потрібен і педагог, який іде новими шляхами, несе новизну, який сприятиме формуванню міцного духовного стержня й майбутній реалізації на засадах Істини, Добра, Краси. Це шлях, на якому тісно переплітаються наукова думка та духовний досвід.

Беручи до уваги вищесказане, хочу зазначити, що саме основи християнської етики – один із навчальних предметів у сучасній українській школі, який належно вписується в освітній процес, і при відповідній підготовчо-організаційній роботі з боку освітянських методичних служб, Церкви й громадськості сподівається на позитивні результати. Виховний потенціал предмету переоцінити важко. Та, крім виховної, він виконує ще й пізнавальну функцію: даючи знання про гармонійний устрій Всесвіту, предмет формує гармонійну особистість. Християнська етика допомагає зрозуміти, що на світі існують речі, які за своєю глибиною є незбагненними навіть для розуму вченого. Водночас вони є об'єктивною реальністю, тією істиною, достовірності якої доходити не варто і сумніватися в котрій не слід.

Викладання предмета християнської етики – це мистецтво. Мистецтво важке. Ці специфічні уроки вимагають неабиякої підготовки. До фахових обов'язків учителя християнської етики, крім традиційних – бути обізнаним з педагогікою та психологією, бути професійно компетентним, володіти методикою викладання свого предмета, – входять і інші особливості його педагогічної діяльності [2, с. 131]. Адже при викладанні християнської етики у школі автоматично зростає увага до морального, особистого життя вчителя, котрий уже самим змістом свого предмета підштовхує інших.

Тому до вчителя християнської етики ставляться вищі вимоги. Його етично-моральний кодекс – це етичні норми Нового Завіту. «Щоб виховати Когось», – за словами Антоніни Калашнік, – «необхідно самому бути Кимось» [5, с. 3].

Зміст навчання християнської етики має забезпечити досягнення головної мети, яка полягає в тому, щоб ознайомити учнів зі спільними для всіх християнських конфесій християнськими моральними цінностями; навчити учнів поводити себе відповідно до християнських цінностей, які лежать в основі загальнолюдських моральних цінностей.

Зміст навчання основ християнської етики включає сфери спілкування, діяльності та поведінки у ставленні до Бога; до себе; до своїх ближніх; до держави; до природи; а також знання Біблійного, історичного та культурологічного характеру.

Аналізуючи стан духовного розвитку сучасного українського суспільства, не можна не згадати про роль у цьому процесі такого важливого соціального інституту, яким є сім'я. Адже починається пізнання духовності саме в родині, сімейне виховання закладає підвалини формування особистості. А тому саме сім'я відповідає за стан духовності суспільства, за духовний розвиток нації, за пануючі в суспільстві ідеї та цінності. Сім'ї, де дітей оточує лад, краса та гармонія, де дітям прищеплюють любов до знань і праці, де батьки розуміють, що лише переконання морально припустиме в процесі виховання і сприяє пізнанню, – саме такі сім'ї виконують роль важливого чинника соціально-політичного та економічного розвитку держави, оскільки вони формують сьогодні майбутнє України як розвиненої, високоосвіченої та висококультурної країни, яка посяде чільне місце у світовому та європейському співтоваристві.

Звертаючись до батьків, о. Андрей Шептицький наголошував на необхідності подружньої злагоди, доброї сімейної атмосфери. Батьки повинні повсякчас пам'ятати, що мають стати прикладом для дітей та усвідомлювати, що виховують дітей не тільки для сьогодення, а й для майбутнього. Родинну домівку Владика Андрей вважав «першою і найважливішою школою, в якій

діти... мають навчитися любити Бога й людей». Помічником батьків у їхній виховній місії має стати школа.

Для того, щоб школа якнайкраще виконувала свої функції, у ній повинен працювати вчитель-сподвижник, відданий педагогічній справі. До нього о. Андрей Шептицький ставив високі вимоги, адже «добрих учителів буде добра наука, а злих – зла». Учитель не лише повинен бути добре обізнаним зі своїм предметом, а насамперед бути добрим християнином, мати сильний характер і чисту совість. Він має бути справжнім українцем, щодня підтверджувати віру діями, бути добрим прикладом для вихованців. Учитель не повинен боятися труднощів, а має бути активним та дієвим.

Взявши до уваги навчальну програму з вищезгаданого предмету, наприклад, можемо проаналізувати, що програма курсу християнської етики для десятого класу включає в себе теми, що порушують проблематику християнського подружжя, а саме: християнський погляд на родину, моральна цінність здорового способу життя, сім'я та її завдання, статевість, цінність цнотливості, християнські родини як приклад для наслідування. А на уроках християнської етики учні повинні засвоїти основні ознаки християнського подружнього життя: святість, нерозривність, єдність, гідність, які ґрунтуються на взаємній відповідальності чоловіка та дружини. І ця відповідальність – перед Богом та самим собою. Покликання подружжя – це народження дітей. Уроки християнської етики мають на меті пояснити старшокласникам, що сучасне людство з морально-християнської точки зору має хибне уявлення про святу тайну подружжя. Побутує думка, що вступивши в «шлюб», люди відкривають собі двері до недозволеного раніше у статевому співжитті: подружньої зради, абортів, неприродного задоволення статевих пристрастей, вживання контрацептивів тощо.

Отже, християнська педагогіка дбає про духовний світ своїх учнів, прагнучи виховати їх не тільки добрими людьми, а й добрими християнами. Християнські педагоги завжди пам'ятають про те, що кінцева мета виховання не є на цьому світі, а у вічності в Бога. Цієї мети можна досягти

тільки з Христом. Господь сам сказав, аби людина вчилася у Нього та прагнула досконалості: «Тож будьте досконалі, як Отець ваш Небесний» (Мт. 6: 48). Він є найправдивішим Вчителем і Вихователем, а християнські батьки та педагоги повинні пам'ятати, що вони є помічниками Христа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Калашник А. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. 2007. С. 10–15
2. Болюбах В. В. Духовне вдосконалення людини – шлях до вдосконалення суспільного устрою. Київ, 2007.
3. Духовно-моральне виховання молодших школярів: методично-практичний посібник з етики віри та релігієзнавства / Упор. Г. А. Каліберда, Л. А. Лисяк. Полтава: ПОППО, 2015. 40 с.
4. Івах С. М. Принципи та методи християнського виховання URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-186736.html>
5. Катехизм «Христос – наша Пасха». Львів. Видавництво «Свічадо», 2012. 336 с.
6. Концепція Нової української школи. 2016.
7. Кулик І. Християнська етика як засіб формування у старшокласників загальнолюдських моральних цінностей: Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Вип. 21. С. 247–254.
8. Лахман Н. М. Духовно-моральне виховання старших підлітків на принципах християнської моралі в позаурочній роботі загальноосвітньої школи URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-186736.html>
9. Омелян Вишневецький. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання друге, доопрацьоване і доповнене. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
10. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики. URL: <http://www.apsu.org.ua/doc/vystup-01272006.doc>
11. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 20.03.2020).

УДК 94(477.84)

Гринюка Богдан Михайлович,
кандидат історичних наук, науковий
співробітник науково-дослідного відділу
«Адміністрації історико-культурного
заповідника «Давній Пліснеськ», м. Львів;
вчитель історії Тернопільської
загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
№ 22, м. Тернопіль

ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛА КОЦЮБИНЦІ

Перші, придорожні, хрести встановлювали на виїздах із села та на перехресті. Переважно ставили хрест, який є символом перемоги над смертю та очищенням від гріхів, рідше – встановлювали фігури Діви Марії. На жаль, більшість із придорожніх і польових хрестів на території села Коцюбинці Гусятинського району Тернопільської області не збереглися. Причиною стало те, що більшість із них були дерев'яними (дуб). Лише деякі з хрестів робили з каменю чи металу.

Із картографічних джерел другої половини XVIII – першої половини XX ст. відомо, що хрест встановлювали на роздоріжжі та поблизу дороги, якщо загинула людина, а також біля власного поля. Через масштабну антирелігійну політику радянської влади наприкінці 50-х – початку 60-х років XX ст. багато таких хрестів у с. Коцюбинці знищили. Так, однієї ночі спиляли дерев'яний хрест, що знаходився на роздоріжжі в напрямку до с. Гадинківці та частково пошкодили кам'яний хрест в ур. «Попадя». У середині 60-х рр. XX ст. зрізали також дерев'яний хрест, що знаходився на полі зі сторони вул. Мала Нараївка в напрямку до вул. Кордулівка [6]. Кам'яний хрест у 90-х роках XX ст. відновив Ярослав Куритчак. Той хрест і нині стоїть на полі біля дороги зі сторони вул. Мала Нараївка біля акацій. Неподалік знаходиться металевий хрест, встановлений на власнім полі Михайлом Душніцьким на місці попереднього – дерев'яного, який поставив його дідо [7]. Інші придорожні дерев'яні хрести знаходяться на полях: «Від Гадинковець» і «За цегольнею» (2 хрести) [5]. Дерев'яний хрест також знаходиться на полі «За Дубиною» зі сторони с. Крогулець (колишнє крегулецьке поле). У 30-х рр. XX ст. його встановили під час місії ієромонаху Чину св. Василія Великого [8].

Окремо розглянемо пам'ятні хрести. Так, у 1848 році на площі перед церквою св. Архистратига Михаїла жителі села встановили пам'ятний хрест на честь скасування панщини. Впродовж 1920–1930-х рр. польська влада не дозволяла низ кам'яного хреста малювати в білий колір, а лише в темні кольори [9]. Щороку, 16 травня відбувалася відправа, але в радянський період святкову літургію не відправляли. У 1985 р. хрест перенесли на територію церкви; акації,

які росли навколо нього, вирізали. У 1990 р. пам'ятник перенесли ближче до дороги – на колишнє місце пам'ятної могили «Борцям за волю України» та урочисто встановили.

У 1938 р. вирізали кам'яний хрест, який мали поставити на вул. Містечок. Він мав символізувати те, що селяни виграли суд в пана стосовно користування пасовиськом. Однак, із встановленням радянської влади і через військові дії хрест не встановили. У радянський період його переховували в stodолі й лише у 80-х рр. ХХ ст. поставили біля церкви.

На початку вересня 1939 р. мешканці с. Коцюбинці розпочали сипати на майдані біля церкви пам'ятну могилу «Борцям за волю України». Територію на площі скопували, а землю використовували для насипання високого кургану. В результаті цього пам'ятний хрест на честь скасування панщини опинився на окремому підвищенні. Однак впродовж осені 1939 – літа 1941 рр. насипання могили призупинили. За час німецької окупації аж до весни 1942 р. могилу насипали. Ініціаторами були Гринько Буртник, Осип Хабінець та Іван Захарків. На верхівці символічної могили встановили викуваний із заліза хрест, що зробив у своїй кузні місцевий коваль Михайло Сернецький. У цій важкій роботі йому допомагали Гринько Дубик, Стах Берладин, Михайло Танасюк і Омелян Пожарнюк. На хресті прикріпили металеву таблицю з тризубом, що її виконав Дмитро Завальський. До упорядкування могили також долучилися «другий Гринько Буртник», Настя Хабінець і Осип Хабінець.

Діти під час відкриття пам'ятної могили «Борцям за волю України»

Освячення могили відбулося перед жнивими за участю 7 священників та великої кількості люду Копичинецького повіту.

Музики на відкритті пам'ятної могили (1942 р.)

У той самий день, під час Служби Божої, в церкві посвятили новий кивот, який за 10 тис. злотих купив о. М. Клим. Під час посвяти промову мав о. І. Вальницький – колишній парох села, а на 1942 р. – декан і парох в с. Озеряни. Далі відбувся похід на могилу, де відслужили панахиду за полеглих. Проповідь виголошував тодішній декан А. Малиновський.

Вигляд могили під час похорону Гук З. (1948 р.)

Потім біля могили відбувся концерт за участі хору з с. Васильківці, під керівництвом дяка Миколи Оренчука [4, с. 6]. Присутніми також були музиканти з с. Жабинці.

У 1954 р. насип символічної могили розрівняли, а металевий хрест зняли. Його зберігали в підвалі (колишній усипальниці панів Городиських) під церквою. На початку 1990-х років його встановили на території цвинтаря. Частина хреста забрали на Баворівщину в МТС, де з нього зробили арку вхідної брами [9].

Площа перед храмом. Видно могилу «Борцям за волю України» (праворуч) та хрест на честь скасування панщини. Похорон Миколи Родича (1942 р.)

На території с. Коцюбинці встановлено також декілька фігур Матері Божої. Так, в 1923 р. фігуру Матері Божої встановили на вул. Зелений Кут. Пам'ятник на постаменті постановили Микола і Євдокія Захарків через те, що не велося господарство й в сім'ї були різні біди. Сьогодні – це подвір'я сім'ї Миколи Панюри.

На подвір'ї церкви св. Архистратига Михаїла також знаходиться фігура Матері Божої, яка раніше знаходилася на хут. Ліски. На початку 60-х років ХХ ст. місцеві комуністи вивезли пам'ятник на смітник в ур. «Бомби». При цьому скульптурі пошкодили руку і голову. Місцеві жінки виявили фігуру і

перенесли зі смітника до лісу, щоб її остаточно не знищили. Уночі чоловіки перевезли пам'ятник та встановили на церковному подвір'ї біля храму св. Архистратига Михаїла. Після цього розпочали реставрацію скульптури. Роботою керував Євген Кобилянський, а відновлювали фігуру Богдан Павлюх та Йосип Шванк. Тепер на хуторі Ліски, де знаходилася фігура Матері Божої, встановлений кам'яний хрест [5–7].

Фігура Матері Божої біля церкви св. Архистратига Михаїла

Цікавою є історія встановлення фігури Матері Божої на вул. Кордулівка. Скульптуру поофірувала і встановила Емілія Михайлівна Палій, яка часто вживала алкоголь. Фігуру встановили на подвір'ї, щоб Діва Марія охороняла її від вживання алкоголю. У 1988 р. вона поставила хрест при в'їзді на вул. Кордулівку. Заливав підніжжя хреста Володимир Мурава, а встановлював Ярослав Куритчак.

На вул. Кордулівка дід Кароліни Кричківської (по чоловіку Тобіш) (помер у 1919 р.), на городі встановив хрест. Із розповіді Емілії Мартович відомо, що в 1939 р. прийшли три радянські військові. Перший солдат сказав: «Зараз вистрелимо в цей хрест», другий відмовляв стріляти, а третій –

перехрестився, прицілився і не стріляв. Після цього вони вийшли з вул. Кордулівка та зайшли поблизу в кар'єр. Саме там невідомі застрелили першого солдата, що казав стріляти, другого – поранили, а третій залишився живий [10].

Хрест на вул. Кордулівка

У радянський період у с. Коцюбинці встановили два пам'ятники воякам-односельцям, які загинули в роки Другої світової війни. Так, у 1965 р. у тернопільській художньо-виробничій майстерні зробили обеліск, який урочисто встановили на площі поблизу костелу і дитячого садка. На відкритті були присутні мешканці села, а також голова сільської ради, голова колгоспу та керівництво комуністичної партії Гусятинського району. Висота скульптури (солдата радянської армії) – 4 м, а стели – 2, 5×1, 8 м, де було викарбувано 110 прізвищ та імен людей. Пам'ятник взятий під охорону рішенням Тернопільського облвиконкому № 147 від 22 березня 1971 р. [1]. На початку 80-х рр. ХХ ст. обеліск зі скульптурою солдата розібрали через те, що він почав руйнуватися.

Обеліск воякам-односельцям, які загинули в роки Другої світової війни (1970-і рр.)

У 1988 р. урочисто відкрили меморіальний комплекс загиблим односельчанам в роки Другої світової війни. Пам'ятник знаходиться між вул. Кайданка і вул. Містечок, де на п'яти гранітних плитах золотими літерами викарбувано 114 імен і прізвищ загиблих солдат радянської армії. У 1994 р. поруч збудували каплицю Божої Матері.

Відкриття меморіального комплексу загиблим односельчанам в роки Другої світової війни

Ініціатором був Іван Солонинка, а кошти на будівництво надало колективне господарство «Нічлава». Пізніше, в 2015 р., за кошти С. Коціри

провели реконструкцію меморіалу. Традиційно 21 вересня громада села вшановує пам'ять загиблих в роки Другої світової війни односельчан [3, с. 113].

Частина обеліска, дзвіниця і костел св. Апостолів Петра і Павла

У 1985 р. при відкритті соціально-культурного комплексу урочисто відкрили й пам'ятну дошку відомому односельчанину Миколі Тарновському (1 січня 1895 р. – 20 червня 1984 р.). Вона знаходиться на стіні при вході до клубу і спортзалу. З 1987 р. розпочав діяти громадський музей ім. М. Тарновського, який очолила З. Копчак. Тепер він знаходиться в школі на другому поверсі в корпусі початкової школи.

Зі здобуттям Україною незалежності в с. Коцюбинці встановили низку пам'ятних знаків. У серпні 1991 р. з ініціативи місцевого осередку Народного Руху України і за кошти громади на подвір'ї школи встановили капличку Божої Матері. Її поставили на тому місці, де було проборство греко-католицького священика. У відкритті та освяченні каплички взяли участь декан УГКЦ о. Тимофій та парох о. І. Мохун [11, с. 4]. У 2016 р. за ініціативи і за кошти С. Коціри територію навколо школи і каплички облагородили.

20 жовтня 1991 р. в с. Коцюбинці урочисто посвятили також символічну могилу «Борцям за волю України». Це високий курган, на якому височіє металевий хрест. До нього ведуть сходи. На середині насипу розташовані дві

мармурові таблиці з написом. Ініціатором насипання могили стали члени місцевого осередку НРУ. У день освячення могили падав дрібний холодний дощ, але до села прибуло біля тисячі осіб у тому числі 6 священників із навколишніх сіл, які відправили панахиду. Після цього виступали З. Білан (голова виконкому Коцюбинецької сільської ради), С. Коціра (голова колективного господарства «Нічлава»), Б. Зарембський (депутат Гусятинської районної ради і голова осередків НРУ Копичинецького куща), Г. Галак (вчитель історії), І. Соболю (член Гусятинського райвиконкому), Б. Садляк (член обласної ради НРУ) та ін., які закликали присутніх до активної діяльності в побудові незалежної України [2, с. 3]. Згодом, у 2013 р., за сприяння С. Коціри символічну могилу оновили, а Петро Гринюка провів реставрацію гранітних плит із зображеннями. У 2014 р. металевий пліт навколо могили молодь села пофарбувала в синьо-жовтий колір.

**Під час посвячення символічної могили «Борцям за волю України»
(21 жовтня 1991 р.)**

На початку 90-х років ХХ ст. було освячено дві каплички. Перша розташована на вул. Нагаївщина, яку побудував на своєму подвір'ї Григорій Ділай, друга, з фігурою Діви Марії, – на вул. Нова. Тепер вона знаходиться на подвір'ї сім'ї Калитюк, а тоді – Мурави.

Важлива подія також відбулася 26 серпня 2012 р. – між вул. Велика Нараївка і вул. Мала Нараївка освятили капличку з фігурою Матері Божої за участі о. І. Мохуна, церковного хору та небайдужих мешканців села. Її встановила родина Івана Новака і Михайла Душніцького. Під час упорядкування території біля кам'яного хреста та каплички активно долучилися мешканці двох вулиць.

Освячення каплички з фігурою Матері Божої між вул. Мала і Велика Нараївка (26 серпня 2012 р.)

Пізніше, у 2016 р. із церкви св. Архистратига Михаїла зняли пошкоджені скульптури святих апостолів Петра і Павла, а на їх місце встановили нові фігури. За спільною згодою громада вирішила їх відреставрувати та встановити на площі перед храмом. Відновленням і встановлюванням скульптур займався Роман Кріль. В облаштуванні території і встановленні скульптур допоміг С. Коціра, який надав частину коштів, а решту зібрала греко-католицька громада села. Скульптури апостолів Петра і Павла урочисто освятили на площі поблизу церкви та хреста на честь скасування панщини.

Реставровані скульптури св. апостолів Петра і Павла на площі перед церквою

14 жовтня 2017 р. урочисто відкрили пам'ятну дошку «Борцям за волю і незалежність України», яку виконав Петро Гринюка. Вона встановлена на будівлі школи. Освячував пам'ятну дошку о. Ігор Мохун, а перед громадою виступали І. Воробець, С. Коціра та С. Павлюх [5–7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Тернопільського обласного центру пам'яток охоронної діяльності. Перелік нерухомих об'єктів культурної спадщини Тернопільської області.
2. Братак В. Пам'ять кличе... *Вісник Надзбруччя*. № 118 (6016). 25 жовтня 1991. С. 3.
3. Джума Д., Карпишин Б. Коцюбинці – село над Нічлавою: минуле та сучасне. Тернопіль, 2018. 256 с.
4. Посвячення могили в Коцюбинцях. *Чортківська думка*. № 46. 14 листопада 1943. С. 6.
5. Приватний архів Богдана Гринюки. Інтерв'ю з Б. Павлюхом.
6. Приватний архів Богдана Гринюки. Інтерв'ю з І. Воробцем.
7. Приватний архів Богдана Гринюки. Інтерв'ю з О. Мельник.
8. Приватний архів Богдана Гринюки. Інтерв'ю з О. Савкою.
9. Приватний архів Богдана Гринюки. Інтерв'ю з С. Хрущом.
10. Приватний архів Марти Гринюки. Спогади Е. Мартович.
11. Юрчишин О. Заборонене стає реальністю. *Вісник Надзбруччя*. 30 серпня 1991. С. 4.

Грицюк Тетяна Володимирівна,
кандидат біологічних наук, вчитель
ТЗОШ № 20 ім. Р. Муляра, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ТА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІСТУ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Перед освітянами поставлена мета – створити школу, яку б із задоволенням відвідували учні. Саме у такій школі учні мають самостійно здобувати знання, необхідні їм у житті. Така школа повинна виховати інноватора, який вміє самостійно приймати рішення, знає як, де і коли застосувати набуті знання [2].

Сучасне суспільство ставить нові вимоги до людини, потребує розвитку її духовного та інтелектуального потенціалу. Сьогодні зростає запит держави на обдаровану особистість, яка оригінально мислить, наділена потенціальними здібностями та прагне досягти успіху.

Отож, головне, що передбачається Новою українською школою, це не відтворення чи автоматичне запам'ятовування фактів, а вміння їх переосмислити для подальшого впровадження у професійну діяльність. Таким чином, реформована українська школа пріоритетним напрямком свого розвитку передбачає формування в учнів різноманітних компетентностей. До них належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням

рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Поняття «компетенція» і «компетентність» широко використовуються в державних документах. Наприклад, у Законі України «Про освіту» йдеться про те, що метою базової середньої освіти є всебічний розвиток та соціалізація дитини [1]. Базова середня освіта передбачає формування ключових і предметних компетентностей з основ наук і культури, засвоєння етичних норм та громадянських компетентностей, фізичний і естетичний розвиток, особистісне і соціальне самовизначення, забезпечення готовності до продовження навчання на наступному рівні освіти.

Тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусела розглядає компетентність «як певну суму знань у особи, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку» [4].

У Законі України «Про освіту» подається наступне визначення: «Компетентність/компетентності – динамічна комбінація знань, розумінь, поглядів, цінностей, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та/або подальшу навчальну діяльність і є навчальним результатом на певному рівні освіти» [1].

Компетентний – це той, хто знає, обізнаний у певній галузі; який має право за своїми знаннями або повноважений робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь.

Компетенція – це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, в яких дана особа має знання, досвід» [5].

У педагогічному сенсі поняття компетентності частіше використовується для позначення:

- освітнього результату, який виражається в реальному володінні методами, засобами діяльності, у здатності розв'язувати поставлені завдання;
- такої форми сполучення знань, умінь і навичок, що дають змогу ставити і досягати мету щодо перетворення навколишнього середовища.

Педагоги сучасних загальноосвітніх закладів під компетентністю розуміють інтегративну якість особистості, яка виявляється в загальній здатності й готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях та досвіді, набутому в процесі навчання і соціалізації.

Отже, поняття компетенції та компетентності значно ширші за поняття знання, уміння, навички, бо концентрують у собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири тощо), її здатність долати стереотипи, передбачати проблеми, гнучкість мислення, самостійність, цілеспрямованість, вольові якості.

Життєві компетентності школярів можна розділити на три напрямки:

- ✓ свідомо і творчо визначати власне життя;
- ✓ розвивати свою індивідуальність;
- ✓ досягати успішної, оптимальної життєдіяльності.

Життєві компетентності – це система здатностей, що забезпечують особистості можливість оптимально здійснювати свою життєдіяльність у всіх її формах: пізнання, діяльність, стосунки, спілкування.

Завдання сучасної школи полягає в компетентісно орієнтованому підході до навчально-виховного процесу, який вимагає спеціальної підготовки педагогічних кадрів, спрямування процесу навчання на формування в школярів життєвих компетентностей як важливого результату навчання. З огляду на це пріоритетними принципами діяльності для сучасних загальноосвітніх навчальних закладів повинні бути:

- демократизація (створення навчального закладу, який забезпечує можливість самореалізації кожного учня);
- гуманізація (навчальний процес будується з акцентом на формування духовності на основі загальнолюдських цінностей, світової педагогічної культури, з орієнтацією на інтереси, потреби й розвиток особистості учня);
- гуманізація – це виховання освічених, гуманних людей;
- індивідуалізація й диференціація (зміст і технології навчально-виховного процесу орієнтовані на всебічний розвиток особистості учня);

- інтеграція (оптимізація процесу реального розвитку кожного школяра забезпечується через інтеграцію урочної та позаурочної його діяльності);

- активність, самодіяльність, творча активність;

- утвердження життєвого оптимізму;

- гармонізація родинного й суспільного виховання [3].

Модель внутрішньої освітньої мережі містить такі складові:

✓ управлінська (забезпечення оптимального функціонування навчально-виховного процесу);

✓ науково-методична (забезпечення зростання рівня професійної компетентності вчителя);

✓ виховна (забезпечення умов індивідуального, творчого розвитку з урахуванням особистих досягнень учнів, їх самореалізація в позаурочній діяльності);

✓ дидактична (забезпечення сприяння умов для інтелектуального, психічного, фізичного, соціального ставлення особистості);

✓ суспільно-педагогічна (встановлення і реалізація зв'язків закладу з організаціями, установами, батьківською громадськістю).

Вдосконалення моделі внутрішньої освітньої мережі дасть можливість:

✓ формувати принципово нову особистість, здатну до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення;

✓ створювати комфортні умови для навчання і виховання;

✓ удосконалювати фаховий рівень педагогів, організовувати наукову роботу;

✓ вивчати і практикувати інноваційний досвід навчальних закладів;

✓ популяризувати передовий педагогічний досвід вчителів; створювати позитивний імідж закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

3. Биков В. Ю. Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. № 2. С. 116–123.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) 7-е видання / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.: іл.

5. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

УДК 37.011.3-051

Дем'янюк Жанна Іванівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель зарубіжної літератури Збараської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 1, м. Збараж Тернопільської області

УХВЛ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У Програмі «Нова українська школа» зазначено: «Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою нової парадигми, а відтак і основою виховання, виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії». У даній статті ми розглянемо, як ціннісні орієнтири Української Хартії вільної людини допомагають: а) виховувати особистість в дитині; б) формувати в ній розуміння, що не тільки вона є найвищою цінністю, а й інші люди, тому власну поведінку й діяльність потрібно вибудовувати таким чином, щоб могла реалізовуватись дана умова для кожного; в) виховувати в дитині потребу змінюватись самій і змінювати життя навколо себе, а отже, повірити в свої можливості та сили.

Чому саме Хартія допоможе у реалізації завдань Нової української школи? Бо саме Хартія є системою цінностей сучасного українського суспільства, засобом для оцінки, осмислення у формуванні справжньої Людини

у вільній країні, гармонійно поєднує особистісні і суспільні напрямки відносин людей.

Розглянемо це на конкретних прикладах. Одна із цінностей – бути вільною людиною. У Хартії зазначено: «Усі люди створені вільними». А одним із сучасних підходів у Новій українській школі (далі НУШ) є особистісно орієнтований підхід, що забезпечує право особистості на вільний вибір власної ціннісної позиції, професійного вибору, можливість розвивати свої творчі задатки, висловлювати власну думку, давати оцінку подіям. Такий підхід сприяє створенню єдиного емоційно-чуттєвого діапазону між дітьми, між учителями і учнями. «Важливо, аби свобода дітей була спрямована на розширення їхніх можливостей, відповідальності, здатність приймати рішення, а не на задоволення непомірних або імпульсивних бажань і потреб...», – зазначається у Програмі «Нова українська школа».

Цінність бути українцем перегукується із засадою сучасного виховання НУШ – патріотизмом, що «характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе». Поняття «Я – Українець», «Ми – Українці» стали зрозумілішими та ближчими для дітей у світлі сучасних подій. Тому вдало підібрані види роботи з урахуванням вікових особливостей учнів перетворюють заходи до дня Гідності і Свободи, захисника Вітчизни, Покрови, Соборності у відверті, душевні хвилини єднання між людьми різного віку.

Любити – ціннісний орієнтир Української Хартії, найменші школярі пояснюють як бажання іншим людям добра. Старші та середні школярі розуміють, що це вияв толерантності до інших поглядів. Програма «Нова українська школа» виділяє у вихованні типи любові: до батьків і дітей, до Батьківщини, до себе. Ми, педагоги, ніколи б не обрали цю професію, якби не любили дітей. Отже, любов – основа виховання.

Українська Хартія вільної людини визначає вміння мислити як одне з найважливіших завдань вільної людини: «Мислити означає ламати стереотипи. Мислити означає працювати читати і творити, відповідаючи на дух та потреби часу». У Новій українській школі метою виховання є «розвиток духовно-

моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин».

Бути лідером – ціннісний орієнтир Хартії, умова розвитку особистості в НУШ, вимога життя. Це поняття вимагає чути іншого, відчувати команду, власну підпорядкованість конкретній спільній меті. Тільки той, хто вміє в собі поєднати дані чесноти, може стати справжнім лідером. Хто працює у школі помітив, що дітям подобаються командні завдання. Але поводяться у команді всі по-різному. Хтось бере на себе роль керівника, хтось подає цінні ідеї, хтось все піддає сумніву, хтось просто виконує вказівки і завдання. Важливо, щоб учні зрозуміли, що результату не було б без кожного з них. Усвідомлення власної важливості – перший крок до лідерства, а отже, до розуміння, що активний громадянин – рушійна сила суспільства. Це виявлення ініціативи для добра у сім'ї, у місцевій громаді, в країні. Як правило, усе починається з простих, але дуже важливих запитань, які підліток ставить перед собою: «Як людина стає Людиною?», «Як заслужити повагу інших?», «Як знайти справжнього себе?», «Як змінити світ?» І не важливо, що відповіді з'являться не скоро. Бо важливе вже саме звернення до цих проблем. Бо це є ознака людини діяльної. Це фундамент для формування активного громадянина. Бо ж, як писав Е. Хемінгуей, «кожна людина народжується для якоїсь справи». З цією метою ми розвиваємо критичне мислення дітей, використовуючи інтерактивні види роботи в команді, у парах, моделюючи проблемні ситуації. Досить ефективний вид роботи – обговорення провокативних тверджень, як от: «Людина коштує рівно стільки, скільки вона може зробити безкоштовно» (Декарт). Це стимулює мислення, підштовхує до діяльності, породжує суперечку, у якій, як відомо, народжується істина.

Сьогодні ми вчимося бути відкритим суспільством, вчимося розуміти, що сильний той, хто може захистити слабшого, той, хто вміє оцінити досягнення людини з обмеженими можливостями, стати йому другом. Тому такою важливою є антибулінгова діяльність учнів, засудження ними агресії,

несправедливості. Але поки це не стало колективною свідомістю, треба крок за кроком іти до усвідомлення людиною, що її сила – це гуманізм.

У сучасній українській школі ми ставимо завдання актуалізувати впровадження цінностей Української Хартії вільної людини в освітній процес. Через колективні творчі справи, розвиток навичок роботи в команді, формування вміння робити колективні висновки на основі індивідуальних, формування потреби впливати на громадську думку. У школі корисно організувати так звану правову майстерню для створення власних обов'язкових документів, які регулюють права та обов'язки учасників освітнього процесу. Адже правила виконуються обов'язково, якщо ви їх створили самі. Заслуговує на увагу вправа «Почуйте нас». Це командна робота з підготовки виступу оратора з певної проблеми. При цьому команда сама визначає свого парламентаря. Ця вправа формує багато навичок: робота в команді, оцінка навичок кожного учасника, вміння складати виступ, ораторське мистецтво. Фактично усі навички згодяться в житті, а це вимоги до сучасної успішної людини, що й зазначено у Програмі «Нова українська школа» і в Українській Хартії вільної людини.

Отже, на основі аналізу ми прийшли до висновку, що ціннісні орієнтири Української Хартії вільної людини можна вважати основою Нової української школи. Фактично ті якості, які повинен мати справжній українець, визначені в Українській Хартії вільної людини. Вони ж є кінцевою метою формування гармонійно розвиненої особистості – випускника Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Висока педагогіка почуттів: громадянськість особистості у смисло-ціннісній інтерпретації В. Сухомлинського. Освіта, 2016. 14–21 верес. (№ 38/39). С. 3
2. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ: НАПН України; Ін-т проблем виховання; ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2018.
3. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навчально-методичний посібник / авт. кол.: І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок та ін. К.: Педагогічна думка, 2011. 240 с
4. Закон України «Про освіту». *Відомості ВР України*. 2017. № 2145 – VIII.
5. Назаренко Г. А. Використання сучасних виховних технологій у процесі ціннісного становлення учнівської молоді. Педагогіка і психологія, 2014.

6. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojiljudynu> (дата звернення: 20.03.2020).

УДК 159.9

Жизномірська Оксана Ярославівна,
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології та
інклюзивної освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м.Тернопіль

ПРОФЕСІЙНА ТРАЄКТОРІЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ

*Інтелектуальне зростання, постійне збагачення,
оновлення, поповнення, поглиблення, удосконалення
знань – це питання життя вчителів, особливо тих,
які працюють в школі десять, двадцять, тридцять років.*

Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа

У період соціально-економічних змін, освітніх інновацій та реструктурувань, особистість педагога та учня має можливість здійснювати власне переосмислення, переоцінку своїх прагнень, цінностей, можливостей, ресурсів, розуміння своїх компетенцій та їх практичне застосування у власному житті. Вважаємо, що особистість педагога Нової української школи повинна тривалий час збагачуватися спектром новітніх технік, технологій, методик, новим баченням (багатофункціональність, багатозадачність) мислення, світосприйняттям себе в онлайн-просторі з учнями, вміння сучасного педагога спілкуватися в онлайн-режимі, розробляти та подавати матеріал по-новому, онлайн-оцінювання, онлайн-підтримка учням, а також переусвідомлення своїх якостей, рис, переваг професійної діяльності.

Переконані, що сучасна учнівська молодь під час «кризового» (ізолюваного) навчання, з одного боку, здатна швидко адаптуватися до нових онлайн-завдань, ситуацій шкільного змісту, а з іншого – відчуває власну спустошеність, розбалансованість, тривожність та хвилювання за власне «Я» та

«Я-інших», як правило, не спроможна себе організувати, позитивно налаштуватися до роботи в домашніх умовах тощо. Розуміємо, що впевненість у собі, завтрашньому дні та особистісній спроможності молодій людині залежать від батьківського спілкування, турботи, загальнолюдських цінностей, онлайн-спілкування з друзями та водночас цілеспрямованого налаштування до подолання труднощів різного спрямування. Варто також окреслити сутність власного «Я» людини (розуміння, сприйняття, усвідомлення, оцінювання). Так, філософ Г. С. Батищев сутність людини розглядає не лише як вибір однієї з можливостей, але і як здатність створювати принципово нові можливості для власного розвитку. Вчений виокремлює три рівні розвитку особистості: знаряддево-корисніший, рівень цінностей та рівень розвитку (творчість). Кожен є автором своїх учинків, думок, ідеалів; успадкована кожним попередня культура у міжсуб'єктному спілкуванні відроджується для нової участі в живому творчому житті, в ансамблі з новими рішеннями. Мова йде про поліфонію в міжособистісних взаєминах: де кожен голос звучить самотійно, але водночас гармонійно вплетений в живе полотно існування інших суб'єктів. Водночас формулює типологію «полів»: поле корисностей; поле цінностей та прагнень; поле творення безконечних цінностей та прагнень. Цілісний суб'єкт – це суб'єкт, який поєднує в собі гармонійно три поля, але не замикається на якомусь одному із них. Зрештою, третє поле – принципово відкрите, там неможлива самозамкнутість, а лише – вихід у світ поміж суб'єктності [1, с. 103].

Незвичним у цьому вченні є те, що під симфонічною особистістю філософ розуміє, в першу чергу, не окрему людину, а надіндивідуальне утворення, починаючи з космосу в цілому і включаючи все людство з усіма його спільнотами: церкву, нації, соціальні групи, сім'ю. Симфонічність їх полягає у взаємодії один із одним, із особистостями вищого та нижчого порядку. Особистість нижчого порядку вдосконалює себе, взаємодіючи з вищими, долучаючись до них; для вдосконалення будь-яка особистість повинна усвідомити себе як свободне втілення вищої особистості. Поліфонічна

особистість, вважає І. Буцяк, це особистість, у якій можливе зняття ситуації відчуження між нею та іншими особистостями, які в ситуації егоцентричної самозамкнутості розглядаються як чужі, ворожі, як такі, що загрожують свободі та існуванню останньої. Поліфонувати з іншими особистостями – це вміння поєднати в собі все це багатоголосся, прийняти його як своє власне, готовність перенести свій центр на іншого [1, с. 105]. Отже, здатність сучасної особистості поліфонувати означає (для нас) вміння консолідувати зусилля, ресурси, можливості з усіма іншими учасниками освітнього процесу задля досягнення позитивного результату в своїй діяльності.

Поряд із вищезазначеним, на думку І. Д. Беха, особистість дитини чи дорослого, перебуваючи в певній складній ситуації, здатна емоційно реагувати та сприймати дану інформацію. Власне кажучи, різні емоційні переживання особистості або спустошують її власне «Я», або зміцнюють (загартовують) її власне «Я» тощо. Так формується наслідково-центрована спрямованість особистості, яка активізує процес її моральної самосвідомості. Внаслідок цього особистість може змінити свої моральні установки, прийняти рішення щодо нового способу поведінки, який сприятиме її морально-духовному зростанню. Учений підкреслював, що рух підростаючої особистості до причинно-центрованої спрямованості потребує від педагога відповідного керування ним. Особлива увага має бути зосереджена на групову моральну консолідацію та формування готовності вихованців до диференційованого когнітивно-емоційного оцінювання ситуацій, різних за змістом та умовами здійснення [2, с. 239].

Сучасна дослідниця І. С. Булах акцентувала увагу на моральній самосвідомості особистості підліткового віку. Вчена солідарна із думкою видатного науковця І. Д. Беха, що моральний розвиток зростаючої особистості спрямований на визначення значущості періоду (підлітковості) щодо появи в неї здатності самостійно, свідомо ставити перед собою життєві завдання та можливості бути внутрішньо організованою у соціальному просторі, будуючи свої дії чи благородні вчинки. Саме моральна самосвідомість особистості

знаходить відображення в моральних самооцінках дій та вчинків, у емоційно-ціннісному ставленні до власного «Я».

Водночас, за поглядами М. Й. Боришевського, зрілість особистості та ступінь розвинутої її моральної самосвідомості залежить від суб'єктивної спрямованості людини, її моральних поглядів, позицій, переконань, ідеалів та світогляду в цілому. На основі засвоєння із соціального простору моральних знань та почуттів у свідомості підростаючої особистості починає формуватися моральний досвід (від елементарних культурно-гігієнічних до загальнолюдських норм соціального порядку).

У період дорослішання відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості особистості, у зв'язку з цим потрібен активний пошук шляхів її самореалізації, саморозкриття та самоствердження. Маючи вже достатній соціальний досвід, особистість підлітка здатна усвідомлювати свої переживання, виражати їх вербально та відрефлексувати те, чим вони викликані. Підлітки вже чіткіше визначають природу своїх труднощів та усвідомлюють, що саме їм може допомогти [3, с. 7].

Якщо ретельно проаналізувати освітні лінії Концепції «Нова українська школа», то з відвертістю можна сказати, що 95% усієї програми базується на загальнолюдських цінностях, психологічній мотивації до праці, позитивному мисленні, міжособистісному ставленні до себе та інших, партнерському спілкуванню та вихованню.

Переглядаючи педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського, можна стверджувати про підвищення професійного розвитку вчителя, що відбувається завдяки визначенню пріоритету самонавчання; опертя на власний досвід; контекстність навчання, за яким навчання, з одного боку, передбачає конкретні цілі, які є важливими для педагога, а з іншого – воно орієнтовано на виконання соціальних ролей; актуалізації результатів навчання, що передбачає застосування на практиці набутих знань, умінь, навичок; ефективності навчання – надання педагогу певної свободи мети, змісту, форм і методів, термінів, місця навчання; розвитку навчальних потреб, згідно з яким оцінювання результатів

навчання відбувається шляхом виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу, а також визначення матеріалу, без якого неможливо досягти успіху [4, с. 137–138].

С. Л. Баранова солідарна з позицією видатного корифея педагогіки і психології В. О. Сухомлинського, що учитель має вміти вчитися впродовж усього життя, а саме працювати над удосконаленням педагогічної майстерності, вміти правильно та справедливо оцінювати успіхи, невдачі дітей, прагнути заохочувати до праці, вчасно та вміло підтримувати у легких та складних ситуаціях, вміти хвалити, але пильнувати себе, щоб не перехвалити тощо. Корифей педагогіки та психології наголошував у той час, що самовдосконалення педагогів – це органічна складова неперервної педагогічної освіти, безперервного процесу, який діалектично розвивається [4, с. 29].

Отже, сучасна особистість учителя має можливість здійснити рефлексію своєї педагогічної діяльності, вірніше вона перебуває у періоді висновків, роздумів, розмірковувань, переосмислення, аналізу, цінностей, критичного мислення тощо. Цілком переконані в тому, що особистість дитини чи дорослого повинна віднайти в собі усі найкращі, сильні сторони (якості, риси, цінності) та вдало застосувати їх у практичній діяльності й досягти успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батищев Г. С. / Под ред. В. А. Лекторского. М.: РОССПЭН, 2009. 335 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. К.: Либідь, 2006. 272 с.
3. Булах І. С., Алексеєва Ю. А. Розвиток моральної самосвідомості особистості підлітка: навчально-методичний посібник. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 72 с.
4. Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя: зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 98-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 28–29.09. 2016 / уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький: Ексклюзив-систем, 2016. 412 с.

УДК: 373.5.015.31:316.42 (043.3)

Журба Катерина Олександрівна,
доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник, головний
науковий співробітник Інституту проблем
виховання НАПН України, м. Київ

Шкільна Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник Інституту проблем
виховання НАПН України, м. Київ

ПРОБЛЕМА СМИСЛОЖИТТЄВОЇ КРИЗИ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні школярі зростають в умовах перманентної політичної і соціальної кризи, збройного конфлікту з РФ, коронавірусної пандемії, що загалом негативно позначається на формуванні смисложиттєвої сфери особистості, є причиною негативного програмування, тривожних станів, руйнування життєвих очікувань та смисложиттєвої кризи. Водночас відсутність смисложиттєвих цінностей, життєвої мети, усвідомлення власних перспектив знижує рівень життєстійкості, є причиною втрати орієнтирів, а то й навіть інтересу до життя, до себе.

Смисложиттєва криза може бути результатом якоїсь події чи ряду подій, що руйнують усталений спосіб буття та стосунки людини зі світом і собою.

Ми поділяємо точку зору Т. Титаренко, яка визначала кризу як тривалий внутрішній конфлікт із приводу життя, його смислу, визначення найважливіших цілей та шляхів їх досягнення. Учена розрізняє кризу за рівнем складності (поверхова, середня, глибока); тривалістю (мікрокриза, середня, довготривала); наслідками (конструктивна, деструктивна) [2].

Подолання смисложиттєвої кризи залежить як від життєвої ситуації, так і від самої особистості, її енергетичних ресурсів, досвіду.

З огляду на це, смисложиттєва криза переживається як перегляд чи трансформація цінностей, необхідність особистісних змін, набуття нових якостей, переосмислення власних помилок, минулого тощо.

Характерними рисами смисложиттєвої кризи є сильні емоційні переживання, дезорганізація життя, звуження особистісного простору і можливостей, неможливість розв'язати проблему звичним шляхом.

У стані смисложиттєвої кризи людина відчувається пригніченою, відчуваючи небезпеку, загрозу, не контрольованість якихось життєвих процесів, безглуздість життя, що змушує її активно шукати шляхи виходу з кризи, мобілізувати свої здібності і потенції. У тому випадку, коли людина володіє достатніми вольовими якостями, життєстійкістю, вона здатна подолати кризу, створюючи свої власні нові смисли життя.

З точки зору А. Адлера, особистість, враховуючи внутрішні чи зовнішні причини (співвідношення реактивності (стереотипи, звички) і креативного-Я), прямує до життєвих цілей, які вона сама створює у важливі моменти свого життя. Цілі, а також способи їх досягнення, слугують ключем до розуміння нею смислу життя. «Життєвий план», «дороговказний образ» у теорії психолога розглядається як стрижень поведінки у майбутньому.

Психоаналіз З. Фрейда [4] дозволив йому розглядати людину як певну тотальність. Аналізуючи вільні асоціації, помилкові дії, символічні акти поведінки, сні психолог виявляв через спогади, судження, прагнення певні смисли. З. Фрейд вважав людину закритою системою, «річчю у собі», смисложиттєві цінності, якої значною мірою обумовлені природними сексуальними потребами, вадами і пороками, прагненням до задоволення, підкреслюючи таким чином їхню гедоністичну природу.

Натомість Е. Фромм [5] доводить значущість у людському житті таких смисложиттєвих цінностей, як любов, істина, справедливість, свобода, які водночас є гуманістичними ідеалами. Однак, Е. Фромм зауважує, що людина є однією істотою, для якої життя є проблемою і вона цю проблему вирішує упродовж свого життя через пошуки смислу життя і смисложиттєвих цінностей. Проблему людського існування Е. Фромм намагається вирішити через дихотомію: мати чи бути. Таке екзистенційне протиріччя спонукає людину до самореалізації.

Представник екзистенціалізму, зокрема йоготерапії, В. Франкл (1905–1998 рр.) вважав пошук смислу життя, смисложиттєвих цінностей рушійною силою життєдіяльності людини. Водночас, невизначеність смисложиттєвих

цінностей, втрата смислу життя може спричинити депресії, алкоголізм, наркоманію, агресивність, моральне падіння, проблеми з законом, а прагнення їх компенсувати – прагненням влади, грошей, сексу. Виходячи з цього, В. Франкл пропонує корекцію поведінки особистості на основі гуманістичної психології, спрямовану на усвідомлення себе, свого місця в світі через формування відповідальної поведінки.

З точки зору нашого дослідження, цікавими видаються твердження В. Франкла стосовно того, що в людині однаково закладені потенції до доброго і до поганого, а світ сповнений смисловими альтернативами, де людина робить свій вибір і несе відповідальність за те, які можливості будуть втілені у життя, а які так і залишаться нереалізованими [3; 7].

Схожих поглядів дотримувався і Р. Мей, який дійшов висновку, що часто люди маскують хворобою страх перед життям, небажання здійснювати вибір, брати на себе відповідальність, а тому втрачають здатність бачити себе такими, якими вони є, миряться зі своєю меншовартісністю, обираючи відчуженість від життя і світу, тоді як здорові люди кидають виклик долі, живуть справжнім життям, не бояться відповідальності, чесні перед собою, орієнтуються на вищі моральні цінності. З точки зору Р. Мея, важливим є те, що люди роблять, а не хто вони є. За переконанням ученого, люди виступають суб'єктами і об'єктами та шукають смисл життя. Найважливішими смисложиттєвими цінностями є воля і відповідальність, тоді як жорсткі теорії особистості перетворюють людину з суб'єкта на об'єкт. Р. Мей наполягав на тому, що людину потрібно розуміти у її власних координатах, які визначають її буття у світі через ставлення до себе, до інших, зовнішніх об'єктів або речей.

Американські учені Е. Дінер та Ш. Оїші провели опитування 140 000 респондентів зі 132 країн (Gallup World Poll, 2007 р.) й дійшли висновку, що громадяни розвинених країн отримують більше задоволення від життя, ніж громадяни бідних країн, яких набагато більше хвилюють пошуки смислу життя та смисложиттєвих цінностей. Вони також звернули увагу на те, що у благополучних країнах набагато вищий рівень суїцидів порівняно з бідними

країнами, де релігія має великий вплив на сприйняття життя людьми, що допомагає їм долати труднощі та виживати за несприятливих умов.

На думку дослідників, цей аспект має враховуватися у державній політиці. «Ідеальне суспільство – це суспільство, в якому громадяни щасливі, задоволені, а їхнє життя сповнене смислу» [6, с. 195]. Державної допомоги в осягненні смислу життя потребують, в першу чергу, інваліди, матері одиначки, безробітні, хворі хронічними недугами та інші категорії груп ризику.

Проблема смисложиттєвої кризи є наскрізною у дослідженнях білоруського психолога К. Карпінського, який не лише виявив природу смисложиттєвої кризи, здатної суттєво посилюватися у перехідні періоди історичного розвитку, а й схарактеризував її на загальному та віковому психологічному рівнях. Це стало підґрунтям у використанні персонологістичного і вікового підходів стосовно досліджуваного явища і дало підстави для висновку, згідно якого смисложиттєва криза є кризою особистісного розвитку, що полягає у нездатності особистості визначити смисл життя; знеціненні або переоцінці раніше існуючого смислу життя; втраті смислу життя в критичній ситуації; вичерпністю смислу життя у процесі розвитку; дисгармонійності смислу життя за змістовним, структурним, функціональним і динамічним параметрами; помилковою чи малоефективною стратегією втілення особистістю смислу життя [1, с. 20].

«Криза пригнічує систему усвідомленої саморегуляції життєвого шляху, відносно якої смисл життя у нормі виконує системоутворюючу, інтегруючу і модулюючу функції. Почуття безцільності і безперспективності життя, дезорієнтації у тому, що є значущим, а що незначущим у ньому, відсутність планомірності, стихійності і хаотичності у поведінці, втрата почуття контролю над життям, дифузія критеріїв і втрата адекватності оцінювання, зниження критичності по відношенню до життєвих досягнень, індивідуального стилю життя, прийняття неадекватних життєвих рішень» [1, с. 22].

Вивчення кризи смисложиттєвої сфери лягло в основу авторської концепції із психологічної регуляції життєвого шляху.

Отже, проблема смисложиттєвої кризи зростаючої особистості є надзвичайно важливою з точки зору сучасних реалій і потребує уваги науковців до її розв'язання, а також пошуку сучасних методик і технологій, спрямованих на подолання смисложиттєвих криз у школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпинский К. В. Опросник смысложизненного кризиса. (Монография). Гродно: ГрГУ, 2008.
2. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. Київ: Главник. (Серія «Психологічний інструментарій»), 2007. 144 с.
3. Франкл В. Воля к смыслу. Москва: Апрель-Пресс, Издательство ЭКСМО-Пресс, 2000. 368 с.
4. Фрейд З. Психоанализ и детские неврозы. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997.
5. Фромм Э. Душа человека. (Пер. с англ.). Москва: Республика. Серия «Мыслители XX века». 1992. 430 с.
6. Oishi S. Can and should Happiness Be a Policy Goal. *Policy Insights from Behavioral and Brain Sciences*. (Vol. 1 (1)), 195–203. 2014.
7. Rokeach M. The nature of human values and value system. *Current Perspectives in Social Psychology* (E. P. Hollander and R. G. Hant (edc)). New York: Oxford University Press, 1976.

УДК 377

Зазуля Оксана Романівна,
заступник директора з виховної роботи
Трибухівської ЗОШ І–ІІІ ступенів,
с. Трибухівці

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Основа Нової української школи – формування конкурентноспроможної особистості учня, який готовий успішно жити у сучасному світі. Відповідно до закону України «Про освіту» метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального,

економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4].

Освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації українського народу в українську політичну націю, яка прагне жити в співдружності з усіма народами і державами світу.

З початку XXI століття й особливо впродовж останніх десяти років здійснюється модернізація у сфері освіти, пропонуються різні концептуальні проекти реформування сфери освіти. Зокрема, Національна доктрина розвитку освіти України (указ Президента України від 17.04.2002 року № 347/2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2012 року (указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013); Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа», представлені керівництвом МОН України наприкінці жовтня 2016 року; Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (розпорядження ВРУ № 988-р від 14 грудня 2016 року). Виходячи з вищесказаного, усвідомлюємо необхідність постійного пошуку і модернізації освіти, тому що за цим стоять діти, підростаюче покоління, яке вже сьогодні живе у світі нових викликів та вимог.

Виходячи з історичних умов розвитку нашого суспільства та сучасних наукових досліджень, можна сказати, що традиції української культури і ментальності містять потужний ціннісно-орієнтаційний потенціал. Цей духовний скарб національної історичної пам'яті є ресурсом для успішного існування освіти та широкого розгортання наскрізного процесу виховання, який формує цінності. Ініціативна група «Першого грудня» уклала Українську Хартію вільної людини (далі УХВЛ) на основі історичного досвіду і сучасних викликів, що забезпечить успішну реалізацію та вирішення завдань освіти.

Принципи Нової української школи (далі НУШ) та УХВЛ гармонійно поєднані і успішно реалізуються у комплексі, що дає позитивні результати.

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя.

Загальна середня освіта має забезпечити умови для морального, інтелектуального, фізичного, художньо-естетичного розвитку учнів, виховання громадянина, становлення демократичного суспільства, яке визнає освіченість, вихованість, культуру найвищими цінностями, незамінними чинниками соціального прогресу [3, с. 10].

Виходячи із основних завдань загальноосвітньої школи, а саме виховання громадянина України, національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір, приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях реалізується через використання у комплексі принципів УХВЛ, таких як: бути українцем, бути господарем, бути активним громадянином, бути відкритим суспільством, бути успішною державою [5]. Суть виховання школяра як людини моральної, відповідальної, людини культурної, з розвиненим естетичним і етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе, полягає у трьох основних думках УХВЛ:

- відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе;

- мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

- ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє [5].

Слід зазначити, що в успішній реалізації принципів УХВЛ у Новій українській школі важливим є зміст самої програми, який дає потенційні можливості для виховання всесторонньо розвинутої особистості, а саме чотири наскрізні теми, актуальні сьогодні для нашого суспільства: перша тема –

безпека і здоров'я людини; друга тема – це громадянська активність, країну може змінювати саме активна громадянська позиція і формувати її в дітей, що є важливим завданням оновленої школи; третя – фінансова грамотність і підприємливість; четверта – охорона навколишнього середовища і сталий розвиток [4]. Ці теми ще раз підкреслюють важливість і вказують на пріоритетність використання принципів УХВЛ у щоденній роботі.

Варто зупинитись також і на самій особистості вчителя, від педагогічної майстерності якого залежить, наскільки вправно реалізовуватиметься програма і формуватиметься система цінностей у дітей; щоб досягти результату, педагог сам має бути натхненним і зберігати дані цінності. Програма УХВЛ, як і НУШ, працює на засадах педагогіки партнерства. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [3, с. 14]. Думається, що концепція НУШ та УХВЛ визначили ті перспективні напрями роботи, які сприятимуть вияву всіх кращих рис, що властиві українському вчителю: активність, креативність, відповідальність за власні дії, повага до старшого покоління, дитиноцентризм в усіх видах діяльності, уміння трансформувати традиційні методики в якісно нові, сучасні часу.

Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа спільно з УХВЛ формують ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
2. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа». Київ, 2016. С. 2, 21–25, 30–33.
3. Нова Українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / заг. ред. М. Грищенка. Київ: МОН, 2016. С. 34
4. «Нова українська школа – це школа для життя у XXI столітті» інтерв'ю з міністром освіти і науки України. URL: <https://hromadske.ua/posts/nova-ukrainska-shkola-tse-shkola-dlia-zhyttia-u-xxi-stolitti-interviu-z-ministrom-osvity-i-nauky-ukrainy>

5. Українська хартія вільної людини/ Ініціативна група «Пешого грудня». Київ: 1 грудня 2012 року. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>
6. Програма Нова українська школа у поступі до цінностей. Київ, 2018. С. 40

УДК 373

Зварич Ганна Володимирівна,
заступник начальника управління освіти і
науки Тернопільської ОДА, м. Тернопіль

СКЛАДНИКИ МОРАЛЬНОГО І ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Під духовністю слід розуміти сукупність чотирьох основних якостей і чеснот: усвідомленості, зрілості, безумовної любові та душевного спокою.

В усі часи людство хвилювало те, що таке справжня духовність, ким є духовна людина? Духовність – це цілеспрямоване й особисте прагнення людини до вищого ідеалу і цінності – до Бога, який бачить світ неспотвореним. Таким, яким він є насправді. Духовна людина знаходить внутрішній мир, має віру в себе, любов і співчуття до ближніх. Вона вважає віддане служіння іншим людям одним із своїх найважливіших пріоритетів. Доцільно відзначити, що «Любити» – це четвертий постулат Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ), який є надзвичайно чітким орієнтиром для нас, адже «любити – це бажати ближньому добра».

Суспільство має об'єднувати любов та добрі взаємини, де особистість людини визначається через її стосунки з іншими.

Духовне життя – це внутрішня потреба, яка виходить із самого єства людини вже від дитинства, підтримується оточенням і батьками, підвищує рівень життя людини. Той, хто вірить у себе, не хвилюється через дрібниці, живе свідомо і любить.

У той час духовно розвинена людина намагається пізнати істину свого існування, прагне до знань, до праці. У такий спосіб шукає і знаходить своєю мудрість і щастя. Отже, духовність – це багатство душі людини. Духовна людина мислить, що є одним із найважливіших завдань вільної людини, вміє

відчитувати «знаки часу» і правильно реагувати на це. У п'ятому постулаті Хартії «Мислити» – це працювати, читати і творити, відповідаючи на дух і потреби часу.

Серед іншого виховний процес – це найкраща школа життя. А вчити жити – це передавати від серця до серця моральні багатства. Передавати ці багатства може той, хто дбайливо супроводжує дитину стежкою життя. Це батьки, вчителі, вихователі. Цей супровід дитини має бути щирим, виявленим через своє ставлення, власний приклад та власну поведінку – без цього це будуть пусті слова. Формувати людські цінності, формувати чесноти, щоб робити добро – це вибір, а найважливіше буття вільної людини, за Хартією, означає чинити добро. Вчити і показувати, що жити потрібно гідно, і найглибша людська радість – жити в любові. Тому дуже важливо, щоб цінності Хартії знали і ними жили батьки, вчителі, учні – усі учасники освітнього процесу.

Так ми можемо співдіяти для блага і розвитку світу і цілого людства. Педагогіка серця – одна з найкращих орієнтирів сучасного ціннісного виховання.

Сьогодні ми стоїмо перед багатьма викликами, один із них: створити стійку модель цілісного виховання молоді, у якій честь і справедливість, безкорисливість і відповідальність є різними гранями одної і тієї ж сутності.

Ми повинні заохочувати кожного учня розвивати свої таланти в атмосфері співробітництва та солідарності. Освіта можлива лише на ґрунті довіри. Добре навчання передбачає не тільки передавання знань, умінь та навичок, а й формування ціннісних переконань та позицій, а місією Нової української школи є допомогти розкрити та розвинути здібності кожної дитини на основі партнерства вчителів – батьків – учнів. Щоб виховати цілісну особистість, патріота, нам потрібні цінності і ці цінності закладено в Українській Хартії вільної людини.

Україні потрібна душа, свідомість її історичного розвитку та її чинність майбутніх обов'язків, а також політична воля, що слугувала б людським

ідеалам. Шануючи особистість, гідність кожного члена суспільства на принципах солідарності і субсидіарності, ми разом можемо дбати про суспільне благо.

Плідної усім праці! Бажаю усім, хто ще не засмакував цінностей Української Хартії вільної людини, – закохайтесь у неї, живіть нею, донесіть її до кожного закладу освіти, до кожного вчителя, учня до кожної сім'ї!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Глибоке коріння. Забуті концепції Роберта Шумана / Джефф Фонтейн. Львів: Свічадо, 2018.
2. Майба Петро. Покликані до любові та витривалості. Львів: Свічадо, 2018. 102 с.
3. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 23.03.2020).

УДК 159.9

Кавецький Віктор Євгенович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри педагогіки і
психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ДАНОСТЕЙ ІСНУВАННЯ В НОВІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

У часи нових суспільних викликів, коли порушується звичний уклад існування, актуалізуються «вічні питання» (хто я? як я живу? у чому сенс мого життя та існування людства в цілому?), увагу особистості привертають даності існування, «глибинні структури», які екзистенційний психотерапевт І. Ялом назвав «кінцеві даності». Як стверджує дослідник, каталізатором процесу такої рефлексії часто служить екстремальний досвід. Він пов'язаний із так званими «прикордонними» ситуаціями – такими, наприклад, як загроза особистої смерті, прийняття важливого незворотного рішення або крах базової змістотворної

системи, що фіксуються у чималій кількості людей нині у зв'язку з розповсюдженням пандемії коронавірусу COVID-19. Розглянемо психотерапевтичні підходи щодо пошуків відповідей на виклики «кінцевих даностей» і потенціал Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) в контексті розв'язання поставлених проблем.

Як стверджує І. Ялом, найочевидніша, найбільш легко усвідомлювана кінцева даність – смерть. Зараз ми існуємо, але настане день, коли ми перестанемо існувати. Смерть прийде, і від неї нікуди не дітися. Це жахлива правда, яка наповнює нас «смертельним» страхом. Нині фіксується загострення цього страху у зв'язку з пандемією вірусу, від якого наразі не існує ліків і типові механізми захисту втрачають свою силу. Протистояння між свідомістю неминучості смерті і бажанням продовжувати жити – це центральний екзистенціальний конфлікт. На думку І. Ялома, С. Кьєркегора, В. Франкла конфронтація особистості з власною смертю здатна викликати значні зміни стилю і характеру життя людини. Усвідомлення смерті виводить людину з зануреності в тривіальне на якісно інший рівень буття, надаючи життю глибини, гостроти і нової перспективи, розуміння того, що існування не може бути відкладене [4]. Цей постулат перегукується з думкою, зафіксованою в УХВЛ: «мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні» [1]. Також психотерапевтами виявлено, що тривога смерті обернено пропорційна задоволеності життям. Особистість, яка живе цікавим насиченим життям, має значно менший рівень тривоги стосовно смерті. Власне реалізація постулатів УХВЛ і сприятиме максимальній реалізації життєвого потенціалу особистості.

Інша кінцева даність, значно менш очевидна, – це свобода. Зазвичай свобода представляється однозначно позитивним явищем. Чи не жадає людина свободи і не прагне до неї протягом усієї письмової історії людства? Однак свобода як первинний принцип породжує жах. В екзистенційному сенсі «свобода» – це відсутність зовнішньої структури. Повсякденне життя живить втішну ілюзію, що ми приходимо в добре організований всесвіт, влаштований

за певним планом (і такий же залишаємо). Насправді ж індивід несе повну відповідальність за свій світ, інакше кажучи, сам є його творцем. З цієї точки зору «свобода» має на увазі жахливу річ: ми не спираємося ні на який ґрунт, під нами – ніщо, порожнеча, безодня. Особливо гостро відчувається втрата чіткої системи координат у ситуації, коли кардинально змінюються обставини існування людини, порушується звичний стиль життя: перехід на дистанційні форми роботи або взагалі вимушена бездіяльність; обмеження вільного пересування і транспортного сполучення; проблеми забезпечення продуктами харчування і медичними засобами; відмінна масових заходів тощо. Відкриття цієї порожнечі вступає в конфлікт із нашою потребою в ґрунті і структурі. Це також ключова екзистенціальна динаміка [4]. Зусилля психотерапевтів спрямовуються на те, щоб особистість зрозуміла, що вона вільна конституювати світ, є його творцем і несе повну відповідальність за своє життя, не тільки за свої дії, але і за свою нездатність діяти. Власне в УХВЛ основний акцент зроблено на цьому аспекті. Наріжними каменями є такі позиції: «Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе. ... Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє» [1]. Також в УХВЛ наголошується, що «бути вільною людиною – це насамперед означає брати на себе відповідальність».

Третя кінцева даність – ізоляція. Це не ізолюваність від людей із породжуваною нею самотністю і не внутрішня ізоляція (від частин власної особистості). Це фундаментальна ізоляція (і від інших створінь, і від світу), що ховається за всяким почуттям ізоляції, що особливо загострюється зараз, у ситуації вимушеного карантину і обмеження безпосереднього живого спілкування. Водночас, якими б цікавими і близькими ми не були для когось, між нами завжди залишається остання нездоланна прірва; кожен із нас на самоті приходить у світ і на самоті повинен його залишати. Породжуваний екзистенціальний конфлікт є конфліктом між усвідомленням абсолютної ізоляції і потребою в контакті, в захисті, в приналежності до більшого цілого

[4]. В УХВЛ зазначається, що «ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи. Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля. Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви» [1]. Також екзистенційна ізоляція долається відчуттям національної і культурної приналежності людини до Батьківщини (бути українцем і активним громадянином). Н. Хамітов наводить моделі подолання самотності певними архетипами: святий долає самотність, зливаючись з Абсолютом, герой – з історією свого народу і людства, геній же одночасно зливається і з Абсолютом, і з Історією [3]. З точки зору І. Ялома, людина повинна від'єднати себе від інших, щоб пережити ізоляцію; людина повинна бути сама по собі, щоб відчути самотність. Однак саме зустріч з самотністю дає людині глибоку і осмислену інтегрованість в іншого. Якщо самотність зможе признати ситуацію своєї ізоляції в житті і стійко зустріти її, вона зможе з любов'ю ставитися до інших [4]. В УХВЛ наголошується, що «нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити означає бажати ближньому добра. У понятті «любов» ми виокремлюємо національний, соціальний і культурний смисл» [1].

Четверта кінцева даність існування – безглуздість. Ми повинні померти; ми самі структуруємо свій всесвіт; кожен із нас фундаментально самотній у байдужому світі – який же тоді сенс у нашому існуванні? Чому ми живемо? Як нам жити? Якщо ніщо спочатку не визначено – значить, кожен із нас повинен сам творити свій життєвий задум. Але чи може це власне творіння бути досить міцним, щоб витримати наше життя? Цей екзистенціальний динамічний конфлікт породжений проблемою, що стоїть перед шукаючою сенсу істотою [4]. В УХВЛ наголошується, що «треба шукати світла відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю. Ми знову бачимо по всьому світу рух до смислу, який має стати духовним орієнтиром для сучасної людини. Способи, які б відновлювали та зміцнювали віру у власних і спільних силах, не можуть бути ані категоричними, ані вичерпними [1]. Також акцент робиться на прагненні людини бути вільною, «бо саме свобода надає смислу, гідності і

цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані» [1]. В. Франкл стверджує, що у кожного індивіда є сенс у житті, який ніхто інший не може втілити, але ці унікальні смисли розпадаються на три категорії: 1) що ми здійснюємо або даємо світові як свої творіння; 2) що ми беремо від світу у формі зустрічей і досвіду; 3) наша позиція стосовно страждання, стосовно долі, яку ми не можемо змінити [2]. І. Ялом наводить такі дії або стани дій, що дають людині відчуття життєвої цілі:

1. Альтруїзм, суть якого полягає у служінні іншим людям і поліпшенні умов їхнього життя. Альтруїзм сприяє підвищенню психологічної якості людського життя і внутрішньому облагородженні особистості.

2. Відданість якійсь справі. Головне те, щоб ця діяльність підвищувала людину над самою собою, допомагала дистанціюватися від власної персони і вузько особистих проблем.

3. Творчість – це не обов'язково створення нових творів, шедеврів мистецтва. Творчість як джерело сенсу життя розуміється широко: як життєтворчість, тобто активність людини, спрямована на творення нових, кращих форм життя.

4. Насолода життям як джерело сенсу називається гедоністичним рішенням. Щастя і задоволення потреб не повинні бути самоціллю у житті людини, вони складають лише необхідний супровід і наслідок реалізації людиною змісту свого життя.

5. Самоактуалізація – це прагнення людини з максимальною повнотою виявити і реалізувати свої вроджені задатки й набуті здібності, потенціали.

6. Самотрансценденція – це спрямованість особистісної активності на цінності, що перевершують вузькі егоцентричні інтереси [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що нові суспільні виклики спонукають особистість по-новому подивитися на даності свого існування. Не існує однозначно вірних відповідей. Однак аналіз позицій видатних мислителів, вивчення ідей, закладених в Українську Хартію вільної людини, допоможе

переосмислити основні аспекти свого існування і визначити власні життєві орієнтири і пріоритети в новій соціокультурній реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 09.04.2020).
2. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
3. Хамитов Н. Одиночество женское и мужское: научно-популярное издание. К.: Аттика, 2010. 224 с.
4. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. М.: Независимая фирма «Класс», 2004. 576 с.

УДК 37(063).973

Ковалик Ігор Михайлович,
голова ГО «Гуртом!», м. Тернопіль

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ЯК МОДЕЛІ СТРУКТУРОВАНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ШКОЛЯРА ТА ШКІЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ

У Зверненні традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі говориться: «Переконані, що лише у вільному діалозі нам може відкритися живе мислення, яке спонукатиме кожного до особистої відповідальності за ближнього, за свою громаду та свою країну – мислення, сповнене правди, здатне звершити духовне оновлення суспільного життя» [1].

Як відповідь на цей виклик створилася Ініціатива «Першого грудня» для того, аби людям сказати, показати, довести, що треба жити в морально чистому середовищі. Без цього ніякі діла, ніякі ідеї не будуть реалізовані.

Як один із засадничих документів цього бачення виникла Українська Хартія вільної людини.

Яке ж місце Хартія зайняла в світоглядному просторі української школи?

- Для вчителів і батьків – «руйнує стереотипи», закладає нову ціннісну основу для розвитку української європейської демократичної держави.

- Для дітей та молоді – це пізнання цінностей сучасного світу під українським світлом, користуючись Українською Хартією як моделлю пізнання духовних цінностей.

- Для батьків і дітей – дає однакове розуміння системи духовних і моральних цінностей українця.

Теза 1. «Чому для школи Українська Хартія вільної людини цікава як модель пізнання духовних цінностей?»

Як розуміти визначення – модель? **Модель** (фр. Modèle від лат. Modulus «міра, аналог, зразок») – система, дослідження якої служить засобом для отримання інформації про іншу систему; уявлення деякого реального процесу або концепції.

Українська Хартія вільної людини – документ цілісний і водночас написаний у філософському стилі. Має чітко окреслені три фундаментальні принципи дієвості, ціннісні орієнтири і невеликі «новели» – роз’яснення щодо бачення цінностей, і кінцівку, яка запрошує до діалогу.

Діалог в школі це: «Діалоги Платона», пізнання через сумніви, розв’язання дилем. Наприклад:

- Чи є «наріжні камені Хартії» беззаперечними у виконанні для вільних людей ?

- Чому назва орієнтиру «бути вільною людиною», а не «стати вільною людиною»? А, може, просто назвати духовний орієнтир «свобода» чи «воля»?

- Як корелюють між собою «бути українцем» і «бути відкритим суспільством» і відомі визначення толерантності чи патріотизму ?

З іншого боку Хартія, як взірець структурованих цінностей, є компромісом підписантів. Тобто автори погодилися між собою на такий варіант публічного трактування спільних цінностей.

- Цікаво запропонувати учням розглянути ціннісні пріоритети авторів Хартії відповідно до їх моральних вчинків і професійної діяльності.

- Порівняти в історичному контексті написання Української Хартії вільної людини і Хартії вольностей, чи Декларації прав і свобод.

Українська Хартія не тільки джерело ідей і зрозумілих пояснень українських духовних цінностей, але може стати гарним конструктором для формування ціннісної основи для учнів.

Це як робота з ЛЕГО: розібрати і описати кожен деталь легко, а коли складаєш до купи – деталі не припасовуються, і при спільному пошуку дорослого і дитини правильної відповіді з'являються відкриття.

Тому з мого досвіду роботи в Програмі впровадження Української Хартії, ***ефективніше використовувати в школі Хартію як цілісну модель***. Зрештою, нічого нового не пропонується: «складне через просте», «спиратися не на зубріння, а на розуміння з використанням опорних сигналів – взаємопов'язаних ключових слів, умовних знаків, схем» – це смисл успішної школи вчителя-новатора Віктора Федоровича Шаталова.

Наступна теза, яку спробую розкрити: *«Застосування Української Хартії вільної людини до створення Стратегії розвитку школи»*.

Наведу два виклики реформи Нової української школи: «Виховний процес буде невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності» та «У формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті» [2].

Це стратегічні завдання і їх можна виконати лише як частину перспективного плану. Тому кожному навчальному закладу, який хоче зберегтися в освітньому просторі, варто розробити Стратегію гуманітарного розвитку шкільної спільноти. До чого тут Хартія вільної людини?

Не відкрию великого секрету, що розробка будь-якої Стратегії розпочинається з визначення цінностей спільноти, створення її ціннісного профілю (які наші цінності, історичні надбання учнів і вчителів, яке місце школи в громаді). На основі цих знань можна скорегувати своє бачення

майбутнього і працювати над Стратегією, яка, за правильним визначенням міністра освіти України, має «забезпечити ціннісну ідентифікацію особистості українця XXI століття».

Щоб спрямованість цього документу стала гуманітарною, розробники мають спиратися на розуміння духовних і моральних цінностей, а не на план добудови ще одного корпусу школи.

Кардинальна і найбільш суттєва зміна – це перетворення колективу адміністративної установи в самодостатню шкільну спільноту.

У процесі стратегування незамінним є бачення розвитку духовного осердя спільноти (особи), закладене в Українській Хартії вільної людини.

Стратегування за цінностями вчителями, учнями і батьками створить у школі атмосферу змін, стане соціальними практиками в спільноті і в поєднанні зі шкільними заняттями в пізнанні духовності і моралі дозволять ефективніше провадити виховання учнів.

Але тільки зрозумівши, на який ціннісний фундамент спирається школа, який її ціннісний профіль, лише тоді є шанс розробити успішну Стратегію для неї.

Звичайно, розробка будь-якого плану дій має узгоджуватися зі Стратегією розвитку міста чи села. Цей діалог, сподіваюся, піде на користь як школі, так і громаді.

Кожна школа має свої досягнення, що визначає її самодостатність і неповторний профіль у багатоликому освітньому співтоваристві. І вони ж водночас – наріжні петри, на яких тримається храм духовної зрілості як спільноти. На ціннісних здобутках вчителів і учнів усіх поколінь будуються майбутні досягнення.

Напрацювання методів використання моделі цінностей УХВЛ на заняттях ідентифікації цінностей учнів та для розробки Стратегії гуманітарного розвитку шкільної спільноти стануть важливими завданнями в регіональному педагогічному експерименті.

Зазначу пунктиром декілька проєктів, які плануємо реалізувати в рамках виконання Програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес у 2020–2021 рр.:

1. Проєкт: «Шкільні дослідження «Усна історія школи – зв'язок поколінь».
2. Проєкт: «Підготовка до створення Стратегії гуманітарного розвитку школи».
3. Проєкт: «Вивчення методологічних аспектів ведення Літопису шкільної спільноти».
4. Проєкт: «Створення та підтримка функціонування осередків (клубів) прихильників Хартії».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі.
URL: <https://religions.unian.ua/dialogue/576875-zvernennya-traditsiynih-ukrajinskih-tserkov-do-vernih-ta-do-vsih-lyudey-dobroji-voli.html>
2. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska->

УДК 372.862:37.014.3(043)

Колодійчук Олег Ярославович,
кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри змісту та методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль;
Колодійчук Оксана Романівна,
практичний психолог вищої категорії
Тернопільського НВК ШЕЛ № 9
ім. Іванни Блажкевич, м. Тернопіль

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЗМІСТОВОГО
НАПОВНЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЇ» В КОНТЕКСТІ ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

Процеси, які сьогодні відбуваються в суспільстві, вимагають від сучасної молоді вміння будувати взаємини в різних ситуаціях, бути економічно мобільними, гнучкими, конкурентоспроможними, адаптованими до мінливих умов життя, готовими до подолання життєвих криз. Усі ці чинники спрямовують освітній простір нашої держави на формування в особистості школяра життєвої компетентності як інтегративної якості, що системно характеризує її реальну здатність критично оцінювати, творчо сприймати та використовувати матеріальні й духовні надбання світової культури; гармонійно взаємодіяти з інформаційно-технологічним суспільством; мобільно і адекватно реагувати на стрімкий розвиток прогресу та різноманітні життєві ситуації; самоактуалізуватися; самостійно вирішувати життєві проблеми через практичне використання вже набутих знань, умінь і навичок; забезпечувати професійне самовизначення, а також здійснювати відбір способів і засобів досягнення певної мети. Тому одним із найбільш важливих завдань, яке поставлено перед сучасною освітою, є створення умов для самореалізації кожної особистості та розвитку базових побутових, технологічних, економічних, правових, соціокультурних знань вмінь і навичок.

З метою ідентифікації громадян України у сучасному світі ініціативна група «Першого грудня» представила програмні документи, заклавши в їх основу декларацію, яка містить базові принципи для об'єднання українського народу, та Українську Хартію вільної людини, яка відтворює ціннісні життєві орієнтири для нашого суспільства. Одним із орієнтирів у змісті Української Хартії вільної людини визначено цінність «Бути господарем», де наголошено про необхідність «відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері» та «позитивного суспільного ставлення до підприємництва як джерела господарчого духу в Україні» [7].

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними

вміннями. Але українська школа не готує до цього.

Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. Матеріал підручників затеоретизований, переобтяжений другорядним фактологічним матеріалом. Учні не мають достатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [3, с. 4].

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти визначено, що компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [4].

Поняття життєвої компетентності особистості є одним із тих, що засвідчує складне і багатоаспектне явище у системі соціалізації людини, її освіти, навчання та виховання. Життєва компетентність – це багаторівнева категорія, яка формується впродовж усієї діяльності особистості, починаючи з сім'ї, взаємовідносин із тими людьми, що знаходяться поруч; проходить етапи соціалізації; набуває життєвого досвіду; освоює ціннісні орієнтири, професійні навички за допомогою навчання та виховання, а також професійної діяльності, розуміння та творчого використання матеріальних та духовних цінностей суспільства, постійно змінюючи рівень свого розвитку. Показником високого рівня сформованості життєвої компетентності особистості є вміння активно використовувати набуті знання та досвід та адекватно реагувати на стрімкі зміни, що відбуваються.

На сьогодні можна виділити декілька основних підходів щодо визначення сутності життєвої компетентності: соціальний, психологічний, педагогічний. Соціальний підхід визначає життєву компетентність особистості як умову, необхідну для дотримання ними існуючих у суспільстві норм, прав та цінностей. Психологічний підхід визначає життєву компетентність людини як розвинену здатність до самореалізації найважливіших фізичних, психічних та духовних якостей. Педагогічний підхід визначає життєву компетентність

особистості як духовно-практичний досвід, який може бути успішно освоєний ними у процесі навчання [2, с. 145–146].

Життєва компетентність школярів є особливим психолого-педагогічним явищем, яке має характерні ознаки (рис. 1) [6, с. 107]. Даючи характеристику цим ознакам, необхідно враховувати, що вони:

- постійно змінюються (в залежності від змін, що відбуваються у суспільстві);
- орієнтуються на майбутнє (уміння організувати свою навчальну діяльність, спираючись на власні можливості);
- мають діяльнісний характер узагальнення умінь у поєднанні з предметними вміннями і знаннями в конкретних ситуаціях;
- пов'язані з мотивацією на безперервну самоосвітню діяльність.

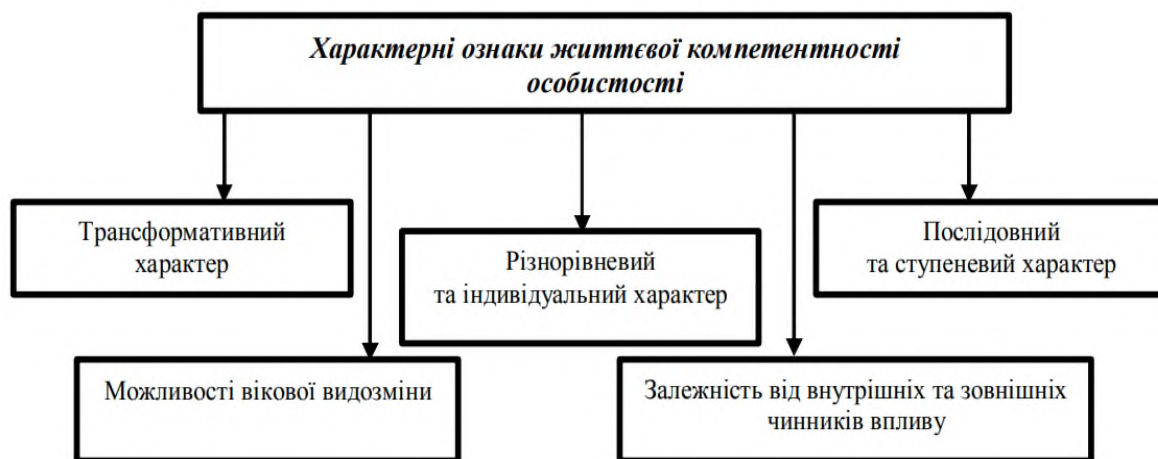

Рис. 1. Характерні ознаки життєвої компетентності особистості

Як будь-яке утворення, життєва компетентність має свою структуру: 1) знання; 2) уміння й навички (теоретичні знання включають наукові (знання про світ, законів життя, про себе) та життєву мудрість, яка разом із нормами поведінки складає також і практичні знання та вміння й навички); 3) життєтворчі здібності (аналітичні, поведінкові, прогностичні); 4) життєвий досвід (складається з усвідомленого та неусвідомленого індивідуального досвіду й творчого використання й наслідування досвіду інших осіб); 5) життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізація)

(рис. 2) [2, с. 145–146].

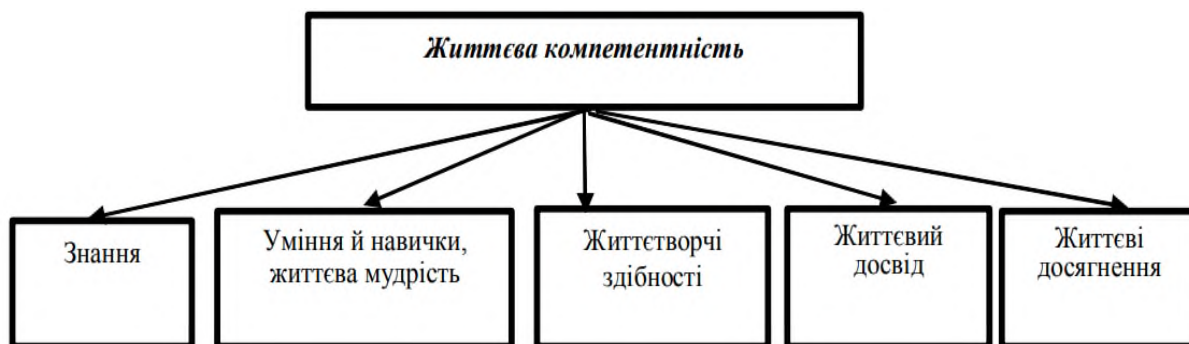

Рис. 2. Структура життєвої компетентності

Структура життєвої компетентності особистості пов'язана з її функціями, до яких належать такі:

- захисту – захищає від життєвих ризиків і невдач (попереджає негативні події, допомагає пережити їх в разі настання), дозволяє адаптуватися до соціального середовища, складної ситуації;

- життєпізнання і самопізнання – допомагає осмислити своє призначення та долю, життєві цілі, сенс життя. Налаштовує на: активне застосування пізнаного; формування уявлень про життя, особисту діяльність, перспективу; адекватне сприйняття подій і розуміння життєвої ситуації та проблем; критичне оцінювання власних якостей і ресурсів;

- передбачення – дає змогу ефективно застосувати пізнане у прогнозуванні свого життя, передбачати альтернативні цілі і засоби життєдіяльності, діяти та приймати рішення з відповідним часово-просторовим випередженням відносно очікуваних, майбутніх подій;

- самовизначення – забезпечує оптимальну атмосферу для визначення власного життєвого шляху, цілей, завдань, а також конкретних методів і засобів щодо їх досягнення;

- самореалізації – створює необхідні психологічні умови для самоутвердження в суспільстві та активної участі в його житті;

- організації і вдосконалення життєдіяльності – сприяє організації

власного життя та забезпечення його ресурсів відповідно до об'єктивних вимог середовища та життєвого проекту; самовдосконаленню (у т. ч. розвитку та корекції особистісних якостей) [5].

У закладах загальної середньої освіти формування життєвої компетентності учнів регламентовано низкою освітніх державних документів і нормативно-правових актів і реалізується через формування ключових компетентностей. Так, у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 3, п. 2) сказано: «Система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення ... формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами» [1].

Чинний Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти до ключових компетентностей відносить: уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математичну і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційну, соціальну, громадянську, загальнокультурну, підприємницьку та здоров'язбережувальну [4].

Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [3, с. 10].

Формування життєвої компетентності учнів у галузі техніки в основному реалізується під час вивчення навчальних предметів технологічного компоненту освітньої галузі «Технології», а саме «Трудове навчання» (5–9 класи) та «Технології» (10–11 класи), засобами проектно-технологічної діяльності.

З огляду на сутність, характерні ознаки, структуру життєвої компетентності та специфіку технологічної освіти визначено наступні педагогічні умови формування і розвитку цієї компетентності в учнів на уроках навчальних предметів «Трудове навчання» та «Технології»:

- створити безпечне освітнє середовище (дотримання правил і норм

безпеки життєдіяльності й охорони праці);

- надати можливість користуватися сучасними якісними дидактичними засобами та матеріально-технічним оснащенням;

- забезпечити проблемно-розвивальним, дослідницьким, інтерактивним навчальним простором (використання інформаційно-комунікаційних технологій, практично орієнтованих і евристичних методів навчання тощо);

- ставитися до дитини як до суб'єкту освітнього процесу, дати їй право свободи вибору, самостійності та врахування власної думки під час виконання навчальних завдань;

- розвивати в учасників навчального процесу творчість, підприємливість, фінансову грамотність, громадянську відповідальність, а також формувати соціальну активність і екологічну свідомість;

- враховувати об'єктивні закономірності психічного розвитку учнів різних вікових категорій;

- спрямовувати навчальний процес на позитивний результат;

- розглядати знання, навички, вміння школярів не як мету освітньо-виховного процесу, а лише як засоби розвитку особистості, розгортання нею свого внутрішнього потенціалу;

- проводити профорієнтаційну роботу;

- здійснювати викладання навчальних предметів на високому фаховому рівні.

Висновки. Отже, поданий у дослідженні теоретико-методичний аналіз проблеми формування життєвої компетентності особистості у контексті життєвих орієнтирів Української Хартії вільної людини показав, що ця компетентність є цілісним утворенням, яке становить системну властивість особистості, яка характеризує її здатність розвивати своє життя, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві питання, і дозволив визначити основні педагогічні умови для здійснення процесу формування життєвої компетентності учнів під час вивчення навчальних предметів

технологічного компоненту освітньої галузі «Технології».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>. (дата звернення: 25.03.2020).
2. Лисогор Л. Життєва компетентність як умова самореалізації особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 47. С. 143–147. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/47/24.pdf (дата звернення: 25.03.2020).
3. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова КМУ № 1392 від 23.11.11 року). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ (дата звернення: 25.03.2020).
4. Пузіков Д. О. Життєва компетентність особистості: поняття структура, функції. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/98> (дата звернення: 23.04.2020).
5. Савчук Л., Бартків О. Життєва компетентність молодших школярів: сутнісно структурний аналіз. *Молодь і ринок*. 2015. № 3 (122). С. 106–109.
6. Українська хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoj-i-liudynu> (дата звернення: 23.04.2020).

УДК 37.035.6-057.884

Коненко Лариса Богданівна,

завідувач відділу дошкільної та початкової освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти;

Іваночко Ольга Василівна,

методист відділу дошкільної та початкової освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі в Україні відбувається перетворення освітнього процесу в напрямку реформування: гуманізації, інтеграції, демократизації, що зумовлює необхідність формування такої значущої компетентності, як громадянська.

Інтерактивні технології як ефективний засіб формування громадянських компетентностей відображено в багатьох онлайн публікаціях та сучасній науково-педагогічній, методичній літературі. Специфіку використання інтерактивних технологій на уроках вивчали такі педагоги, психологи та методисти як О. Пометун, Л. Пироженко, Л. Бойченко, Л. Короленко, О. Стребна та інші.

За словами О. Пометун, одним із найважливіших завдань сучасного виховання є формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство стане осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів. У державній Концепції громадянського виховання сказано, що визначальною рисою такої людини має бути громадянськість [3, с. 18].

Однією з ключових компетентностей для життя є соціальна та громадянська компетентності, які передбачають усі форми поведінки, які потрібні для ефективною та конструктивною участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття [1, с. 16].

Громадянська компетентність – це уміння відстоювати свої права та обов'язки, знання про те, як необхідно спілкуватися, й уміння спілкуватися з іншими. Громадянська компетентність включає:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;
- здатність берегти українські традиції та духовні цінності;
- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;
- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції;
- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня.

Організуючи навчальний процес, який спирається на використання інтерактивних технологій навчання, треба враховувати активність у процесі пізнання всіх учнів. Спільна діяльність означає, що кожен вносить свій особистий індивідуальний внесок, у ході роботи відбувається обмін знаннями, ідеями, засобами діяльності. Під час цього процесу учні не тільки закріплюють вивчений матеріал, а й вивчають вже новий.

Безпосередньо сама організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Усі інтерактивні технології поділяються на чотири групи: кооперативні технології, технології колективно-групового навчання, ситуативного навчання та навчання у дискусії. Серед інтерактивних технологій широко використовуються такі як: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в малих групах, займи позицію, метод прес, акваріум, подорож та інші.

Застосування педагогом інтерактивних технологій навчання змінює звичну для учня ситуацію навчання, характер його діяльності, ставить його в іншу позицію: учень не пасивно засвоює нові знання, а стає активним учасником навчання, постійно взаємодіє з усіма учнями. Це вимагає від учителя певних дій, спрямованих на адаптацію учнів до ситуації, що змінилась. Для того, щоб процес адаптації до нових технологій розпочався і пройшов успішно, учню необхідно відчувати себе у безпеці в новій ситуації. Подолання страхів, невпевненості, розуміння і прийняття учнями нових вимог будуть впливати на ефективність навчальної діяльності.

Найвідповідальнішим завданням у роботі вчителя є формування ключових компетентностей, зокрема громадянської, тому що вона пов'язана з усіма життєвими вміннями школярів. Сформованість усіх груп компетентностей молодших школярів сприяє розвитку винахідливості, формуванню вміння досягати успіху, робити власний вибір, а також допомагає

оперувати знаннями в житті та навчанні, використовувати інформаційні технології, пристосуватися до суспільного життя.

Ми можемо впевнено говорити про те, що використання інтерактивних технологій під час навчання обумовлює формування громадянина України, оскільки учні на уроках навчаються висловлювати власну думку. Працюючи в парі, учні матимуть змогу сперечатись один із одним, або погодитися з іншими учнями, якщо вважатимуть їх думку більш цікавою та вірною. Отже, використовуючи інтерактивні технології, ми зможемо сформувати в учнів громадянську компетентність на високому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція Нової української школи 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні 03.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=uk>.
3. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18.
4. Сільченко Л. М. Інтерактивні технології в дії. *Педагогічна майстерня*. 2013. № 11. С. 35–41.
5. Сухомлин Л. Форми активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. *Сучасна школа України*. 2016. № 9. С. 49–60.

УДК 37.018.1

Коротюк Зоряна Михайлівна,
в. о. завідувача навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сім'я є одним із найважливіших соціальних інститутів, що впливає на становлення особистості, тому значення цього соціального фактору важко переоцінити. Те, що людина здобуває в родині, вона зберігає протягом всього

наступного життя. Саме в сім'ї закладається структура особистості у процесі близьких відносин з родичами.

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, що істотно впливають на становлення особистості, а саме:

- наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції сім'ї. У результаті сім'я формує власний спосіб життя, міжкультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства. Так, на думку А. Карлсона, сім'я – це суспільство в мініатюрі, з якого вибудовується соціальна взаємодія загалом [4];

- сім'я є першою сполучною ланкою між людиною і суспільством, яка передає від покоління до покоління генетичний код, певні соціальні цінності, що на суб'єктивному рівні є ціннісними орієнтаціями членів сім'ї;

- емоційний характер членів сім'ї, який базується на любові і симпатії, створює сприятливу основу впливу на формування почуття задоволення (незадоволення) собою і оточенням.

У такий спосіб, сім'я, особливості взаємодії батьків і дитини багато в чому забезпечують (чи не забезпечують) успіхи особистості на подальших етапах її соціалізації.

Як відомо, існує кілька автономних психологічних механізмів соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей [5]. Це насамперед ідентифікація та наслідування, у процесі яких діти засвоюють соціальні норми поведінки, ціннісні орієнтації, беручи приклад з батьків, прагнучи стати такими, як вони. При цьому наслідування супроводжується певними очевидними діями, тоді як ідентифікація передбачає ототожнення дитини з батьками на основі сильного емоційного зв'язку з ними.

Важливою умовою дії механізмів впливу є авторитет батьків. Аналізуючи досвід сімейного виховання, А. Макаренко дійшов висновку: багато хто з батьків не розуміє значення свого авторитету для дітей. Іноді поведінка батьків призводить до формування помилкового авторитету. Справжній авторитет ґрунтується на любові, повазі до особистості дитини в поєднанні з високою

вимогливістю до неї. Дитина, яка позбавлена любові, має менше можливостей для досягнення високої самоповаги, створення стійкого, позитивного Я-образу, побудови теплих стосунків з іншими людьми. Вивчення особистості людей, які страждають на невротичні розлади, відчувають труднощі у спілкуванні та професійній діяльності, свідчить про те, що всі ці явища набагато частіше виявляються в людей, яким у дитинстві бракувало батьківської уваги і тепла. Недоброзичливість або неухважність, мало того, жорстоке поводження батьків із дітьми викликає в останніх неусвідомлювану ворожість, що спрямовується зовні (наприклад, трансформується в агресивні дії не тільки проти батьків, а й проти сторонніх людей) або всередину і виявляється в почутті провини, тривоги, низькій самоповазі тощо [5].

Згідно В. Постового, сучасна українська сім'я має формувати та розвивати такі якості й особливості характеру на шляху формування успішної особистості, як: повага до батьків, відданість сім'ї, родині, готовність до взаємодопомоги; шанування культу предків, традицій та звичаїв свого народу; сформованість національної свідомості й самосвідомості, любов до рідної землі й народу; розуміння і відчуття духовної єдності поколінь, повага до жінки-матері, культури та історії рідного народу; сформованість високої мовної культури, досконале володіння українською мовою як державною, що є основою національної культури; шанобливе ставлення до культури, звичаїв, традицій народів, що населяють Україну та народів світу; усвідомлення власної гідності, честі, внутрішньої свободи, гордості за свою землю і народ; всебічний і гармонійний розвиток особистості, готовність до розумової та фізичної праці; висока духовна культура особистості, сформований світогляд, розуміння законів розвитку природи, суспільства; дотримання принципів етики та народної моралі (правдивості, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, гуманного ставлення); готовність до творчої праці в умовах ринкових відносин; бережливе ставлення до суспільної та приватної власності, до природних багатств, прагнення примножити їх власною працею [3].

Живучи в своїй родині, дитина творить себе сама – щоденно та щогодинно. Отже, формуючи основи розвитку гармонійної особистості, сім'я забезпечує дитині в її майбутньому успішність як особистісну, так і професійну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батьків не обирають.: Проблеми відповідального батьківства в сучасній Україні / За ред. Ю. М. Якубової та ін. К.: АЛД, 1997.
2. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини. *Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах*. К.: АЛД, 1998.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / І. М. Богданова. К.: Знання, 2008. 343 с.
4. Карлсон А. Вперед к прошлому: перестройка семейной жизни в постсоциалистической Швеции. *Вестник МГУ*. 1995. № 2. С. 84–92. Сер. 18. Социология и психология.
5. Кон И. С. Родители и дети. *Психология ранней юности*. М.: Просвещение, 1989. С. 16–19.
6. Макаренко А. С. Книга для родителей. М.: Педагогика, 1988.
7. Семья в психологической консультации / Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Сталина. М.: Педагогика, 1989. С. 85–202.
8. Фрейд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1990.

УДК 37.014

Кучер Людмила Андріївна,
методист лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

АКСІОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ І СМИСЛОЖИТТЄВА РЕФЛЕКСІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Не треба вказувати молоді, що робити,
вона розбереться сама. Важним є
виховати в ній правильні цінності і дати
правильні орієнтири.*

Любомир Гузар

У Законі України «Про освіту» всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності держави, її талантів, інтелектуальних,

творчих і фізичних здібностей, формування необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору визначено основною метою. Власне ідея Нової української школи передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а, значить, і України майбутнього, виховання, що ґрунтується на парадигмі аксіологічних вимірів та смисложиттєвій рефлексії [10].

На тлі суспільних перетворень та їх відображення у системі освіти важливу роль відіграє формування правової культури громадянина, його освіченості у законодавчому, суспільному та політичному полі, зумовлене інтеграцією України у європейський і світовий освітній простір та процесами, що відбуваються на міжнародній арені сьогодні. Це пояснює виникнення низки ініціатив, які остаточно виокремили та підкреслили важливість освіти громадянина демократичного суспільства.

Зокрема, у 2009 р. започатковано проєкт «Зелений пакет» як один з ключових напрямів економічної та екологічної діяльності ОБСЄ з метою становлення ідей сталого розвитку в Україні. Він спрямований на задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для нащадків та є елементом формування громадянської культури особистості. Його завдання полягає у сприянні розвитку навичок критичного мислення кожного члена суспільства для прийняття обґрунтованих рішень на благо довкілля, нинішнього населення та майбутніх поколінь.

У прийнятій Радою Європи 2010 р. Хартії освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини обґрунтовано необхідність і важливість для кожної країни «виховання, підготовки та інформування, спрямованих на розширення можливостей здійснювати й захищати свої демократичні права, нести соціальну відповідальність, цінувати

багатоманітність, займати активну життєву позицію на засадах демократії та верховенства права» [3].

Європейським Союзом (ЄС) і Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні з листопада 2015 р. розпочато проєкт під загальною назвою «Вчимося жити разом», передумовами якого стали:

- інформаційна війна, що спричинила розпалювання міжнаціональної ворожнечі, особливо на не підконтрольних уряду територіях України;
- наявність півтора мільйона тимчасово переміщених із зони конфлікту осіб, серед яких переважно родини з дітьми;
- травматичний стрес, що його пережили діти і їхні родини до та у процесі переселення (майже 90% дітей-переселенців були свідками обстрілів, бомбардувань, поранень і смерті або самі втратили рідних);
- труднощі з адаптацією дітей, підлітків та їхніх родин на новому місці (через особисті проблеми та/або несприятливу атмосферу в місцевих громадах).

«Діти – найбільш уразливі жертви будь-якого конфлікту. Ця підтримка допоможе їм пережити біль завдяки професійному піклуванню та дозволить насолоджуватись нормальним дитинством, на скільки це можливо», – ще тоді зазначив Мамар Мерзук, Голова офісу Служби Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та громадянського захисту (ЕСНО) у Києві. «Доступ до освіти та надання психологічної підтримки – ключові компоненти для того, щоб діти та підлітки зі східної України мали надію. Ми повинні допомогти їм отямитися і рухатися назустріч майбутньому», – продовжила його думку Джованна Барберіс, Голова представництва ЮНІСЕФ в Україні. Загалом впродовж 2015–2016 рр. близько 300 тисяч дітей та їхніх батьків узяли участь у програмі психосоціальної підтримки, фінансування якої взяла на себе Служба Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та громадянського захисту (ЕСНО). А також 5 тисяч шкільних психологів, учителів, соціальних робітників та волонтерів пройшли спеціальну підготовку, щоб розрізняти, виявляти та надавати психосоціальну допомогу дітям та їхнім родинам [1].

У зв'язку з цим реформа шкільної освіти вимагає вирішення найбільш нагальних проблем, таких як кардинальне оновлення її змісту, осучаснення механізмів виховної діяльності закладів загальної середньої освіти, посилення орієнтації на вироблення смисложиттєвих ціннісних орієнтирів учнівської молоді [9]. На цьому свого часу наголосила Л. Гриневич: «Нове українське виховання має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях – людської гідності, свободи, усвідомлення власної національної ідентичності та пошанування ідентичності інших. Під час зростання в школі дитина має вчитись усвідомлювати свої права та обов'язки, брати на себе відповідальність, виважено підходити до вирішення власних життєвих і суспільних проблем» [2].

Зміна наголосів у системі національного виховання зумовлена необхідністю становлення громадянської спільноти в Україні, оскільки «українське суспільство як ніколи потребує людей ініціативних, творчих, здатних на духовне й моральне самотворення, на соціально-культурне відновлення держави й суспільства, вироблення стратегій і моделей просоціальної поведінки» [4].

Проблеми аксіології виховання та формування просоціально спрямованої поведінки досліджували і вивчали ряд педагогів та психологів, зокрема: В. Абраменкова, Б. Братусь, О. Єжова, В. Кириченко, О. Леонтьєв, В. Нечерда, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Куницяна й інші [9]. Науковці лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України визначили формування просоціальної поведінки учнів «як цілісний процес, спрямований на забезпечення необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов для свідомої інтеріоризації учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвитку відповідних рис, якими має володіти особистість, формування прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності; стимулювання участі дітей у суспільно значущій діяльності та спонуканні до внутрішнього діалогу для прийняття самостійного, вільного, особистісно значимого для учнів вибору моделей поведінки» [8].

Саме тому чільне місце серед найефективніших засобів реалізації парадигми аксіологічних вимірів та смисложиттєвої рефлексії учнів основної та старшої школи зайняв курс з доведено ефективністю «Вчимося жити разом». Його мета: навчання життєвих навичок, що полегшують адаптацію дитини до умов середовища, сприяють відновленню психологічної рівноваги і розвитку якостей просоціальної особистості. А головне завдання: досягнення позитивних змін в уміннях і навичках учнів, сприятливих для вибудови позитивного світосприйняття й вироблення просоціальних смисложиттєвих ціннісних орієнтацій, виконавцями якого стали ГО Дитячий фонд «Здоров'я через освіту» у співробітництві з інститутами післядипломної педагогічної освіти та Національний університет «Кієво-Могилянська академія» разом із Центрами соціально-психологічної допомоги [1].

У ході виконання проєкту проводилося дослідження його ефективності, під час якого здійснювалося оцінювання результативності психосоціальної допомоги та впливу на знання, ставлення, вміння і поведінку учнів, а також на емоційну атмосферу в школі, взаємини у класі, методи викладання, відчуття психологічного благополуччя (всього за 42-ма індикаторами).

Головний результат дослідження: за всіма індикаторами отримано статистично достовірні позитивні зміни. Зовнішню незалежну експертизу впровадження проєкту зробили два міжнародні консультанти: Крістофер Талбот, міжнародний консультант з питань освіти у надзвичайних ситуаціях, і Майкл Весселс, міжнародний консультант з питань захисту дітей та психологічної підтримки у надзвичайних ситуаціях. Короткими висновками, які вони зробили у фінальному звіті про ефективність проєкту та його результати в контексті стратегії реформування освіти «Нова українська школа», є:

- це один із найкращих проєктів, пов'язаний із навчанням життєвих навичок та наданням психосоціальної підтримки дітям і підліткам, який оцінювачі будь-коли бачили за понад 50-річний досвід роботи в умовах надзвичайних ситуацій;

- виконавці компоненти «Навчання життєвих навичок» досягли чудових результатів за доволі короткий проміжок часу, зокрема, ними розроблено методологію навчання, навчально-методичні матеріали для дітей і дорослих, інструменти оцінювання, здійснено високоякісну підготовку регіональних тренерів і вчителів, проведено моніторинг процесу та оцінювання результатів навчання;

- реалізація компоненти «Навчання життєвих навичок» через предмет-носій «Основи здоров'я» надала МОН України докази і модель навчання, що ґрунтується на принципах дитиноцентризму, участі, активного і вмотивованого навчання, які МОН України планує запровадити по всій території нашої країни в рамках процесу реформування «Нова школа»;

- «Нова школа» передбачає формування «ключових компетентностей життя», які включають у себе «соціальні і громадянські компетентності» та «екологічну грамотність і здоровий спосіб життя». Навчання «м'яких навичок», які є особливо важливими для працевлаштування випускника, стане ключовим акцентом реформи навчальних програм;

- «Нова школа» має взяти за основу один із провідних принципів: «освіту, що ґрунтується на цінностях», яка охоплює такі питання, як особисту та колективну відповідальність, довіру, дружбу, доброзичливість, взаємодопомогу і взаємопідтримку в складних обставинах, запобігання дискримінації, насильства та знущань у школах;

- на думку МОН України, найбільшим викликом для успіху реформи є потреба змінити культуру вчителів, які нерідко віддані традиційним лекціям, зубрінню і навчанням за підручниками. Нова школа потребує «мотивованого вчителя». Це вимагає їх підготовки «на основі дитиноцентрованого та компетентнісного підходів, знання принципів управління навчальним процесом і психології групової динаміки». Вчитель більше не повинен бути єдиним джерелом знань для учнів: він має бути тренером, організатором, посередником і наставником на освітньому шляху дитини. Всі ці вимоги були реалізовані у підготовці вчителів у рамках проєкту [6].

Однак також варто зауважити, що, на відміну від формування знань з будь-якої навчальної дисципліни, певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад. Віктор Франкл, автор книги «Людина у пошуках справжнього сенсу», стверджував, що цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити. Неможливо уявити вчителя, батька чи матір, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять. І кожна людина, а дитина і поготів, довіряє не тому, що чує, а тому, що бачить. Культивування цінності не припиняється з отриманням здобувачем освіти атестату чи диплому. Цей процес постійний, що залежить від рівня духовного та інтелектуального розвитку людини, її вольових якостей та бажання пізнавати дійсність. Саме тому для того, щоб ідея аксіології виховання була реально, а не декларативно, втілена у життя, всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, їхні батьки, вчителі, викладачі, адміністрація тощо) незалежно від віку, знань, досвіду чи соціального стану мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися.

За результатами звіту «Ціннісні засади Нової української школи очима вчителів», створеного у межах проекту Українського католицького університету «Простір освітніх ініціатив», було встановлено, що «культурна зміна потребує глибшого розуміння контексту: яким ціннісним середовищем є школа зараз, які цінності несуть учителі, батьки та учні... У комунікації та впровадженні ціннісної зміни потрібно більш акцентовано змістити фокус із виховання цінностей на врахування ціннісних принципів у формуванні шкільного середовища та освітніх взаємодій» [7].

Варто розуміти, що виховання будь-якої цінності або чесноти у собі та інших людях, та більше в дітях, – це титанічна праця. Завдання ускладнюється тим, що освітній процес відрізняється своєю тривалістю, безперервністю, відповідальністю та витонченістю, він не обмежується закладом освіти, а

охоплює практично всю реальність особистості. Тож цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, але й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином тощо. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу, і здобувач освіти зокрема, усвідомлював, що цінності – це не є щось апіорі правильне, якась божественна складова, красива на папері, проте неприкладна у житті.

Задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода). Отже, реальна реформа української школи можлива лише у тому разі, коли освіта України, уже володіючи значними багатомісячними надбаннями, визнаними в усьому світі, зможе стати на шлях як інституційного, так і змістовного оновлення, що буде неможливим без кропіткої праці багатотисячної плеяди вчителів, які є пульсуючим серцем української освіти та які разом з іншими відповідальними учасниками освітнього процесу, насамперед батьками, втілюють ціннісно орієнтоване навчання [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Хомич О. Л. та ін. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). К.: Алатон, 2016. 376 с.
2. Гриневич Л. Як створити ідеальну систему освіти. *Українська правда* [Електронний ресурс]. 2014. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/11/19/7044802/>

3. Іванюк І. В., Овчарук О. В., Терещенко А. Б. Аналітичний звіт «Сучасний стан громадянської освіти в Україні» ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». Київ [Електронний ресурс]. 2013. URL: http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf
4. Калашникова Л. В. Формування просоціальної поведінки у дітей молодшого шкільного віку в умовах керованої соціалізації: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. № 11. С. 164–171.
5. Концепція НУШ [Електронний ресурс]. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Оцінка проєкту «Вчимося жити разом» [Електронний ресурс]. 2016. URL: <http://autta.org.ua/ua/materials/material/Ots-nka-proektu--Vchimosya-zhiti-razom/>
7. Руслан Савчинський. Ціннісні засади нової української школи / Звіт створений у рамках проєкту українського католицького університету «Простір освітніх ініціатив» Інститут лідерства та управління [Електронний ресурс]. 2018. URL: https://issuu.com/ilm_ucu/docs/zvit_2018_1_6606_07_2018
8. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: монографія / Кириченко В. І., Єжова О. О., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В., Хомич О. Л.; за заг. ред. канд. пед. наук, ст. наук. співроб. Кириченко В. І. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2016. 244 с.
9. Хомич О. Л. Тренінговий курс «вчимося жити разом» у формуванні просоціальної поведінки учнів основної школи. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2017 рік / За ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. Вип. 6. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 356 с.
10. Ціннісні орієнтири сучасної української школи [Електронний ресурс]. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>

УДК 371.592

Ленчук Людмила Степанівна,
методист із виховної роботи
Кременецького районного методичного
кабінету, м. Кременець

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НА ОСНОВІ
ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕМЕНЕЦЬКОГО РАЙОННОГО
УЧНІВСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ)**

Виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання

допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

Одним із головних національних завдань є виховання свідомих громадян, які не боятимуться відповідальності й візьмуть свою особисту долю, як і долю країни, у свої руки, стануть носіями нових цінностей і творцями нової України.

Задля реалізації цієї мети у Кременецькому районі прийнято районну програму впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Кременецького району на 2018–2020 роки (затверджена рішенням Кременецької районної ради від 01 березня 2018 року № 332). Імплементация Програми в освітній процес сприяє усвідомленню учнями важливості таких понять, як свобода особистості та її самореалізація, повага до рідного краю, утвердження європейської християнської культури життя. Ці принципи є базовими для дієвого, творчого розвитку власного майбутнього та майбутнього держави загалом. Адже саме десять груп компетентностей, зазначених у Концепції Нової української школи, на яких ґрунтується нова шкільна програма, є віддзеркаленням десяти напрямів Української Хартії вільної людини, за якими треба працювати кожному українцеві, аби жити як вільна людина у вільній країні.

Щоб звернути увагу педагогів закладів освіти Кременецького району на впровадження у школах системи духовних та моральних цінностей, які пропонує Українська Хартія вільної людини (далі УХВЛ), питання постійно слухається на нараді керівників, розглядається на колегії відділу освіти і районного методичного кабінету (далі РМК); обговорюється на методичних заходах заступників директорів із виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників ЗЗСО району. З 2017 року з освітянами систематично відбуваються просвітницькі заходи (інтеракційні заняття з елементами тренінгу). Методистом РМК із виховної роботи у закладах освіти району систематично здійснюються моніторингові дослідження даної діяльності.

Педагоги шкіл району щороку беруть участь в обласному етапі конкурсу інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей

Української Хартії вільної людини в процесі викладання навчальних предметів та є його призерами.

Конспекти Свідинської Людмили Миколаївни, учителя основ християнської етики (далі ОХЕ) Кременецького ліцею імені У. Самчука, та Бойко Марії Петрівни, учителя ОХЕ ОЗ Горинська ЗОШ І–ІІІ ступенів надруковані у методичному збірнику «Інтеграція на уроках основ християнської етики як один із засобів духовного розвитку особистості» (які побудовані на цінностях УХВЛ).

Найбільш креативно упроваджують УХВЛ у НВК «Гаївська ЗОШ І–ІІ ступенів-ДНЗ». Зокрема, учитель історії Кузь Тетяна Георгіївна організувала такі заходи:

- засідання круглого столу педагогічних працівників на тему «Українська Хартія вільної людини та шляхи її реалізації»;
- презентацію стендів «Українська Хартія вільної людини» для закладу освіти, що створені за сприяння випускника школи Петрука В. П. Унікальністю змісту стендів є Гімн Хартії Вільної Людини, автором якого є сама вчителька;
- заняття у дошкільній групі на тему «У світ права стежиною Української Хартії вільної людини».

Завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності.

Варто зазначити, що ціннісні орієнтації учнівської молоді, які популярно викладені в Українській Хартії вільної людини, активно впроваджуються у закладах освіти Кременеччини, здійснюються на засадах практико-орієнтованого підходу на основі урізноманітнення форм роботи з нею.

Вагому роль у пропагуванні ідей Хартії, набутті підрастаючою особистістю громадянських якостей, соціального досвіду відіграють учнівське

самоврядування та дитячі об'єднання. Так, з другого семестру 2017–2018 навчального року члени Кременецького районного учнівського парламенту розпочали працювати над проектом створення відеороликів з реалізації Української Хартії вільної людини.

08 листопада 2018 року питання «Упровадження Української Хартії вільної людини у закладах загальної середньої освіти Кременецького району» розглядалося на зборах лідерів Кременецького районного учнівського парламенту. Досвідом роботи ділилися лідери: президент учнівського парламенту НВК «Старопочаївська ЗОШ І–ІІІ ступенів-ДНЗ» та голова учнівського самоврядування НВК «Гаївська ЗОШ І–ІІ ступенів-ДНЗ».

Спрямовуючи свою діяльність за новелами Української Хартії вільної людини: бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів, члени РУПу реалізують проекти «Сортування сміття» (найбільш активними є учні НВК «Сапанівська ЗОШ І–ІІІ ступенів-ДНЗ», Підлісецької ЗОШ І–ІІ ступенів), «Поший еко-сумку» (ліцеїсти Кременецького ліцею імені Уласа Самчука), кінопокази (під відкритим небом) (учні НВК «Старопочаївська ЗОШ І–ІІІ ступенів-ДНЗ»), «Стань моїм психологом» у рамках «Дитячої громадської приймальні» (у Волинському ліцеї імені Нестора Літописця). Саме завдяки цим проектам і впроваджуються цінності Української Хартії вільної людини.

Окрім того, у закладах освіти Кременецького району членами районного учнівського парламенту організуються заходи з упровадження УХВЛ. Педагоги та лідери учнівського самоврядування використовують різноманітні форми і методи – це і тренінги «Вчимося бути справжніми українцями» (Кімнатецька ЗОШ І–ІІІ ступенів), заняття КТС «Упровадження Української Хартії вільної людини» (Попівецька ЗОШ І–ІІ ступенів), керовані дискусії, диспути, інтеракції «Наша країна – територія вільних людей!», КТС «Упровадження Української Хартії вільної людини. Бути учасником

демократичної спільноти народів» (НВК «Старопочаївська ЗОШ I–III ступенів-ДНЗ»), відкритий мікрофон, прес-кліпінги, флеш-моби, заняття батьківського університету тощо.

У період карантину, запровадженого з приводу поширення загрози захворювання коронавірусом, члени РУПу активно доєдналися до челенджів «Писанки Тернопілля єднають Позашкілля» (найактивніші учні Крижівської ЗОШ I–II ступенів, вихованці Кременецького РЦДТ), «Не будь байдужим», флешмобів «Все буде добре» (Попівецька ЗОШ I–II ступенів), «Привітай ближнього свого!» (філія ОЗ «Горинська ЗОШ I–III ступенів-ДНЗ»).

Щороку учні закладів загальної середньої освіти району беруть участь в обласному конкурсі інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості на прикладах видатних українців чи знакових явищ в українській історії: «Малюнок, вірш, есе, відеоролик» крізь призму ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини» та є його переможцями і призерами.

16 травня 2019 року в Тернопільському академічному обласному театрі ім. Т. Г. Шевченка гуртківці Кременецького ліцею імені У. Самчука (керівник Ячменьова Олена Семенівна) та Кременецького РЦДТ (керівник Нікіфорчук Руслана Василівна) взяли активну участь у даному заході в номінації «Драматичний театр» із теми «Живімо за Українською Хартією вільної людини». Вихованці Кременецького РЦДТ здобули почесне III місце.

Метою закладів освіти Кременецького району є розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин.

Виховники акцентують увагу на активному освітньому процесі виховання через дію, створення ситуацій успіху, проектів, тренінгів та інших інтерактивних форм роботи, що відображають моральні цінності, які є інтегративним, стрижневим утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших. Ознаками цього процесу є спрямованість на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті,

готовності здійснювати моральний вибір і керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні. Саме ці базові духовно-моральні цінності прописані наріжними каменями Української Хартії вільної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація Української хартії вільної людини. URL: <https://www.google.com/url?sa=zhyvimo-za-ukrainskoiu-khartiieiu-vilnoi-liudyny>
2. Концепція Нової української школи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.
3. Посібник для реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області з досвіду впровадження УХВЛ. Петровський О. М. Тернопіль, 2018 р.
4. Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей», розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року).
5. Програма «Українська Хартія вільної людини». Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoi-liudyny>.

УДК 37.036(075.8)

Лопатка Ганна Федорівна,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри змісту і методик навчальних предметів Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м.Тернопіль

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ (УХВЛ) В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

На сьогоднішній день назріла потреба розширити масштаби вивчення та застосування основних положень Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) для розробки методології викладання світоглядної системи цінностей майбутнього українця і мережі фахівців, які її будуть застосовувати на практиці.

Ця система значно підсилить ефективність впровадження Концепції «Нової української школи», де пріоритетним напрямком є формування ціннісних ставлень і суджень, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством [3].

З цією метою була прийнята обласна програма впровадження УХВЛ в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки.

УХВЛ сприяє всебічному розвитку особистості шляхом навчання та виховання, що є основою єдності інтересів людини, родини, суспільства та держави.

Система роботи над впровадженням цінностей УХВЛ в освітній процес включає проведення просвітницьких виховних заходів, тематичних уроків, виховна мета яких реалізується через проголошення цінностей УХВЛ [2].

З метою застосування духовних цінностей, впровадження ключових компетентностей в освіту, формування активної громадянської позиції, розвитку потреби людини в особистій самореалізації важлива роль відводиться науковій роботі: участі в конференціях, конкурсах, тренінгах тощо.

Визначення основних ціннісних орієнтирів дасть змогу всім учасникам освітнього процесу (педагогам, батькам, учням) зрозуміти, чому саме важливо формувати ті чи інші ключові компетентності.

Це дасть можливість забезпечити життєвий успіх учнівської молоді у суспільстві, зміцнити ідеї учнівської державності як консолідуючого чинника розвитку соціума, формувати патріотизм у дітей та молоді.

Реалізація проекту щодо популяризації УХВЛ відбувається через зустрічі з визначними діячами, духовними та моральними авторитетами.

Це мають бути ціннісні орієнтири української освіти відповідно до зразка другого десятиліття ХХІ століття. Ціннісні орієнтири формуються в процесі засвоєння і набуття людиною суспільного досвіду та можуть виявлятися в конкретних цілях, ідеалах, переконаннях.

Саме цю нішу можна доповнити 10 ціннісними орієнтирами, визначеними УХВЛ: бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів.

Хартія – це вибір *бути*. У період відродження української нації ідеї даного документу сприймаються як ціннісна відповідь на основні виклики сьогодення.

Сучасний стан суспільства має ознаки морального і соціального занепаду та ціннісної дезорієнтації. Споживацьке мислення все більше нівелює етичні і духовні пріоритети, тому українська спільнота потребує концептуального оновлення. Мораль і духовні цінності не можна відкладати на завтра. Ними треба жити, показувати приклад [1].

Напевно, доцільно розглядати освітян основними постатями з реалізації впровадження на практиці новел Хартії. Роль педагога сьогодні в освітньому закладі вирішальна. Як працює освітній педагог, так і працює освітній заклад, адже жодна школа не працює краще, ніж її педагоги.

Україна знаходиться на шляху реформ, здійснення яких потребує багато часу, тому основи, що закладаються сьогодні, будуть реалізуватися протягом багатьох років. Молодь є енергійною рушійною силою, яка відіграє визначальну роль у розвитку суспільства в цілому. Молоді українці налаштовані на суттєві зміни в країні і наполегливо долучаються до їх реалізації.

Вдале застосування цінностей Хартії в освітньому процесі з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства сприятиме формуванню випускника освітнього закладу – діяльнісного патріота своєї Батьківщини [5].

Справжній патріот – це людина, віддана загальнодержавній справі, яка займає активну громадянську позицію та все своє життя прагне власними діями, вчинками та досягненнями примножувати здобутки нашої країни.

Зміни в освіті не відбуваються, якщо їх упроваджувати тільки шляхом директив та наказів за ієрархічною управлінською вертикаллю. Потрібно діяти самим, на власному прикладі навчати та виховувати. У русі спрямованості освітнього процесу необхідні зміни особистості вчителя, переосмислення методів, технік та технологій навчання.

Не допускати змін самого себе та простору навколо – це не просто стояти на місці, а рухатися назад, віддалятися від цивілізації та дітей зокрема. Основними вимогами сьогодення є інформаційна грамотність, швидкий пошук та обробка інформації, винахідливість, аналітичне мислення, творчий підхід до справи, життєві компетенції.

Упровадження УХВЛ в освітній процес сприяє усвідомленню важливості таких понять, як свобода особистості та її самореалізація, повага до рідного краю, утвердження європейської християнської культури життя.

Школа ХХІ століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітніх завдань, актуалізації змісту навчання, створення проектного життєвого простору, спрямованого на розвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Тому цінності, закладені в Хартії, набувають сьогодні особливої актуальності, адже пропагують найважливіші чесноти для молодого покоління: відповідальність, самостійність мислення, наполегливість у справах, патріотизм і любов до Батьківщини, єдність політичних рішень, почуття власної гідності [4].

Завдання педагогів – навчити усвідомлено застосовувати систему цінностей Хартії вільної людини у реальному житті. Потрібно орієнтувати виховний процес у навчальних закладах на основних аспектах моделювання наскрізного виховного процесу, спрямованого на формування системи цінностей школярів, їхньої особистісної життєвої позиції як громадянина і патріота своєї держави.

Ми живемо у час творення новітньої історії України, тому зобов'язані зберегти для майбутніх поколінь пам'ять про події, свідками яких є ми самі. Завдання сучасної системи освіти – виховання громадянина-патріота нової формації, ініціативної особистості, яка бачить перспективи розвитку держави.

Характерною особливістю сучасного розвитку освіти є соціалізація та індивідуалізація розвитку дитини, можливість реалізувати її творчий потенціал

і дати змогу самовизначитися у певній галузі науки, культури, економіки, мистецтва, технологій, відносин тощо.

Освіта є головним механізмом збереження, успадкування та розвитку культури суспільства, що визначає характер цивілізаційного руху. Освітній процес багатогранний, тому що нерозривно пов'язаний із різними особистостями, відносинами, матеріальним забезпеченням, суспільним середовищем та багатьма іншими важливими чинниками.

Розвиток особистості, її навчання, виховання, інтеграція в суспільні процеси, соціалізація та становлення в цілому не можливі без визначення ціннісних орієнтацій. Питання ціннісної орієнтації в освітньому процесі вивчали видатні педагоги, психологи різних епох.

Феномен ціннісних орієнтацій дитини розглядали в своїх працях Г. Костюк, М. Богуславський, В. Караковський, Г. Корнетов, З. Равкин, В. Слостенин, Д. Леонтьєв, В. Сухомлинський, О. Сухомлинський, В. Вербицький, Т. Сущенко.

Спрямовуючи життєдіяльність дитини в соціумі, цінності виступають в якості ідеалів. Функції цінностей різноманітні: вони є орієнтиром життя людини, необхідні для підтримання соціальної взаємодії людини з оточенням; виступають механізмом соціального контролю; беруть участь у нормотворенні та життєтворчості.

Основним виховним завданням розвитку особистості є становлення ціннісних орієнтацій як центрального регулятора зовнішньої поведінки та внутрішнього психічного життя, а також гармонізація вже сприйнятих особистістю і соціально необхідних цінностей у практичній діяльності. Саме формування ціннісних орієнтацій є основною метою виховання. Ціннісне ставлення до праці є визначальною складовою змісту виховання особистості. Отже, виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний розвиток учня та педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д., Ганнусенко Н. І., Чорна К. І. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів. *Шкільний світ*. 2005. № 45. С. 4–11.
2. Вівчар А. «Українська Хартія вільної людини» як дієвий засіб духовного зростання учнів. *Методист*. 2019. № 1. С. 41–43
3. Назаренко Л. М., Антюшина О. М. Ціннісні орієнтири «Нової школи» у вимірі наукових позицій Є. П. Голобородько. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2017_1_6.pdf (дата звернення: 10.04.2020).
4. Остапенко О. Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників у контексті положення «НУШ». *Методист*. 2018. № 5. С. 48–53.
5. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 10.04.2020).

УДК 341.174

Лубківський Данило Романович,
дипломат, Надзвичайний і Повноважений
Посланник України 1 класу (від 18 серпня
2009 року), заступник Міністра
закордонних справ України (06.03-
24.12.2014)

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Перш за все треба визнати, що явище Хартії – це явище, яке, напевно, найскладніше пояснити його авторам. Простіше пояснити тим, хто розвиває або замислюється над тезами й ідеями, які там закладені. Хартія має великих покровителів. Серед них є насамперед Блаженніший Любомир Гузар, світлої пам'яті Євген Сверстюк, Мирослав Попович. Звичайно, що натхненниками Хартії були В'ячеслав Брюховецький, Ігор Юхновський. Великим натхненником і одним із тих авторів, хто значно долучився до самого тексту, це, безперечно, є Мирослав Маринович. Варто згадати також ще одну людину, без зусиль якої Хартії не було би. Це Іван Васюник, який має статус учасника ініціативної групи і є одним із авторів Хартії.

Для мене Українська Хартія вільної людини – це рідна дитина. Я горджуся тим, що причетний до цього тексту, що я його писав, що працював над ним і був у постійному діалозі з усіма видатними постатями, про яких я

щойно згадував. Це був цікавий досвід і цікавий діалог. У мене таке враження, що цей діалог не зупинився, а продовжується.

Я знайшов рукопис із правками Хартії: правками Євгена Сверстюка, Івана Дзюби. Є, наприклад, перший зразок, як правилася навіть сама назва цього документа. Була дискусія на тему, як він мав називатися: чи Хартія, чи Київська Хартія. Ось є правка – Українська Хартія вільної людини. Мені здається, що це могло би десь зафіксуватися. Принаймні рукописи, однозначно, не горять, вони зберігаються і їх треба зберігати.

Можна виділити кілька моментів, які вважаю найважливішими. У Хартії вмонтовані певні рефрени, не цілком очевидні, але неймовірно важливі і які фактично і створюють цю конструкцію. Перше, якщо ви звернете увагу на текст документа, там є принципово важливі конструкти, які звучать, як бути. Це категорія внутрішнього розвитку. Так, бути: от треба стати кимось, бути українцем, бути таким тощо. Цей речитатив проходить через фактично всі десять положень, десять підвалин Хартії. Але є два положення в Хартії, які випадають із цього ряду. Вони набагато ширші, ніж просто бути. Це любити і мислити. І це, на мій погляд, цікавий предмет для аналізу, тому що він навіть із філософської точки зору демонструє категорію «мислення» авторів Хартії, що закладалося. «Бути» – це зусилля інтелектуальне, це зусилля над собою. «Любити» – це відкриття серця. І от якщо ми говоримо про формування Хартії, то саме оцей компонент «любити» сюди внесений, природньо, що цей безумовний консенсус серед всіх авторів Хартії, але в цьому понятті «любити» відчувається великий почерк і вплив слів Блаженнішого Любомира Гузара. Це його теза – «любити». І більше того, він дуже просто пояснив цю тезу. Він каже: «Любити – це бажати ближньому добра». Здавалося б, дуже проста сентенція. Але з цієї сентенції створюється тканина цієї Хартії. І вона переходить у кілька важливих положень, таких максим, які тут є, зокрема, в преамбулі. «Бути, любити і мислити» відображається рефреном із трьома принципами, які закладені в преамбулі. Перше – це означає, що кожен із нас повинен нести відповідальність за себе, тобто це активна позиція, це бути, це

робити. Це суто протилежно до радянського чи пострадянського мислення. Тобто не очікувати ласки чи мислення залежності, це не очікувати чужої ласки, не очікувати, що ось, з'явиться якась панацея, яка все змінить, а це брати на себе відповідальність, робити оце велике духовне внутрішнє зусилля і практичні зусилля. Тобто відповідальність за своє життя, як сказано у Хартії, і підкреслено – за добробут, за щастя нікому не може бути передано.

Другий момент – це принципово цікава річ – мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Ця теза, з якою я жив не один день, з'явилася під впливом видатного грузинського філософа Мераба Мамардашвілі, одного з наймогутніших пізніх у радянському часі філософів, якому вдалося працювати ще навіть у рамках тоталітарної системи.

У Мераба Мамардашвілі є неймовірно цікаве спостереження про радянське суспільство. І він сказав таку річ, що в радянському суспільстві, на відміну від суспільства сильного і розвиненого, все відкладається на завтра. І це дуже цікаве спостереження. Тобто, як каже Мераб, радянська людина мислить в ключі такому: от завтра ми будемо моральними. От сьогодні я ще вирішу якісь свої питання, так, я насправді хороша людина, я можу зробити якусь помилку. От, як наприклад, сьогодні влада себе виправдовує, що має право на помилку, я можу зробити якусь помилку, я можу піти на злочин навіть, але насправді я хороша базова людина і моральним я вже буду однозначно завтра. Більше того, як каже Мераб Мамардашвілі, моральним буду не я лише один, а ми всі разом. І це фантазмагорична риса радянського суспільства. Запереченням, антитезою цього є Хартія вільної людини, в якій йдеться про те, що мораль і духовні цінності не можуть бути відкладені на завтра. Вони мають сенс лише тут і зараз. Завтра вони сенсу не мають. І вчора вони не мають сенсу. Вони мають сенс тут і зараз. І це постійно. І це неймовірно складне випробування. І взагалі це порушує перед людиною неймовірно величезну кількість дилем. Але така максима, яка надихає.

І третє – це максима ідеалістична. Ми маємо уяву. Уява є наслідком наших знань, досвіду, спостережень. І чим вужчими є наші спостереження, тим

вразливішим є результат наших дій. Тобто розширюючи горизонт мислення, навчаючись, докладаючи ці величезні внутрішні зусилля, це ми розширюємо можливість уявити те, що треба збудувати. Вам добре відома фраза, що попри те, що Радянський Союз розпався давно, впродовж щонайменше десятиліття після Радянського Союзу політичні сили чи будь-які конструкції суспільні і так далі, які виникали, вони в своїй суті нагадували конструкти радянські. Люди не уявляють, як інше може бути. І тому потрібне велике зусилля особисте і колективне для того, щоб навчитися уявляти інше.

Що це все означає насправді? Насправді це означає, що текст Хартії вільної людини неймовірно оптимістичний, це мобілізаційний текст, і це текст, який апелює до кожної людини, читача чи людини, яка починає займатися Хартією особисто. Саме тому наприкінці преамбули ви побачите, що слово «Ви» написано з великої букви, тому що це адресат до конкретного читача.

Дуже цікаво, що Хартія, яка укладена в 2012 році, не лише зберегла своє значення сьогодні, але вона має абсолютно нові грані. Якщо підсумувати рефрени, про які я говорив, – це «бути, любити, мислити», три тези преамбули, ми побачимо, що Хартія вчить:

- 1) критичному мисленню, мисленню внутрішньої гідності. Це неймовірно важливо для самодостатнього народу і самодостатніх особистостей;
- 2) мисленню вищому, ніж приземлена реальність, як ідеалістичному мисленню.

Я думаю, що дуже цікавою могла би бути тема для дослідження, якщо би зайнятися Хартією – це вплив Української Хартії вільної людини та ініціативної групи «Першого грудня» на революцію Гідності. Я добре пригадую, коли Хартія з'явилася, вона зазнала великої критики з різних сторін. Хтось вважав, що це набір афоризмів, хтось вважав, що вона занадто м'яка, неадекватна тощо. Але в цій Хартії прозвучав голос подій, які потім, у 2013 році, розгорнулися на Майдані. Першим Патріархом, який прийшов на Майдан, був Гузар. Ініціативна група була в повному складі на Майдані. Взагалі, це ще одна цікава тема, можливо, для досліджень, можливо, для тих людей, які

сьогодні розглядають, досліджують Хартію, є тема участі ініціативної групи «Першого грудня» у революції Гідності, впливу ініціативної групи в революції Гідності. Бо революція Гідності – це той історичний процес, який не є ані бунтом, ані сваволею, це вже російські гібридні міфологеми, які в нас складаються. Революція Гідності – це колосальна внутрішня робота, яка відповідає принципам, цілям і цінностям, закладеним у тому числі в Українській Хартії вільної людини.

І насамкінець, я дуже закликав би нас ще звернути увагу на одну річ, важливу в контексті Хартії. Хартія – це не догматичний документ, і його не вдасться загнати в догми, в чіткі рознарядки, як розуміти Хартію. Це документ, написаний для вільних людей, для людей, які хочуть стати вільними. В уяві Блаженнішого Гузара свобода і вільна людина – це завжди можливість робити добро. Хартія проповідує водночас і те, що це людина мисляча, критично мисляча, насамперед критично мисляча щодо себе. І тому Хартія – це не кодекс будівничого чого-небудь, і це не догма і догматика. Хартія – це форма діалогу, розмови, це ініціація.

УДК 378 (374.1)

Магера Тетяна Володимирівна,
методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

БУТИ УКРАЇНЦЕМ – ОСНОВОПОЛОЖНА ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Наша Батьківщина – Україна. Ми народились на цій землі, зростали, вчилися, формувались. Ми тут живемо сьогодні, користуємося правами, виконуємо обов'язки, встановлені законами нашої держави. Та чи можна нас

називати патріотами? Давайте розглянемо дефініцію поняття патріотизм та спробуємо відповісти на це питання разом.

Патріотизм (грец. πατριώτης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [2]. Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися: Г. Ващенко, О. Духнович, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені й педагоги. Вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини [4].

Грунтовну відповідь на запитання, що таке патріотизм, а також важливі завдання, які постають перед Україною та кожним її громадянином, ми знаходимо в Українській Хартії вільної людини (далі УХВЛ). У цьому документі запропоновано 10 важливих цінностей, що є взірцем для кожного свідомого українця, дотримуючись яких ми зможемо стати щасливими самі та зробити успішною нашу державу. Більш детально зупинімося на цінності *бути українцем*. Ця цінність є надзвичайно важливою, оскільки бути українцем (громадянином, патріотом України) – це плекати любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу в цілому [2].

Сучасне поняття «бути українцем» передбачає кілька рівнозначних напрямів праці над собою. Перше і найважливіше: потрібно плекати національну гідність [5]. Важливо запам'ятати правило, що «бути українцем» – це не плакати чи скаржитись на свою долю, а подумати, що кожен із нас може

зробити для своєї Батьківщини на рівні родини, громади чи країни. Потрібно, щоб кожен починав із себе. Варто зазначити, що більшість активної творчої молоді дотримуються такої ж думки. Взірцем виховання молоді у дусі патріотизму є діяльність найстарішої української організації «Пласт». Для більшості вихованців «Пласту» любов до України не у зовнішньому прояві, а у внутрішньому переконанні. Як зазначила пластунка Ірина Залого, багато людей не усвідомлюють, вони просто вдягають футболки з гербами, тому що це класно, модно, так робить більшість. Для мене патріотизм полягає в тому, що я можу не носити цього світшота, але я зроблю щось для України. Моя мета – залишитись в Україні, змінити щось, зрештою, навчити інших, допомогти іншим. Це для мене патріотизм. Саме цьому мене навчив «Пласт». Він навчив не соромитись своєї українськості [3].

Любов до Батьківщини разом із бажанням допомагати іншим – це ключ до процвітання держави. Справжній патріот повинен любити свою країну, якою би вона не була. Треба пам'ятати, що Україна – це земля, де ви народилися, де вирости, це є ваша домівка, ріднішої землі не знайдете, як би ви не намагалися. Якщо ви хочете називати себе справжніми патріотами, то будьте українцями, виховуйте у собі почуття любові до Батьківщини. Гордіться Україною! Кожен сам для себе повинен побачити те, за що можна пишатись своєю країною. А в нас, повірте, незважаючи на численні невдачі та історичні помилки, є чим пишатись.

Ми подарувати світу безліч видатних митців, науковців і спортсменів! Наша гордість – видатні поети та письменники! Знати напам'ять чималу кількість віршів Тараса Шевченка, Ліни Костенко, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Симоненка – це теж наші досягнення. Ми прищеплюємо любов до рідної мови, розвиваємо власну літературу, музику та кіноіндустрію, вчимося жити та мислити як справжні представники свого народу, як сильні, життєлюбні та безстрашні українці. І цим ми також можемо пишатися!

Бути українцем – це поважати свою культуру та звичаї, які є невід'ємною частиною нашої держави. Саме тому проблема збереження культурної та

історичної спадщини не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Практично кожен сучасний українець намагається прикрасити свій гардероб красивою вишиванкою, яка нам передається від покоління до покоління як оберіг родини та народу. Сьогодні важливо не лише зберегти, а й примножити ту скарбницю роду, що єднає минуле, теперішнє та майбутнє.

В Українській Хартії вільної людини є ще одна порада, яка є цінною для кожного свідомого українця: «Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну україноцентричність: внутрішню – ту, яка постає з особистого зусилля кожного з нас, – єдність нашого народу, його земель, культури, історії і майбутнього» [5]. Відповідно складовими україноцентричних почуттів є: почуття належності до своєї держави та її народу; почуття гордості за успіхи держави; повага до історії, культури, традицій, вірувань, менталітету; захоплення героїчними подвигами минулого та сучасності; любов до рідної природи; шанування рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів своєї країни; почуття національної гідності.

Це надзвичайно важливо! Як може людина називати себе патріотом, якщо вона не знає (і не хоче знати) історії свого народу, його звичаїв, обрядів та традицій. Все це – частина України, яка живе в кожному з нас. Нація, яка забуває свої звичаї та культуру, перестає бути нацією. Народ, який не хоче знати своєї історії, автоматично проявляє свою неповагу до Батьківщини. А коли українець не поважає свою країну, тоді не поважає себе, своїх батьків, родичів, друзів, знайомих тощо. У патріотичних почуттях відображається ставлення людини до своєї країни, її минулого, майбутнього та сьогодення.

Згадаймо ще одну цитату з УХВЛ: «Будьмо сильним народом і пам'ятаймо як про переможні, так і про трагічні сторінки» [5]. Варто зазначити, що патріотичні почуття особливо загострюються у складних, екстремальних, доленосних для Батьківщини ситуаціях, єднають людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, зменшують життєвий егоїзм. У сучасних умовах емоційне начало патріотизму виявляється у мужності, рішучості, готовності громадян України відстоювати незалежність своєї держави всіма можливими

засобами [1]. Важливим чинником національно-патріотичного виховання молоді є свідчення жертвовності заради дотримання прав людини та поваги до людської гідності на майдані; героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення України. Заслужують на увагу та повагу події сьогодення. У наш час на передовій – медики, які ведуть боротьбу з коронавірусною пандемією. Вчителі, які, навіть в умовах надзвичайної ситуації, навчають своїх вихованців, сіють у їх душах зерна мудрості, добра та справедливості. І звичайні українці, які дотримуються умов карантину, щоб зберегти власне здоров'я та здоров'я своїх ближніх! І це у певний спосіб також прояв любові та патріотизму!

Отже, якщо у нас активна життєва позиція, то нас можна вважати патріотами. І цим потрібно пишатися. Бути українцем – це одна з ключових цінностей Української Хартії вільної людини, що формує гідне ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини. В умовах сьогодення важливо, щоб кожен навчальний заклад став для молодих людей осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу. Патріотичне виховання має бути основою всієї навчально-виховної роботи, адже ми повинні виховати особистість, яка має почуття гордості за свою державу, сумлінно виконує громадські обов'язки, усвідомлює соціальні потреби Батьківщини та українського народу, любить близьких та рідних людей. Бути українцем – це патріотизм у дії, любов до свого: до рідного містечка, вулиці, громади, місця, закладу, де людина працює чи навчається. Не шукаймо винних у власній долі. Якщо ми усі будемо любити Україну та сумлінно виконувати свою роботу на своїх місцях, то тоді наша країна буде успішною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. URL: www.tme.umo.edu.ua/docs/10/6.pdt (дата звернення: 20.03.2020).

2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/...> (дата звернення: 10.04.2020).
3. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27349927.html> (дата звернення: 10.04.2020).
4. Тімкін І. Ф. Сучасні підходи до розуміння національно-патріотичного виховання молоді. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/23707> (дата звернення: 20.03.2020).
5. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny> (дата звернення: 20.03.2020).

УДК 371.83:17

Мамус Марія Павлівна,
провідний фахівець відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Християнські цінності були і залишаються незмінними, актуальними для всіх людей. Багато їх приймають і керуються ними у житті, а багато нехтують ними. Життя, побудоване на християнських цінностях, – гарантія людського щастя, духовного здоров'я в сім'ї, родині, суспільстві, державі. В сучасних умовах спостерігається нерозуміння того, що духовне здоров'я є головною складовою частиною поняття «здоров'я». У зв'язку з цим бачимо зниження рівня духовної культури, неприйняття загальнолюдських цінностей.

Метою нашої статті є поглибити особисте розуміння системи цінностей у контексті Української Хартії вільної людини, пробудити самосвідомість, розвинути розуміння значимості християнських цінностей та показати їх вплив на духовне і фізичне здоров'я людей, формувати християнську позицію щодо проблем сучасного світу.

«Людство зустріло початок Двадцять першого століття як добу невпевненості.

Сучасна людина досі долає силу тяжіння великих випробувань і надій минулого; вириваючись із цієї історичної гравітації, вона відчувається перед майбутнім невпевнено і вразливо.

Ми бачили багато потрясінь: могутність і занепад тоталітарних ідеологій та створених ними імперій, політичні засліплення і прозріння, масові захоплення і розчарування.

Ми стали свідками піднесення демократичних ідей, переконань і мрій.

Але романтичні сподівання, зіштовхнувшись із реальністю, швидко перетворились на ілюзії. Слова знецінились.

У нашій країні, де Радянський Союз було подолано фізично, його спадщина і досі зберігається морально і ментально.

Виявилось, що люди далі й дедалі більше сподіваються на чужу ласку, а не на власні сили.

Нові економічні умови змінили країну і водночас загострили найгірші людські інстинкти: жадобу збагачення, захланність і споживацтво.

Людина дістала можливість вільно і без страху повернутися до духовних джерел. І водночас зубожіння, несправедливість і невпевненість виплекали у суспільстві внутрішнє розчарування, що стоїть на межі з духовною порожнечою.

Падіння останньої імперії повернуло нас до засадничих істин про будову на фундаменті закону та правди і про будівничих, які покладаються на власні сили і Божу допомогу – вищу поміч, яку відчувають совістю.

«Учорашні люди» натомість силуються «розбудувувати державу» старими методами насильства й обману, не маючи та й не знаючи вищих цілей.

Тінь сумніву торкнулася багатьох сердець. Однак тінь сумніву завжди йде поруч із людиною. Не варто боятися тіней. Треба шукати світла відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю.

Ми знову бачимо по всьому світу рух до смислу, який має стати духовним орієнтиром для сучасної людини.

Способи, які б відновлювали та зміцнювали віру у власних і спільних силах, не можуть бути ані категоричними, ані вичерпними. До Храму можуть вести різні дороги, однак треба мати бажання і силу йти однією з них.

Наріжними каменями нашої Хартії є три прості думки.

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані.

Аби стати вільною, людині не треба проводирів.

Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи.

Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля.

Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви» [3].

1. Бути вільною людиною.
2. Бути українцем.
3. Бути активним громадянином.
4. Любити.
5. Мислити.
6. Бути господарем.
7. Бути лідером.
8. Бути відкритим суспільством.
9. Бути успішною державою.
10. Бути учасником демократичної спільноти народів.

Яскравим прикладом Людини з великої літери є Блаженніший Любомир Гузар (1933–2017), який також був одним із моральних авторитетів українців у 1990–2010-х, членом ініціативної групи «Першого грудня» [4].

Ініціативна група «Першого грудня» – об'єднання, створене у 20-ту річницю референдуму за незалежність України відомими інтелектуалами та громадськими діячами у відповідь на звернення трьох традиційних українських церков (Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви та Української православної церкви Московського патріархату). В основу програмних документів закладена декларація, яка містить базові принципи для об'єднання українського народу, та Хартія Вільної Людини, яка відтворює життєві орієнтири для нашого суспільства [5].

Про людину

Людина – це створіння, цінність якої полягає не тільки в тому, що вона досягнула, а й у тому, до чого змагала. Оцінювати її потрібно не по тому, що вона досягнула, а наскільки вона старалась. А якщо вона довго старалася, то вже стала кращою людиною.

Люди себе руйнують, бо не мають в житті мети [2, с. 4].

Про цінності

Цінності – це досвід людства, який зберігається в Церкві, релігії, науці, мистецтві, культурі, але головне – в людях. І немає когось одного, хто може диригувати цінностями і вказувати на їхню правильність. Цінність – це колективний продукт, випробуваний життям, досвідом протягом багатьох років. Немає монополії на цінності. Цінне – це мудрість, яка прийшла нам від Бога та мудрих людей на землі [2, с. 6].

Про відповідальність

Зрозуміти, що таке відповідальність – не дуже складно, однак набагато складніше взяти на себе відповідальність. Відповідальність – це готовність прийняти наслідки нашого рішення. Ми тільки люди й дуже часто боїмося цих наслідків. Зрілість особи пізнається по тому, наскільки вона готова брати на

себе відповідальність за те, що робить. Є люди, які ніколи ні на що не можуть наважитися, бо бояться наслідків відповідальності...

Ви не можете бути цінним членом спільноти, якщо не є зрілою особою. Кожна людина – це камінець мозаїки. Але щоб наповнити цю мозаїку, камінець мусить мати форму, барву, власний характер. Людина, використовуючи Божі дари, повинна прагнути до самовдосконалення, бути повноцінною людиною. Лише тоді ми здатні будувати суспільство, сім'ю, родину, громаду, парохію, державу. Однак перший наш обов'язок – бути собою, відповідати на те, до чого Господь нас кличе. Усі камінці у цій мозаїці є різні за формою та барвою. Так само і в громаді – кожна людина інша. Але наскільки вона є людиною, християнином, настільки вона будує спільноту [2, с. 7].

Про досконалість

Ми часто застановляємося, якою має бути держава, Церква, громада? Усе залежить від того, які люди належать до них. Якщо маємо людей зрілих, які працюють над собою, то все буде на своєму місці.

Коли я говорю про зрілу людину, то маю на думці не досконалу особу, а таку, яка старається. Адже ми ніколи не є цілковито завершені: наша святість полягає у тому, що ми віддаємо себе Божій ласці, яка діє у нас. Наша вартість у тому, що ми стараємося розвивати дари, які маємо. Хтось скаже: «Я вже досконалий», але такого нема [2, с. 8].

Про любов

Справді, важливо знати, що тебе люблять. Але що є любов? Любов – то робити добро ближньому, бажати добра ближньому, любити самим.

Любити – це дуже гарна річ, але набагато важливіше бути свідомим, що я є любленим.

Ісус Христос сказав, яка найважливіша заповідь: любити Бога всіма силами і любити ближнього, як самого себе. Коли я шаную себе як Божий твір, як Божу дитину, то я тим самим наставлений шанувати кожную іншу людину в моїй державі, хто б вона не була. Бо вона так само, як і я, є Божа дитина [2, с. 9].

Про моральні принципи в житті

Ми маємо щось лише тоді, коли прагнемо до чогось величного й чистого. Ми будемо пропащими, якщо думатимемо лише про задоволення власних потреб.

Ви дуже сильні, якщо бажаєте добра, якщо стараетесь, якщо гуртуєтеся, якщо намагаєтеся спільно творити добро, жити чесно, жити творчо. Заради радості, яку можемо так принести Богові і ближньому, варто трудитися, жертвувати свій час і свої зусилля...

Ми дійшли до того, що людина дивиться на іншу людину, як на ворога. Так багато насильства на телебаченні, що людина звикає до нього, думає, що так має бути. Коли нашим богом стає гріш, ми можемо дуже багато зробити, і це дуже небезпечно.

Ми маємо віддавати – давати у світ добро, милосердя, любов. Я бачу кожную професію як служіння. Лікар, учитель, письменник, робітник і навіть політик – то служіння іншим. Тільки тоді, коли ми віддаємо, стаємо багатшими. Треба формувати в людях розуміння служіння.

Нам бракує старання допомагати одне одному. Чи не було би добре заохочувати до того громадян?! Погляньте навколо себе: чи нема поряд людини, яка голодна? Якщо ви маєте хоча би маленьку владу, якщо ви – підприємець, вмієте щось організувати, ви можете допомогти. Ми не сміємо бути байдужими до того, що діється з іншими людьми [2, с. 11].

Про те, як бути щасливим

Зрозумілу відповідь «бути собою» важко втілити.

Це вимагає зусилля, розуміння гідності, труду. Щоб бути щасливим, треба бути добрим, і це потребує кропіткої праці. Ми щодня мусимо робити вибір.

Немає легкого шляху бути собою. Але бути собою – це єдиний гідний шлях [2, с. 13].

Про лідерів

Це особливий тип обдарованих людей, які мають талант провадити інших і відповідати за них. Такі особистості є у кожній ділянці людського діяння, особливо в бізнесі, політиці та соціальних інституціях. Господь Бог дає покликання й таланти, і не важливо, у якій сфері це відбувається – науці, культурі, політиці. Коли ми говоримо про світ бізнесу, то дуже великою рідкістю є наявність таких бізнесменів, які можуть створити великі міжнародні підприємства. Кожний має своє покликання, і всі вони є різними [2, с. 44].

Про державу

Кожен із нас повинен, відповідно до свого стану, служити загальному благові, і щойно тоді Богом встановлена спільнота стає справді незалежною, самостійною державою.

Нам треба дуже-дуже тяжко працювати, щоб змінювати народний світогляд. Це, гадаю, забере ще принаймні два покоління. Швидше це не відбудеться. Не треба себе обманювати, ми ще далеко від мети, але, дякувати Богові, не на початку шляху [2, с. 73].

Про патріотизм

Патріотизм, який вчить мене ненавидіти будь-кого, не є християнською чеснотою. Це вже шовінізм, який походить від диявола. Треба любити своє, бути готовим навіть віддати за це своє життя, але не робити цього коштом іншої людини.

Те, що я люблю своїх батька і матір, бабусю і дідуся, сина і дочку, братів і сестер, не означає, що я можу ненавидіти сусіда. Любов до родини не звільняє мене від пошани до мого ближнього, а радше навпаки – змушує мене замислитися, що і він має родину, що він такий, як я, і що йому треба віддати належне... не можна любити своїх, кривдячи чужих. У цьому полягає справжня християнська любов чи християнський патріотизм.

Суверенітет за своєю глибинною суттю – це стан душі, який виявляється в усвідомленні власної гідності, у розумінні та шануванні своєї історії, культури та мови, у відповідальності за рідну землю та за благо свого народу й готовності його захищати [2, с. 74].

Про свободу

Господь Бог створив нас вільними. Що це означає? Дехто це розуміє так: Господь сотворив нас вільними, ми можемо робити, що хочемо і що маємо право робити, але так вважати помилково! Тому що бути вільними – означає свідомо чинити добро; ми маємо право робити добро, це є в нашій природі. Ми можемо (чинити зло – *ред.*), але не маємо права, а можемо – помилитися, впасти у гріх, образити Господа Бога й потрапити в неволю до диявола. Людина не має права грішити, але має право робити добро. Це – основа її свободи. Однак свобода має свою ціну. Це те, що ми можемо, але не маємо права робити щось погане.

Ніхто так не шанує нашої свободи, як Бог. Але ми не маємо відваги бути вільними. Бо бути вільними – це бути відповідальними.

Свобода – це можливість робити добро. Ми – люди, і ми – вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро. Звичайно, ми можемо помилятися, але основний сенс свободи – людина не має права чинити зла. Натомість незалежність – це свобода від зовнішніх впливів. Незалежність – це не сваволя. Незалежність – це політичне поняття. Отже, у наші часи цілій державі, усьому народові випала нагода діяти задля власного блага. І відтепер людина просто зобов'язана бути творчою, патріотичною, свідомим християнином – громадянином своєї держави [2, с. 75].

Про власну відповідальність й активність

Люди ще не достатньо активні. Вони дуже недбало голосують, не перевіряючи, за кого голосують, не питають у тих людей – що ви думаєте, як ви думаєте. А якщо й дадуть гречки чи щось інше, то вже цілком забувають за все. Одне слово, хоч і є певне розчарування, але немає причини бути дуже розчарованим. Чому люди розчаровані? Бо вони думали, що на вербах виростуть груші, і що вони будуть благоденствувати? Якби люди взялися до роботи, не було би розчарування, було б усвідомлення: буду стільки мати, скільки попрацюю. Розчарування не є цілковито оправдане, його причина – у браку активності та браку відповідальності. Не питає себе народ, не питає себе

кожен, навіть ті, хто стояв на Майдані: а що я зроблю, що я зробив, щоб Україна була краща? Він запитує – а що мені дали після Революції? А як нічого не дали, то він розчарований. Якби ми взялися до роботи і взялися не поодинокі, а разом, то ото була би сила» [2, с. 94].

Підсумовуючи вищесказане, треба відзначити, що в наш час християнські цінності продовжують відігравати значну роль у процесах національного розвитку. Гідне місце має бути відведене питанням дотримання моралі, основаної на християнських цінностях. І важливу роль у цьому відіграє постать Блаженнішого Любомира Гузара, який своїм життям, власним прикладом показав нам вірний шлях у розвитку релігійних цінностей, зокрема й у контексті Української Хартії вільної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Блаженніший Вуйко Любко. Львів: Свічадо, 2017. 208 с.
2. Блаженніший Любомир. Думки у спадок / Упор. Ольга Гнатишин. Львів: Свічадо, 2018. 128 с.
3. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoj-ljudynu> (дата звернення: 11.03.2020).
4. Любомир_(Гузар). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Любомир_\(Гузар\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Любомир_(Гузар)) (дата звернення: 12.03.2020).
5. Ініціативна група «Першого грудня». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ініціативна_група_«Першого_грудня» (дата звернення: 15.03.2020).

УДК 37.035.6

Мандзій Наталія Іллівна,

заступник директора з виховної роботи
Бережанської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2,
м. Бережани

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ РОБОТУ «МУЗЕЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗВИТЯГИ»

*Не питай, що твоя батьківщина може зробити для тебе, –
запитай, що ти можеш зробити для своєї батьківщини.*

Джон Кеннеді

Патріотизм – це слово, яке знайоме нам із самого дитинства та яке ми чули не раз у своєму житті. Однак, задумуючись над його значенням, важливо зрозуміти, що покладено в основу цього поняття і чому воно настільки важливе для побудови та розвитку держави. Патріотизм передбачає любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист. Але що ж передує появі цього почуття? Появі патріотизму передує, насамперед, патріотичне виховання. Саме це є основою формування громадянської свідомості людини, а також особистості, зорієнтованої на національні цінності, яка прагне до розбудови демократичної, незалежної української держави. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки та визначає існування держави як такої на територіальному і міжнародному просторі.

Усі цінності свідомого, активного громадянина своєї держави тісно перегукуються з основними тезами «Української Хартії вільної людини» (далі Хартії) та є усвідомленням власної відповідальності за своє життя, успіх, добробут і щастя, а також визнання потреби у формуванні моральних та духовних цінностей. Кінцевою метою застосування Хартії вбачають у житті «вільної людини у вільній країні».

Для досягнення поставленої мети «Українська Хартія вільної людини» виділяє 10 ціннісних орієнтирів (новел) як напрямів виховання для кожного українця. Вона обґрунтовує основні ціннісні орієнтири для розвитку українського суспільства та кожного громадянина зокрема.

У національно-патріотичному вихованні українців важливим є висвітлення правдивої історії українського народу, повернення до культурних надбань, відкриття призабутих пам'яток нашої спадщини, повернення імен видатних українських вчених, художників, композиторів, політичних та громадських діячів, вивчення рідної мови. Відомий педагог К. Ушинський наголошував, що мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок,

який зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Рідна мова – кров національної культури, її титульна сторінка [5, с. 230]. Дієвим засобом патріотичного виховання є пісня. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини і пошану до себе, розвиває патріотичні почуття, погляди і переконання [4, с.110–112].

Ефективним методом можна вважати виховання молоді на кращих прикладах життя борців за становлення української державності що, водночас, є одним із найбільш важливих шляхів формування історичної пам'яті. Виховання національно-патріотичних якостей особистості через роботу «Музею національної звитяги» – таке завдання перед собою ставить колектив Бережанської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2. Педагоги цього закладу постійно здійснюють пошук ефективних нестандартних форм та методів виховання учнів, які формують національну самосвідомість, прищеплюють любов до рідного краю, свого народу, забезпечують духовний взаємозв'язок поколінь, виховують повагу до батьків, культури та історії рідного краю.

Відповідно до перспективного та річного плану роботи школи, з метою реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2018–2020 роки, впровадження «Української Хартії вільної людини» розпочато роботу над створенням «Музею національної звитяги». Школа цілеспрямовано виконує важливе соціальне замовлення суспільства – формує громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, плекає творчу особистість із високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку, здатну забезпечити поступ нації до світової спільноти. Уся робота направлена на формування в учнів комплексу патріотичних якостей, потреби захищати інтереси України, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо української держави.

Органи учнівського самоврядування працюють над проектами: «Книга звитяги», «Рух опіки», «Дитячий оберіг для воїна», «Слава не загине», «Рушник єднання», «З вірою у серці», «Я – громадянин України», «Непоборні», «Я –

волонтер», «Доля моєї родини в долі України». Такі пріоритети ставлять перед собою члени учнівського самоврядування, виховна робота з якими направлена на сучасний життєвий досвід прославлених бережанців. Згодом цей альбом увійшов у збірку «Книга звитяги Євромайдану та АТО», презентовану лідерами учнівського самоврядування в м. Тернополі та продемонстровану на тернопільському телебаченні – ТТБ.

Працюючи над цим проектом, учні зібрали багато цікавих фактів, фотографій, реквізитів, що і стало початком роботи над створенням музею в школі. У рамках роботи шкільного музею розглядається життєвий досвід прославлених земляків: борців за волю України, героїв Майдану, учасників антитерористичної операції, активістів місцевої громади, волонтерів.

Слово «волонтер» з французької означає доброволець. Волонтерами спочатку називали тільки тих людей, які виключно зі свого бажання поступали на військову службу [3, с. 3]. Сьогодні у нашій країні волонтерських рух набирає все більших обертів. Яскрава ілюстрація – Майдан, який був побудований на принципах самоорганізації та волонтерства. І це свідчить про якісні зміни світогляду та світовідчуття українського народу. Діяльність волонтерів на сході держави – це унікальне явище, аналога якому немає у світовій історії. Українські волонтери – відважні, сміливі, мужні, активні, винахідливі, творчі особистості.

До волонтерського руху активно долучились і учні нашої школи. У рамках діяльності Музею створено волонтерський загін, який неодноразово організовував збір необхідних речей, ліків, малюнків для наших захисників. Вони привозять на передову найнеобхідніші речі, а головне – духовну підтримку. Міжнародні експерти визнають, що у жодній країні світу не зафіксовано такого потужного волонтерського руху. Сьогодні найбільша частина волонтерів – це учні, студенти, які можуть свій вільний час використати з користю для інших. Цей досвід дає змогу визначити провідне місце волонтерської діяльності у формуванні громадянської позиції в молоді.

Без волонтерів не вистачає енергії для розбудови та розвитку суспільства, недостатньо творчого потенціалу для вирішення соціальних проблем, бракує сил і часу на людей, які потребують допомоги, а держава не в змозі їм допомогти [2]. Системна робота навчальних закладів саме у волонтерському напрямі сприяє зростанню рівня сформованості активної громадянської позиції.

Музей національної звитяги Бережанської ЗОШ I–III ст. № 2 сприяє удосконаленню навчально-виховного процесу; впроваджує нові нетрадиційні форми роботи за інтересами; формує навички музейної та дослідницької роботи; проводить освітньо-виховну роботу серед учнівської молоді і населення, організовує та бере участь у позашкільних заходах, проводить волонтерську роботу; надає можливість використання матеріалів музею у навчально-виховному процесі. Загальне керівництво діяльністю шкільного музею здійснює заступник директора з виховної роботи школи Мандзій Наталія Іллівна та Луговий Микола Васильович, вчитель історії.

Профілем роботи є військово-патріотичне виховання. У музеї діє постійна виставка за розділами, присвячена подіям війни на східній території України. Велика увага приділяється фонду музейних предметів – оригінальних пам'яток історії сучасної війни, яких налічується 85 предметів, на основі яких побудована експозиція музею.

Експозиційна виставка поділяється на такі розділи:

- Події війни на східній території України;
- Пам'ятки історії сучасної війни;
- Творчі доробки пошукових робіт;
- Волонтерська діяльність.

Основною метою діяльності є залучення учнів до вивчення, дослідження патріотичної спадщини рідного краю, сприяння вихованню у дітей та учнів патріотизму, формування національної самосвідомості та високих моральних якостей громадянина України.

Правильно організоване національно-патріотичне та духовно-моральне виховання через музей може сформувати цілісну, національно-свідому

особистість громадянина України, суверенну індивідуальність, яка щиро поціновує свою громадську й особисту гідність, совість, честь.

«Завдання людини полягає у тому, щоб бути якомога кориснішою для свого оточення» (В. Вернадський, український вчений). Тільки через взаємодію Учня та Вчителя можна досягти успіху в цих достойних починаннях.

Ми будемо те, від чого залежить наше майбутнє. Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми покликані. Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція не здатні привести людину до щастя і свободи. Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля. Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви. А саме... Бути вільною людиною. Бути українцем. Бути активним громадянином. Любити. Бути господарем. Бути лідером. Бути відкритим суспільством. Бути успішною державою. Бути учасником демократичної спільноти народів.

Принципи, викладені у цій Хартії, для свого здійснення потребують багатьох великих особистих і колективних зусиль. Постійно робити особисті зусилля, які принесуть добро Україні і утвердять нашу Державу як вільну країну вільних людей [6, с. 3]. Наша Хартія – це вибір «бути». Бути вільними людьми. Бути успішним народом і державою. Бути вільними серед вільних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Власова Н. Ф. Сутність поняття «громадянська позиція» та шляхи її формування [Електронний ресурс]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51. С.110–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_51_17
2. Волонтерство у публічній бібліотеці: метод. поради / Упр. культури, туризму і курортів Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2012. 16 с.
3. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. URL: sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_stan__perspektivi.htm
4. Кононенко П. П. Українознавство. Київ, 1994.
5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. К., 1998.
6. «Хартія вільної людини». URL: <http://tkmco.org/normatyvni-dokumenty/78-novyny/334-zhyvimo-za-ukrainskoiu-khartiieiu-vilnoi-liudyny>

Маринович Мирослав Франкович,
член-засновник Української Гельсінської
групи, учасник Ініціативної групи 1
грудня, віцеканцлер Українського
Католицького Університету у Львові,
м. Львів

ЦІННІСНА КАНВА УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Багато серед вас уже чули від мене коментарі щодо різних параграфів Української Хартії вільної людини. Я виступав щонайменше двічі на конференціях і кожного разу заглиблювався в її зміст, але обставини нашого часу спонукають мене трішки відкоригувати своє завдання сьогодні. Дозвольте мені цього разу зупинитись не на конкретних положеннях Хартії, а вернутися до того, що знову і знову потребує певного доведення – до теми ціннісної освіти загалом.

Чимало людей пережили впродовж останнього року справжнє приголомшення, адже після Революції Гідності здавалося, що ми вже залишили позаду наші цивілізаційні вагання і вийшли на рівну європейську трасу. Проте не так сталося, як гадалося. Ми знову і знову переконаємося, наскільки наш суспільний моральний капітал винищений голодомором і ГУЛАГами, тобто це саме той висновок, про який говорили автори Української Хартії вільної людини, кажучи, що у нашій країні, де Радянський Союз було подолано фізично, його спадщина і досі зберігається морально і ментально. Незалежній Україні доводиться мати справу з «гомосовіткусамі», тобто вирощеною в радянських теплицях «новою людиною», яка має, вочевидь, зміщену ціннісну основу. Спершу на місце абсолютних норм моралі було поставлено комуністичне «моральним є те, що вигідно пролетаріату». А сьогодні ця формула звучить відверто і цинічно: «Моральним є те, що вигідне мені». Ми знову і знову виглядаємо з-за горизонту політичної революції, очікуючи такого

політичного лідера, який нарешті привнесе в наше суспільне життя бажаний порядок.

Проте насправді Україні потрібен не стільки добрий політик, скільки добрий вчитель. Той учитель, який допоможе своєму учневі відновити в душі істинну систему духовних координат і буде закладати нову основу національного духовного людського ресурсу. Такий освітянин усвідомить, що вчитель – це не лише той, хто навчає, хто передає засвоєні ним знання своїм учням. Останнім часом цю функцію передавальника знань швидше і ефективніше виконує Інтернет. До того ж ми переконуємося, що для побудови справедливого і впорядкованого суспільства просто володіти знаннями мало. Треба згадати, що слово «вчитель» у давніші епохи мало два значення – передавальник знань і вихователь. За цим стояло розуміння того, що освіта як шкільна, так і університетська, має два крила – віру і розум, цінності і знання. Коли одне з них надламане, то летіти ви не будете.

Тому я дещо позачасово запрошую вас зайти разом із нами, майбутніми учасниками Ініціативної групи «1 грудня», саме 1 грудня 2011 року, в те приміщення Києво-Могилянки, де з уст церковних діячів, зокрема світлої пам'яті Блаженнішого Любомира, уперше прозвучав засадничий висновок: «Головна причина негараздів прихована в нас самих, в духовній кризі, яка роз'їдає наше суспільство. Першоджерело суспільних негараздів не матеріальна, а духовна убогість». Саме з цього церковного заклику і постала Ініціативна група «Першого грудня». Хай цей заклик зрезонує у ваших душах і сьогодні.

Я справді вражений, як потужно виглядає запропонована вашій увазі програма «Живімо за Українською хартією вільної людини!» Захоплюючись вами, я все ж хочу нагадати, що добре розроблена методика – це канали, якими має струменіти ваша духовна енергія. Якщо такої енергії нема – канали пересохнуть, бо вони є управлінською горизонталлю, тоді як духовна енергія приходить із вертикалі, і якщо ця вертикаль стиснута чи притлумлена, то в горизонтальному вимірі починаються хаос і колотнеча. Отже, щоб виконати

свою ціннісну місію, вчитель повинен сам не піддаватися на спокуси нинішнього часу, тобто самому бути готовим до ціннісного «преображення», а також тим самим через своє життя активно залучати до цього своїх учнів. Для цього слід зробити найголовніше – не заземлити свій дух або, як мовиться в Божественній Літургії: «Вгору піднесім серця». Так учитель зможе прислужитись до вирішення всіх найгостріших проблем нинішньої України, бо брак національної та духовної єдності, брак довіри, міжлюдської солідарності, що спричиняють взаємну ворожнечу і руйнівне суперництво – конфронтація з питань історичної пам'яті. Все це є тими недугами нашого національного організму, що їх слід лікувати передусім духовними засобами.

Я цілком погоджуюся з паном О. Германом щодо значення культури. На підтвердження правильності цієї постанови хочу процитувати Митрополита Андрея Шептицького, який покликав до високої місії увесь наш народ: «А коли йдеться про те, щоб якийсь народ зайняв в історії передове, почесне становище і для людства створив нові світлі та великі дороги, то це може дати одна лишень культура, коли буде оперта на здорових і сильних моральних основах. Без неї будуть марнуватися найкращі засоби багатств і дарів природи...»

А як учитель може це зробити? Ви знаєте головну формулу «зміниться українець – зміниться Україна». У ваших руках ключ до всіх майбутніх трансформацій нашої країни, а саме – душа учня. У нашій практиці в УКУ я часом зі здивуванням стикаюся з думкою окремих «нових» викладачів, тобто тих, що тільки приходять до нас, про те, що ціннісна і світоглядна освіта заважає професійній освіті. Мовляв, нам бракує часу для викладання фахових предметів, а в нас відбирають і той дорогоцінний час. Зрозуміло, що це не так. Дати своїм учням добру духовну формацію – це зовсім не означає зашкодити їхньому професійному вишколу. Навпаки, ви тим самим піднімете їхню вартість на пізнішому ринку праці і про це нам в УКУ в один голос говорять усі наші колеги підприємці. Працедавці страждають від того ж, від чого страждаємо ми як громадяни – від безвідповідальності при виконанні своїх обов'язків.

Отже, вірність цінностям, яку виявляють ваші вихованці, стане їхнім беззаперечним життєвим бонусом. Я переконаний, що Українська Хартія вільної людини стане для вас дуже важливим документом і посібником. Вона, звичайно, не сформулювала якихось нових цінностей. Декалог залишається основою нашої духовності, але непроминаюче значення Хартії в тому, що вона приклала оті вічні цінності до конкретних обставин нашого часу. Тож хай вам Бог допомагає також прикладати ці вічні цінності до конкретних душ ваших учнів!

УДК 378 (374.1)

Маркусь Василь Іванович,
учитель історії Козівської ЗОШ І–ІІІ ст.
№ 1, методист Козівського районного
методичного кабінету

УКРАЇНА ВІДБУДЕТЬСЯ, ЯКЩО МИ БУДЕМО УКРАЇНЦЯМИ

*Бути українцем означає усвідомлювати свою
причетність до України і розвивати інтелектуальну,
духовну та політичну україноцентричність.
Українська Хартія вільної людини*

Ми живемо в Україні. Незабаром державі з офіційною назвою «Україна» виповниться 29 років. Чи достатньо цього проміжку часу, щоб збудувати сильну суверенну державу з народом, який гордо називатиме себе українцями?

Україна має багату історію, духовну культуру і традиції, у тому числі і ідеологічні, до речі, зовсім різні і взаємовиключаючі. Чи достатньо цього, щоб мати сильну державу? Зрозуміло, що ні. Для того, щоб держава жила і розвивалась, необхідно як мінімум дві складові: матеріальну і духовну. Вони тісно пов'язані між собою. Чи все зроблено для того, щоб Україна стала сильною економічно і мала економічний суверенітет? Відповідь усім відома – ні. Чому? Якщо проаналізувати діяльність українських політиків за роки

незалежності, прослідковується головна причина гальмування розвитку української економіки – незацікавленість українських політиків у реформах.

Отже напрошується висновок – у нас є проблема з елітою...

Має Україна ще одну велику проблему, яка нависає над нами з XVII століття: сусіда Росію, яка не зацікавлена в існуванні України як самостійної держави...

Поглянемо на народ... 29 років, безумовно, дуже малий проміжок часу для того, щоб виплекати українця, саме «українця», адже значна частина населення України залишається «малоросами» і консерваторами, не готовими до змін. Але є позитив: в Україні з'явилась велика кількість людей з постматеріальними цінностями, що власне стало однією з причин двох Майданів. Таких людей приблизно 10 відсотків. Саме вони можуть змінити Україну з пострадянської на модерну, але не самі. Вони повинні сформулювати візії та стратегії і донести їх до народу та влади. Політичні ж лідери повинні мати волю до їх реалізації, бути готовими до революційних змін і радикальних реформ. Можна погодитись з думкою історика Ярослава Грицака, яку він висловив в інтерв'ю «Україна має хребет» у 2017 році: «Такі країни як Україна мають свою траєкторію розвитку, і ця траєкторія полягає у радикальному стрибку. Це не моя теза – це теорія американського економіста Гершенкрона, підтверджена реформами Бальцеровича у Польщі. Відсталі країни – а Польща й Україна після комунізму були відсталими – не можуть подолати відсталість еволюційно. Не можна «врости» в національне багатство, у нього можна лише «вскочити». Можливість такого стрибка виникає, коли відкривається так зване вікно можливостей – внаслідок криз, великих геополітичних змін або революцій – коли до влади приходять нова еліта з політичною волею міняти правила гри»[1].

Спостерігаємо, як Україна, яка мала «три вікна можливостей» після проголошення Незалежності та після двох Майданів, втратила можливість зробити революційний стрибок. Цілком можливо, що такі «вікна» з'являться знову, але сьогодні, хоча і мають місце реформи, ми пішли звичним

еволюційним шляхом від кризи до кризи. Ситуація ускладнюється тим, що триває війна на Сході України, Європа в кризі, в США – Трамп і, нарешті, епідемія пандемії COVID-19, яка охопила весь світ і, безумовно, впливає на стан економіки.

На сьогодні у влади три пріоритети: економічна безпека, військова та гуманітарна безпека. Одне з головних завдань влади – це проведення реформ, які змінять траєкторію української історії. Наш трагічний історичний досвід допоміг нам вижити, тому що була сформована стратегія виживання, але нам просто необхідно виходити зі стану виживання з цінностями виживання в інший стан – стан життя з цінностями самовираження, нормально жити. Це вдається лише окремим соціальним групам. Тому спочатку необхідно позбутися соціальної бідності і забезпечити безпеку.

Дуже важливим моментом є наявність довіри в суспільстві, довіри між народом і тими, хто його веде. Варто пам'ятати, що « українська історія має в собі ті елементи й фрагменти, які дозволяють будувати інституційну довіру: досвід і приклад ремісничих цехів, Магдебурзького права, автономної церкви. Тому у нас не йдеться про будівництво з нуля. Цю позитивну історію не треба долати, а навпаки, використовувати, активізувати, примножувати» [1]

У освітан головним пріоритетом є виховання свідомих і активних громадян, які матимуть національну гідність, не будуть «пасивною масою», вмітимуть критично мислити і не дадуть себе спантеличити популістам і консерваторам усіх мастей та розвернути країну назад.

Програмових документів, які націлені на цю мету, є достатньо. Серед них виділяється Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

На Тернопільщині продовжується реалізація «Заходів щодо посилення військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді на період 2015–2020 років», затверджених наказом департаменту освіти і науки облдержадміністрації від 16.01.2015 р. № 10.

Безумовно, великим кроком було прийняття обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах

Тернопільської області на 2017–2021 роки. Вартісне значення Хартії годі переоцінити. Кожний із десяти напрямків виписаний просто ідеально. Варто пам'ятати слова з преамбули до тексту Хартії: «Наріжними каменями нашої Хартії є три прості думки.

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє. Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані» [6].

Потенційно Україна та її народ мають багато задатків. У ментальності українця є риси, здатні зумовити економічний прорив в державі: українська хазяйновитість, прагнення зиску, справедливості, інтелектуальність, універсальність, вміння знайти нестандартне рішення тощо. Кажуть, що українці живуть за принципом «моя хата скраю», проте події Майдану і війни на Сході висвітлили ще одну приховану рису: виявляється, що світ українця (якщо не кожного, то значної частини українців) не обмежений власним подвір'ям – йому властиве піклування про долю країни.

Що чекає в цьому світі Україну значною мірою залежить від української влади і від кожного з нас, від нашого духу, від нашої твердості, національної гідності. Події останнього Майдану та війна на Сході України показали, що Україна «має хребет» і не тільки на Заході України чи в Києві, але й на Сході, у Дніпрі та інших південних містах України. Найбільший здобуток України – поява нового покоління, яке не має негативного історичного досвіду національних поразок і катастроф, тому що воно формувалося в умовах відносної демократії і відносного добробуту і загартоване у полум'ї війни на

Сході. У найближчі 20–25 років представники цього покоління придуть у владу. Важливо, щоб найактивніша частина цього покоління не покинула країну або не дала себе корумпувати. Саме це покоління може покласти край всій сумі національних поразок і катастроф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицак Ярослав. Україна має хребет. Інтерв'ю 12/02/2017 р. URL: <https://thinktwiceua.org/uk/ttua-content/ukrayina-maye-hrebet-yiyi-ne-zlamaty-odyn-z-najgolovnishyh-avtorytetiv-suchasnosti-yaroslav-grytsak-vidverto-pro-te-shho-vidbuvayetsya-z-ukrayinoyu/>
2. Донцов Дмитро. Хрестом і Мечем. Твори. Тернопіль: Видавництво «Рада», 2010. 316 с.
3. Заходи щодо посилення військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді на період 2015–2020 років, затверджені наказом департаменту освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації від 16.01.2015 р. № 10. URL: http://oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/main/ua/62818/_904.pdf
3. Когут Зенон. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. К.: КРИТИКА, 2004. 352 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: <https://mon.gov.ua/>
5. Стражний Олександр. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. Видання третє. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 456 с.
6. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/>

УДК 371 (492)

Мартинів Марія Андріївна,

в. о. завідувача відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ВИХОВАННЯ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНИХ ТВОРІВ (НА ПРИКЛАДІ «ПОУЧЕННЯ» В. МОНОМАХА)

Дві речі сповнюють душу завжди новим і все сильнішим здивуванням і благоговінням, чим частіше і триваліше ми розмірковуємо про них, – це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені.

Імануїл Кант

Виховання молодого покоління завжди викликало жвавий інтерес громадськості і досить прискіпливо вона ставилася до цього важливого процесу. Як у Стародавній Греції Аристотель був учителем Олександра Македонського, так сьогодні найрозвиненіші країни, так звані постіндустріальні, максимально приділяють увагу освіті і вкладають у неї найбільше фінансових вливань. Тому сьогоднішня молодь – це недалеке майбутнє суспільства загалом і держави зокрема. Важливою місією вважалося підготувати підрастаюче покоління до самостійного життя. Саме освіта є віддзеркаленням розвитку суспільства та його прогресу. Часто слово «освіта» ототожнюється із «вихованням», адже освіта включає у себе виховання. Сам термін «цінність» означає важливість (матеріальну або духовну), яка має значення для людини чи суспільства. Людина дала ціну усьому, але часто не знає цінностей, що є головною проблемою сьогодення. Хоча терміни дуже подібні: «ціна» і «цінність», вони мають різне смислове наповнення. Ціна – це кількість грошей. За допомогою їх регулюються суспільні економічно-матеріальні відносини. Цінність відноситься до категорії духовного, що не має матеріального відображення. Ми можемо оцінити (у грошовому еквіваленті) роботу хірурга, який зробив операцію, а **цінність** його праці (у сфері морального) – це спасіння життя людини чи збереження її здоров'я.

У філософії є ціла наука про цінності – аксіологія. Аксіологія виховання – це орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації. Саме питання задоволення потреб людини і її особистих запитів є дискусійним. Як зазначає Невмержицька О. В., «...І небезпекою виховання у сучасній ситуації є те, що багато людей по-різному розуміють одні і ті ж цінності та неоднозначно ставляться до них, а тому переживають ціннісну дезорієнтацію. Ось чому можна стверджувати ще й про кризу знання, яке стосується того, до чого потрібно прагнути, а що ігнорувати, що є важливим, а що – неістотним, що потрібно цінувати більше, а що – менше, тощо» [3].

Актуальність досліджуваної теми полягає у з'ясуванні зміни системи цінностей крізь призму історичного часу та сучасності. Сучасні дослідники виділяють причини кризи цінностей через швидкий розвиток науки, добробут та права особистості. Саме заклади освіти мають стати тими осередками насаджування правильних, справжніх цінностей. Особливу увагу, як зазначають дослідники даної проблематики, слід приділяти здобуткам попередніх поколінь. Історичні джерела чи не найкраще передають багатство морально-духовного надбання крізь призму національної культури. Моральне спрямування навчально-виховного процесу здатне сформувати у його суб'єктів цінність людини та освітньо-педагогічного процесу.

Чи не найкраще підґрунтя морально-духовних цінностей українського народу передає історичний твір «Поучення» В. Мономаха. Він виступає не тільки історичним джерелом, що передає дух епохи, а й розглядається як і пам'ятка педагогічної літератури. Коли аналізувати текст, його умовно можна поділити на дві частини: інформація щодо історичних подій та поучення (виховання).

«Поучення» адресоване дітям, майбутнім княжичам. Часто трапляються цитати з Біблії і псалми. Крім того, є чіткі настанови щодо праведного життя: «зібравши біля себе юних, мати душу чисту й незаплямовану, тіло худокосте, розмову лагідну і дотримуватись слова Господнього: «їжа і питво має бути без шуму великого, при старших мовчать, премудрих слухать, старшим коритися, з рівними і меншими в любові бути, – розмовляти без лукавства, а розуміти багато; не лютитися словом, не хулити мовою, не багато сміятися, соромитись старших. ... Не ухилятися наставляти падких до влади, ні в що ставити, що від усіх честь» [2]. Якщо розглядати твір із історичної точки зору, він не є чимось новим. Своєрідні повчання зустрічаємо і в творі «Держава» Платона [4], в якій є чіткі характеристики, описи не тільки ідеальної держави, а і людей у ній. Якими рисами має володіти державець, а якими – охоронці держави, і як їх виховувати. За Платоном, охоронцями стають дужі і сильні фізично діти, виховуються з малечку, він наводить приклад спартанської моделі виховання.

Описується необхідність учнів, які стануть воїнами, яких можна безпосередньо брати на поле війни. Ризик того, що вони програють і їх молодих воїнів заб'ють, відкидається аргументовано. По-перше, факт наявності юнаків психологічно стимулював дорослих воїнів не допускати помилки. По-друге, юнаки перевірялися на стійкість, адже воїн не боїться померти. Тих, хто не проходив випробування, зразу ж було помітно емоційно. Таке виховання на сьогодні було б визнане негуманним, але на той історичний час, вважалося виправданою необхідністю [4, с. 144].

Ще одним цікавим твором є «Державець» Н. Макіавеллі, який у своїй книзі теж описує цінності, що шануються у державця і у людини [1]. Наведемо одну із цитат: «Адже є люди трьох складів розуму: один доходить до всього сам, другий – за допомогою інших, а третій не осягне істини ні сам, ні з чиеюсь допомогою. Першу людину можна назвати мудрою, другу розумною, а третю недалекою» [1, с. 478] – застерігає від такого третього складу розуму людей автор. Таким своєрідними поученнями рясніє весь твір.

Всі ці історичні твори мали на меті, переводячи на сучасний термінологічний манер, – сформувати **чітку стратегію становлення та розвитку успішної держави**. Запорукою здорової держави є її громадяни.

Цінність цих творів полягає у тому, що складні процеси описуються доступно, наводяться приклади з життя. Зокрема, В. Мономах засуджував міжусобиці і закликав: «Домовляйся з братом, доки не домовитесь». Наголошував на важливість внутрішнього контролю: «очима управлять, язик стримувать, ум упокорювать, тіло поневолювать, гнів погублять, помисли чисті мати, спонукаючись на добрі діла ради Господа; позбавлений – не мсти, зненавиджений – люби, гнаний – терпи, підданий хулі – моли, умертви гріх» [2]. Дотримувався князь і сам цього, про що свідчать численні договори, з'їзди і перемога над половцями. Великої уваги заслуговує і вчинок князя в 1093 р.: коли в Києві помер батько Всеволод, Володимир міг би посісти київський престол, перебуваючи тоді в стольному граді й володіючи військовою силою. Та він вчинив інакше: добровільно відрікся від великокнязівського стола на

користь брата – Святополка Ізяславича, котрий тоді мирно сидів у маленькому і закутному Турові в Київській землі, у такий спосіб уникнувши братовбивчої війни за престол. Особисті амбіції відійшли на другий план, а на перший план виходять державні, загальнолюдські.

«На війну вийшовши, не лінуйтеся, не покладайтеся на воєвод; ні питву, ні їді не попускайте, ні спанню; і сторожів самі споряжайте, і вночі, розставивши скрізь [сторожу], біля воїв самі лягайте, а рано вставайте; а оружжя не спішіть із себе знімати, не роздивившись, бо з-за лінощів раптово чоловік гине. Лжі остерігайтеся, і п'янства, і блуду, бо в них гине душа і тіло... Лїнь-бо – мати всьому: що уміє, те забуде, а чого не вміє, того не навчається. Добро діючи, не лінуйтеся ні на що добре, найперше – до церкви: хай не застане вас сонце в постелі» [2]. Цитати із твору можна ототожнювати із порадами, які дають успішні люди (Біл Гейтс, Стів Джобс та ін.). Міняються століття, епохи, людські взаємини, лише незмінними лишаються справжні цінності. Для твору «Поучення» характерним є передача ментальності, яка відображена у вихованні християнських цінностей: гостя пригостити, в терпеливості спасіння тощо.

Не зважаючи на те, що в силу історичних обставин деякі поради нівелюються і навіть засуджуються. У «Поученні» В. Мономаха чітко прослідковується, що особисте задоволення гордині, надбання матеріальних благ нівелюється і засуджується. Возвеличуються загальнолюдські цінності: доброта, щирість, співчуття та інші, що включає у собі педагогічне виховання здобувачів освіти. Сьогодні наука змальовує всесильність розуму і людина на фоні цього стає всього лише споживачем і заручником власних потреб. Все частіше думками і розумом маніпулюють так звані «диванні експерти», все частіше і філософія сучасності говорить, що є багато лікарів – та немає лікаря, є багато науковців – та немає вченого, є багато вчителів – та немає вчителя. Поява псевдоцінностей викривляє сьогодення. Як говорив А. С. Макаренко: «Наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива

старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
2. Повчання Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>
3. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін. URL: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/5.pdf>
4. Нікколо Макіавеллі. Державець. Харків: ТОВ «Видавництво Фоліо», 2001. 488 с.

УДК 37.015.311-052:005.336.2

Мацейків Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Невід’ємною умовою ефективної реалізації громадянознавчого змісту історичної освіти є створення та запровадження у практику навчального закладу ефективних методичних підходів, педагогічних форм та методів, спрямованих на формування громадянської компетентності особистості. Така методика зорієнтована на активні та інтерактивні методи навчання, використання технологій і практики, створення навчальних ситуацій.

Серед основних принципів навчання в процесі реалізації громадянознавчого змісту історичної освіти слід виокремити: мотивації (відбір форм, методів відповідно до інтересів та потреб особистості); доцільності (спрямування методики на зміст, а не на форму); варіативності (різноманітність змісту і методики забезпечує ефективність навчання); співпраці (взаємодія учня та учителя у спільній діяльності); творчого підходу (можливість модифікації методичних засобів); послідовності (чітка структура застосування у конкретній

навчальній ситуації); добровільності (право вибору учнями певного виду діяльності); поваги та толерантного ставлення до особистості (сприйняття іншої думки та індивідуального стилю пізнання особистості); демократичності (застосування методів, що базуються на демократичних цінностях). Важливим у процесі відбору оптимального методичного забезпечення освітнього процесу є врахування принципу варіативності, який передбачає вибір учителем методичного інструментарію відповідно до особливостей та можливостей учнів [1, с. 85].

Провідними методами формування громадянської компетентності учнів ліцею, в основі яких лежить проблемний підхід, є: ситуативні (розгляд реальної чи придуманої ситуації, дослідження, що розглядає специфічні дії, епізоди та учасників); дискусійні (обмін ідеями, судженнями, думками, бесіди, диспути, дебати, круглі столи, прес-конференції); пошукові (отримання певної інформації із різних джерел); асоціативні (асоціювання ситуацій і понять з опорою на існуючий досвід); аналітичні (методики, які звернені до раціональної форми пізнання, розвивають здатність до дедукції); лекційні (розповідь, пояснення, бесіда); ігрові (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні, ділові ігри (рольова, ділова гра, ситуація); візуально-графічні (робота з графіками, схемами, таблицями, відеофільмами, ілюстраціями); проектні (спрямовані на відпрацювання способів діяльності у ході розв'язання проблем); рефлексивні (самоаналіз, оцінка і осмислення власних дій та дій груп).

Як свідчить педагогічна практика, ефективними в справі становлення громадянської компетентності й гуманістичних цінностей особистості є саме інтерактивні методи, що передбачають взаємодію і співпрацю усіх учасників освітнього процесу для вирішення навчальних і практичних завдань. Зокрема, аналіз історико-культурних джерел; проектування-розробка та реалізація історичних проектів, дискусії, рольові та ділові ігри (моделювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати громадянознавчі проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення); спілкування засобами

Інтернету (обговорення на форумі, розміщення інформаційних ресурсів на сайті, обмін досвідом проектної діяльності тощо); організація рефлексії (обговорення, есе, твір на тему, бесіда).

Цей методичний інструментарій дає змогу організувати навчальну взаємодію учнів, в процесі якої в її учасників виникають нові знання і досвід.

Отже, під поняттям «інтерактивність» у контексті реалізації громадянознавчого змісту на уроках історії України розуміємо спеціально організовану пізнавальну дослідницьку діяльність, яка сприяє розвитку міжособистісному діалогу та взаємодії. Умовами інтерактивності є наявність проблеми, її обговорення і співпраця групи над її вирішенням, прийняття узгодженого рішення, аналіз, рефлексія її результатів членами групи.

Різні методичні підходи формування громадянської компетентності особистості у процесі вивчення курсів історії у навчальному закладі об'єднані принципом розвитку критичного мислення, що передбачає орієнтацію на навички формування, представлення і захисту власної позиції. Сутність цього підходу полягає у здійсненні різних видів навчально-виховної діяльності у контексті рефлексії, що передбачає критичний аналіз власних поглядів, конкретної соціальної ситуації і прийняття обґрунтованого рішення на основі виваженого вибору. Головним принципом є визначення недостатності будь-яких аргументів, неможливості однозначної оцінки будь-якого явища, існування єдиної, абсолютної позиції.

Реалізація принципу критичного мислення на уроці історії України відбувається у процесі аналізу учнями історичних джерел (документи, спогади, свідчення очевидців, подій тощо), призначення яких допомагати створювати яскраві, виразні образи подій, особистостей, а також засвоєння навичок історичного аналізу. Письмові та візуальні історичні джерела, в яких представлена тематика відображення різних образів світу, подій та фактів мають стати важливим складником навчально-методичних матеріалів. Історичне джерело має слугувати засобом пізнання тієї чи іншої людини, історичного середовища, суспільства загалом.

Робота з історико-культурними джерелами на уроках історії України сприяє розвитку дослідницько-пізнавальної діяльності учнів, формуванню ціннісних уявлень, досвіду міжособистісної взаємодії. Важливими завданнями вивчення історії є порівняння різних версій та інтерпретацій історичних подій та фактів, які містяться в історичних джерелах, вибір найбільш переконливих із них. Зокрема, учителі мають використовувати на практичних заняттях тексти історичних джерел, які представляють різні точки зору.

Отже, учні ліцею, досліджуючи історичне минуле, отримують стале відчуття приналежності до історії свого народу, навчаються приймати самостійні рішення, здійснювати зважений вибір, прогнозувати своє місце в суспільному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Позняк С. І. Уявлення школярів про громадянина і формування в них громадянської компетентності. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 4. С. 83–93.

УДК 377

Микитчак Ольга Орестівна,
заступник директора з виховної роботи
Іванківської ЗОШ І–ІІІ ступенів, с. Іванків
Борщівського району Тернопільської
області

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Не треба вказувати молоді,
що робити, вона розбереться сама.
Важним є виховати в ній правильні цінності
і дати правильні орієнтири.
Любомир Гузар*

Наріжними каменями Української Хартії вільної людини є три прості думки:

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Ідея Нової української школи (далі НУШ) передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а, значить, і України майбутнього, саме виховання, що ґрунтується на цінностях. На відміну від передавання знань із будь-якої навчальної дисципліни певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад [2, с. 1].

Неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять [2, с. 2].

Виховання будь-якої цінності або чесноти у собі та інших людях, та більше в дітях, – це титанічна праця. Неправильна інтерпретація цінності може завдати не менше зла духовному та інтелектуальному розвитку людини, ніж її повна відсутність [2, с. 3].

Цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, але й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином тощо.

Задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних, соціально-правових та особистісно зорієнтованих цінностей [2, с. 4].

Моральні цінності є інтегративним, стрижневим утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні.

Базовими духовно-моральними цінностями визначені: ЛЮБОВ, ПОВАГА ДО ІНШИХ, ГІДНІСТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, СОВІСТЬ, СВОБОДА, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, РІВНОПРАВ'Я, ІНІЦІАТИВНІСТЬ [1, с. 12].

Кожен педагог закладу загальної середньої освіти здійснює виховну діяльність. Педагогічна діяльність потребує особливих якостей від людини, яка обрала педагогічну професію.

Педагог визначає вищою цінністю кожную людину, поважає її честь і гідність, права і свободи, зазначені у Конституції України, формує безпечне освітнє середовище, вміє знаходити порозуміння серед здобувачів освітніх послуг та неухильно дотримується принципу рівності [1, с. 17].

Пріоритети у вихованні компетентної особистості визначаються відповідно до актуальних завдань і перспектив розвитку українського суспільства.

За Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, ми розуміємо компетентність як готовність і здатність особистості чинити морально на основі цінностей, світоглядних орієнтирів, етикету: усвідомлювати необхідність моральної поведінки, розуміти причинно-наслідкові зв'язки своїх дій, уміти обґрунтовувати і цивілізовано відстоювати свою позицію, приймати зважені моральні рішення, виявляти відповідальність, брати на себе обов'язки та протистояти аморальним впливам.

Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору [1, с. 3].

Актуальними для Нової української школи є такі ідеї дитиноцентризму: відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості; активність учнів в освітньому процесі; орієнтація на інтереси та досвід учнів; створення навчального середовища, яке перетворює навчання на яскравий елемент життя дитини; практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом; відмова від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини; виховання вільної незалежної особистості; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини; упровадження шкільного самоврядування, що передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству; виховання «вільної незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї). Організація освітнього процесу в Новій українській школі ґрунтується на певних пріоритетах.

Отже, метою Нової української школи є виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

НУШ буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. Виховання не буде зведено лише до окремих «занять із моралі». Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. У формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті [3, с. 19].

Нова українська школа – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с.
2. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. 2019. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj5_KeT3u7oAhVm_SoKHdA6C7wQFjAAegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fmon.gov.ua%2Fstorage%2Fapp%2Fmedia%2FSerpneva%2520conferentia%2F2019%2FPresentasia-RomanStesichin.pdf&usg=AOvVaw2mXoG0fDWH363bqZQ3SJgU
3. Нова українська школа Концептуальні засади реформування Нової української школи. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=...>
4. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісносвітоглядний аспект. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: збірник матеріалів III-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції 18 квітня 2018 р. м. Київ. У 2-х частинах: Ч. 1. / наукова редакція, упорядкування: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. К.: Агроосвіта, 2018. 282 с. С. 121–128.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с

УДК 37.035.6

Мисик Володимир Святославович,
кандидат історичних наук, заступник
директора з науково-педагогічної та
виховної роботи Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТА ОБЛАСНИХ ПРОГРАМАХ

На загальнонаціональному рівні прийнята Концепція розвитку громадянської освіти та Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, метою якої є забезпечення виконання саме виховних завдань в освітньому закладі. Попри всі чутки, які лунали колись, що виховна робота може бути вилучена з освітнього процесу, насправді ми бачимо, що Міністерство освіти і науки України та держава в певній мірі подбали про

виховний процес, прийнявши за основу розроблену Інститутом модернізації змісту освіти МОН програму. І сьогодні вона є титульним документом з виховної роботи для використання в освітніх закладах. До цих двох всеукраїнських програм ми зобов'язані також долучити і Програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, яка нам відома з 2015 року (хоча у попередні роки теж приймалися схожого характеру програми), Стратегію національно-патріотичного виховання, яка передбачає конкретні кроки в реалізації виховної роботи в освітньому просторі. У цьому ракурсі досить повноцінно вплітаються завдання та принципи Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ). Всі ці чотири програми (3 загальнонаціональні і 1 обласна програма) сфокусовані на реалізації таких загальнолюдських цінностей (які умовно можна було б включити в розуміння громадянської освіти), але швидше всього їх можна охарактеризувати сьогодні в руслі громадянської освіти більш модерно, аніж цілісно, зрозуміло. Не завжди всі цінності можна звести до громадянської освіти. На жаль, громадянська освіта в освітньому закладі не набула такої широкої популярності та й сама Концепція розвитку громадянської освіти прийнята лише у жовтні 2017 року. Але тим не менше загальнолюдські цінності можна розділити на три великі основні групи.

Духовно-моральні цінності. У цій групі можна виділити окремо і духовні, і моральні цінності. Варто розглядати їх окремо, але знаходити спільні знаменники між ними.

Національно-патріотичні цінності. Ці дві групи цінностей є надзвичайно важливими для педагогів і такими, що реалізуються у нашій практичній діяльності, особливо у напрямку виховної роботи. Вони завжди були відображені в основних документах національної стратегії, національного розвитку нашої держави, тому що духовність, моральність безпосередньо пов'язані з національною культурою нашої держави.

Соціально-політичні цінності. Доцільно зазначити, що, на жаль, певна складова соціально-політичних цінностей не знайшла відображення в освітньому процесі, як це відбувалось в європейських державах.

На початку 1991 року (а точніше з 24 серпня 1991 року) з прийняттям Незалежності України та вийшовши зі складу Радянського Союзу, ми прагнули відсторонитися від поглядів комуністичної ідеології, але в той самий час на рівні державної політики не надавали дітям знань про функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, проте, які функціональні обов'язки є в різних громадських інституціях, державних інституціях, яка різниця між депутатами різних рівнів. Ці всі знання загалом відображались лише на кількох уроках правознавства. Сьогодні в певній мірі потрібно було би ці знання акумулювати у процес вивчення. Окремо потрібно згадати і про медіаграмотність. Дійсно, сьогодні медіаосвіта є надважливою. Розглядаючи усі компоненти громадянської компетентності, ми можемо виділити, окрім двох теоретичних: мотиваційного та когнітивного, діяльнісний компонент. Це надасть нам можливість впроваджувати заходи, які відповідатимуть моральному, духовному, національно-патріотичному вихованню, а також новому аспекту – суспільно-політичному вихованню підростаючої молоді. Тому певна кількість заходів, які пов'язані між собою, повинна завжди реалізовуватись та забезпечуватись у контексті національно-патріотичного виховання, реалізації Концепції громадянської освіти, реалізації Концепції «Нова українська школа» у поступі до цінностей. І що головне, на мій погляд, цей перелік – це лише основні напрямки, які повинні відображатися і в діяльності, і в процесі, і в реалізації УХВЛ. На жаль, ці інноваційні напрямки, можливо, відомі не всім освітнім закладам. До них відносимо заняття з медіаграмотності чи навчання з основ функціонування органів влади, тобто ті напрямки, які починають сьогодні тільки впроваджуватись. Ми знаємо, що є предмет «Громадянська освіта», але водночас сама громадянська освіта тільки почала реалізовуватись як окремий предмет Хоча, я вважаю, що громадянська освіта має бути окремим напрямом в освітній діяльності, пов'язаним із

виховною роботою та підготовкою дитини до майбутнього дорослого життя. І саме Українська Хартія вільної людини об'єднує всі ці цінності, які можна забезпечити в процесі освітньої діяльності шляхом отримання дітьми знань, вироблення умінь та навичок. На мій погляд видається, саме УХВЛ об'єднала всі ці цінності, які відображені у загальнонаціональних програмах для масштабного проекту – експерименту в межах Тернопільської області із впровадження цінностей УХВЛ. Коли ми разом із громадською організацією «Гуртом» задумувались над проведенням експерименту, то ми планували провести його не лише в області, а й згодом втілити на всеукраїнському рівні. Саме обласна програма надала нам можливість виокремити ті основні заходи та методичні напрацювання, які потрібно доробити, і в майбутньому, зекспериментувавши, втілювати у площині усієї освітньої галузі Тернопільської області в контексті всієї виховної роботи, міжпредметних зв'язків та інших напрямків освітньої діяльності в кожному освітньому закладі. Тому складовою цього експерименту є участь шкіл, які вже реалізують основні практики Української Хартії вільної людини в освітній процес і можуть поділитися своїми напрацюваннями. Хотілось би, щоб обласна програма, яка впроваджується Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти спільно з громадською організацією «Гуртом!» знайшла чи найглибше відображення і взаємопов'язаність дій із національними програмами. Варто зазначити, що цінності, які закладені в програмі УХВЛ, відображаються у національних програмах, які ми втілюємо в освітній діяльності нашої області. В подальшому наша спільна праця з реалізації завдань надасть нам змогу забезпечити ефективну реалізацію нашого експерименту. І хотів зауважити, що до цієї співпраці ми будемо запрошувати якомога ширше коло учасників, тобто тих, хто буде мати свої погляди, свої думки на те, які способи, які напрямки, які заходи ми зможемо втілювати в процесі реалізації обласної програми. Дана програма передбачає більш тісний контакт із учасниками освітнього простору, тими, хто безпосередньо залучений до виконання даної програми.

Доцільно зауважити, що в рамках програми планувалось у березні – квітні відвідати навчальні заклади, а також провести тренінги та ряд заходів, які пов'язані з реалізацією освітньої програми, але, на жаль, ситуація, яка склалась в Україні сьогодні, унеможливило проведення таких заходів у звичному форматі. В умовах сьогодення проведення масових заходів відбувається в онлайн-режимі. Взірцем такого заходу є наша конференція. Звичайно, що в подальшому можна буде зустрічатися та виробляти спільний план дій, але діяльність над реалізацією обласної програми здійснюється і сьогодні. Зокрема, центр виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти та відділ організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти працюють над тим, щоб розробити методичні рекомендації чи практичні напрацювання за результатами роботи конференції та донести кожному громадянину України ті життєві орієнтири, на які має рівнятися наше суспільство.

УДК 378.351

Миханів Ліліана Михайлівна,
заступник директора з виховної роботи
Бережанської загальноосвітньої школи I–
III ступенів № 3, м. Бережани

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ФАСИЛІ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Сьогодні Україна переживає період кардинальних освітніх реформацій. Перед освітянською спільнотою щоденно з'являються нові виклики, які ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нової формації – ініціативну особистість продуктивно-діяльнісного типу, яка не боїться відповідальності й візьме свою особисту долю, як і долю країни, у свої руки, стане носієм нових цінностей і творцем нової України.

Педагог, мільярдер і засновник Alibaba Джек Ма вважає, що в умовах викликів сучасного світу «педагоги повинні вчити дітей бути інноваційними, креативними і конструктивними, щоб вони могли вижити в епоху штучного інтелекту», який, на його думку, «замінить 800 млн. робіт і послуг до 2030 року». Тобто «навчати тим унікальним вмінням і знанням, які машини ніколи не освоюють; «розвивати «м'які навички»: віру, цінності, незалежне мислення, командну роботу, турботу про інших» [1].

Як бачимо, «м'які навички» тісно перегукуються з 10 духовними і моральними цінностями (новелами) Хартії, які є визначальними для українського громадянина в сучасних умовах. А також з метою Нової української школи – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

Реалізація визначених завдань можлива за рахунок впровадження педагогічних інновацій. До таких інноваційних процесів належать методи фасилітації як сучасна ефективна технологія.

У педагогічній науці проблемі сутності, змісту, структури та втілення технології фасилітації присвячено праці І. Авдєєвої, Є. Борисенко, Є. Врублевської, О. Галіцян, О. Дімової, Р. Дімухаметова, І. Жижиної, В. Квас, Л. Куликова, О. Фісун, С. Хілько, А. Хоменко, К. Шевченко тощо. У них розглядаються питання упровадження в навчальний процес форм і технік фасилітації, полегшення та покращення спілкування як виду педагогічної взаємодії, становлення екзистенціальної спрямованості особистості, що сприяє усвідомленому і продуктивному саморозвитку суб'єктів спілкування [5].

Фасилітація (від англ. facilitation – допомога, полегшення, сприяння) – це професійна організація процесу групової роботи, направлена на прояснення і досягнення групою поставлених цілей [2]. Фасилітація – одна з кращих технологій організації групової роботи, яка дозволяє принципово поліпшити якість прийнятих рішень і їх впровадження. Мета фасилітації – знаходження правильного методу, який дозволить групі працювати творчо і результативно.

Іншими словами, це спеціальні дії, спрямовані на організацію групової роботи [3].

У педагогіці фасилітація визначає управління навчальною діяльністю учнів, при якому вчитель (фасилітатор) займає позицію помічника й допомагає учневі самостійно знаходити відповіді на питання і (або) формувати будь-які навички» [5].

Тобто педагогічна фасилітація – специфічний вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти її особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізовувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допоміжного, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри» [5].

Методи фасилітації дозволяють за дійсно короткий проміжок часу з'ясувати думки учнів і звести їх до спільного фокусу, знайти точки перетину інтересів різних людей. Тобто максимально задіяти потенціал групи – колективний інтелект. І навіть якщо більшість недостатньо обізнані чи життєво досвідчені, однаково можливо прийти до мудрого рішення. Корінь слова «facilitate» – це, безумовно, «facile», що означає спрощувати що-небудь, робити процес більш легким.

Серед відомих методів фасилітації визначено такі: «Грейп-коктейлі», «Побудова консенсусу», «Пошук майбутнього», «Групове дослідження», «Груповий інтелект», «Динамічна фасилітація», «Світове Кафе» (World safe), «Парадигма позитивних змін» (Appreciative Inquiry Commons), «Хто ти? Я – НАЙКРАЩИЙ!» метод зміни образу, «Я – Ти і Я – Ми» (Me-We-Us), «Класичний Мозковий Штурм», «Таблиця елементів», «Негативний мозковий штурм», «Карта шляху» (Road map), технологія прийняття рішень «Шість капелюхів мислення» (Six Thinking Hats), технологія відкритого простору (Open Space) тощо [6].

Наприклад, метод «Побудова консенсусу» – ефективний інструмент планування, який можна активно використовувати при плануванні роботи методичного об'єднання, роботи шкільного самоврядування [4].

«Ненасильницьке спілкування» – це спосіб використання мови в процесі комунікації, який базується на співпереживанні, усвідомленні своїх почуттів і потреб, чіткому їх висловленні. За методом Розенберга пропонується змінити звичну стратегію мислення і поведінки у різних ситуаціях із реактивної (відповідь на подразник) на усвідомлену й співчутливу. Для цього пропонується зрозуміти свої потреби у діалозі з людьми та уникати оцінок і критики, натомість звертати увагу на факти, свої почуття та почуття і потреби опонента [6].

При груповому розв'язанні навчальних проблем учнями позитивні результати показує метод «Світове кафе». Це дуже простий процес взаємодії, який спрямований на широкий обмін думками, ідеями й досвідом. Учасники сідають за кавові столики, розмовляють і після закінчення певного часу переходять до інших столиків. Такі раунди обговорень створюють живу «мережу» обміну думками й розширюють та поглиблюють колективні знання. Метафоричне ототожнення всього світу з кафе підкреслює важливість мережі словесного обміну й особистих взаємин, які створюють умови для пізнання, але часто залишаються невидимими. Він дає змогу одержувати й використовувати глибокі знання про сутність речей.

Метод «Вихід за рамки» допомагає створити інноваційний інформаційний простір «тут і тепер» без перепон та кордонів, у якому викладач-фасилітатор зможе швидко приймати рішення в активному діалозі з учнями.

Метод «Саміт позитивних змін» – джерело пробудження потенціалу членів групи. Їм потрібно написати і зачитати для всіх історію свого найбільшого досягнення. Важливі позитивні розповіді використовуються як базис для обміну досвідом, інформаційного збагачення, підвищення самооцінки учнів. Цей метод застосовується для проведення широкого спектра позитивних

змін у групі, розвитку лідерства, стратегічного планування, переміни культури відносин, удосконалення комунікативних процесів, з'ясування бачення та цінностей учнів, поліпшення якості взаємовідносин у групі тощо.

Отже, впровадження інновацій в освіту є і необхідністю, і вимогою, і завданням, і об'єктивною реальністю. Саме тому важливо опанувати навички фасилітації, які допоможуть не тільки спільно з колективом генерувати ідеї, а й навчитись, як мотивувати рухатися далі, як домовлятися про спільні дії і виконувати прийняті зобов'язання та ефективно впроваджувати їх у навчально-виховний процес школи. Лише заохочуючи бажання дітей до оновлення, ми зможемо виховати в них риси нової людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Джек Ма – о том, чему нужно учить детей. *Вести образования*. URL: <https://vogazeta.ru/articles/2019/10/21/children/10002>.
2. Фасилітація. [Електронний каталог] «Вікіпедія». URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Фасилітація>.
3. Фасилітація – сучасний стиль прийняття рішень [Електронний ресурс]. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/56107/>.
4. Цілі і техніка фасилітації [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.com/16330826/psihologiya/tsili_tehnika_fasilitatsiyi.
5. Кошечко Н. В. Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. Вип. 2 (8). С. 24–29.
6. Школи фасилітації: основні світові підходи до групової роботи [Електронний ресурс]. URL: <http://humantime.com.ua/blog/shkoli-fasilitatsi-osnovni-svitovi-pidhodi-do-grupovo-roboti>

УДК 37.013

Мочук Оксана Богданівна,
методист центру інформатики,
інформаційно-комунікаційних технологій
і дистанційної освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО
СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ:
ЦІННІСТЬ УХВЛ «МИСЛИТИ»**

У сучасних умовах становлення України і створення Нової української школи важливе значення має формування творчо і критично мислячих учнів. Безперечно, формування вміння особистості бути спроможною вчасно й доречно відповідати викликам сучасності є одним із основних завдань виховання та освіти.

Сучасний контент феномена мислення з необхідністю апелює до критичності – здатності особистості долати схильність до однозначно догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему з різних боків, користуватися інформацією з багатьох джерел, відокремлюючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічну умову від будь-якого упередження, припущення, забобону. Це вміння учня адекватно визначати причини й передумови наявних у його житті проблем, готовність докласти зусиль для їх практичного (а не лише риторичного) подолання. Сучасний учень не може бути успішним, якщо йому не властиві такі риси критичного мислення, як усвідомленість, відповідальність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самостійність, самоаналіз, самоорганізованість, дисципліна тощо.

Здатність мислити критично – не вроджена ознака і не дар Божий, як власне і розумові здібності учнів. Це величезне поле для щоденних тренувань і розкриття інтелектуального потенціалу. Критичне мислення допомагає учневі формувати свій унікальний погляд на явища та процеси і, керуючись логікою, вибудовувати доладну систему аргументації для доведення власних думок.

Вміння аналізувати інформацію зменшує шанси на інтелектуальну капітуляцію та вірогідність стати на бік конвеєрного мислення. Адже критичне мислення – це система суджень, яка ґрунтується на здатності виявляти причинно-наслідкові зв'язки, верифікувати інформацію, відокремлювати факти від думок і припущень, при цьому блокуючи одностороннє сприйняття світу. У такий спосіб в учнів формуються навички розрізнення логічних умовиводів від упереджень, соціальних конструктів та міфів, які породжують маси.

Такий тип мислення є абсолютно прагматичною річчю, яка може довести свою користь та ефективність у повсякденному житті, коли Ви чи Ваші вихованці, наприклад, дивитесь телевізор, переглядаєте публікації в Інтернеті.

Вказівки для формування в учнів навичок критичного сприйняття інформації:

1. Оцінюйте об'єктивну реальність.

Реальність є об'єктивною та існує незалежно від ваших бажань, примх і цілей. Це вимагає об'єктивності – можливості розділяти поняття «що є» на даний момент, від того, у що ви вірите або хочете вірити.

2. Будьте готові до сприйняття інформації.

Мислитель має жорсткий набір думок і установок, які не піддаються обговоренню. Його складно зрозуміти, бо для цього необхідні певні спростування. Якщо вам здається, що ви говорите зі стіною, то, можливо, ви зіткнулися саме з такою людиною. Однак бути відкритим до сприйняття інформації не означає, що ви не повинні відстоювати правду, яка вам відома, а також підтримувати будь-яку точку зору. Правда зможе протистояти сумніву; лише ілюзія несе загрозу обміну думками.

3. Не варто терпіти постійну і непродуктивну двозначність.

Більшість рішень, із якими ви маєте справу, містять певну частку двозначності, сіру зону між очевидними чорно-білими альтернативами. Це не аргумент на захист невизначеності. Це рекомендація тренувати силу думки для становлення ясності. Знання є прогресивним пошуком ясності, а не невизначеності та розгубленості.

4. Уникайте масових захоплень.

Коли певне поняття стає популярним, багато людей приймають його, тим самим стають частиною «натовпу». Це, як правило, свідчить про узгодженість, тому дивіться (і думайте), перш ніж приєднатися до натовпу.

5. Проведіть межу між наглядом і логічним висновком, встановленими фактами і гіпотезами.

6. Утримуйтеся від суджень, поки не будете впевнені, що володієте достовірною інформацією.

Ви можете поквалитися з висновками і потрапити в пастку. З іншого боку, коли ви володієте достовірною інформацією, то не варто боятися міркувати. Міркування є частиною процесу мислення, застосуванням вашої здатності робити висновки про реальність.

7. Зберігайте почуття гумору.

Ви не зможете мислити чітко, якщо вам буде здаватися, що це питання життя або смерті. Здатність сміятися над собою і бачити гумор в інших ситуаціях часто допомагає зберегти ясність мислення і точки зору. Однак, будьте обережні зі сміхом, використовуваним в якості зброї, щоб очорнити ваші цінності або ж застосованим як спосіб психологічного захисту.

8. Розвивайте допитливість.

Світ повний речей, про які ви ще не знаєте. Цікавість – це ознака розуму, вільного і відкритого для сприйняття чудес реальності, що не боїться зіткнутися з невідомим для отримання нових знань. Мислитель вивчатиме нові способи, що допомагають по-іншому дивитися на речі і діяти. Навчання може стати пригодою, що супроводжується постійними та цікавими відкриттями, якщо ви прагнете до допитливості.

9. Не сприймайте речі за номінальною вартістю.

Уявіть собі, як би ми розчарувалися, якби вірили всьому тому, що йдеться в телевізійній рекламі! Той самий принцип треба застосувати до інформації, яку ми отримуємо зі ЗМІ, навіть до того, що називається «новини». Остерігайтеся упаковки, що приховує правду! Іноді велика коробка з химерним малюнком на ній має мало відношення до того, що заховано всередині.

10. Киньте виклик загальноприйнятій думці.

Кожна культура заснована на певних припущеннях, які є досить сумнівними. Галілео Галілей, італійський астроном і математик, постав перед інквізицією, бо він посмів поставити під сумнів «правду» про те, що Земля є центром Всесвіту. Навіть сьогодні члени Flat Earth Society (Суспільство Плоскої

Землі) вважають, що світ плоский, як млинець! Ви не можете припустити, що те, що прийнято вважати істиною, дійсно нею є. Правда встановлюється в ході раціонального мислення, а не опитування громадської думки або обліку колишнього досвіду.

11. Чиніть опір емоціям.

Емоції можуть затьмарювати розум. Коли ви відчуваєте захват або злість, ваші розумові процеси не будуть працювати так само, як тоді, коли ви знаходитесь в більш спокійному настрої. Остерігайтеся ситуацій, в яких ваші емоції навмисне спровоковані лестощами, страхом в той час, коли вам потрібно прийняти рішення. Це може бути спеціальною стратегією, націленою на те, щоб сфальсифікувати результат.

12. Не варто автоматично приймати чийсь авторитет.

Заклик до влади є улюбленим рекламним трюком: голлівудські зірки, спортсмени та діячі поп-культури використовують його для просування будь-яких товарів. Ми радісно думаємо, що якщо він (або вона) говорить, що це відмінний товар, то так воно і є! Того факту, що йому платять мільйони доларів за рекламу, може бути досить, щоб сприймати його як авторитет.

13. Не варто догоджати іншим

Лестощі є одним із найбільш дієвих методів переконання. Якщо хтось починає лестити, то так і знайте, що вас хочуть переконати або привласнити ваші гроші. Іноді дуже важко відрізнити щирий комплімент від ретельно продуманої маніпуляції.

14. Не варто завищувати свою самооцінку.

Дуже часто на наші рішення може вплинути бажання виглядати особливим чином перед самим собою або перед іншими людьми. Якщо ви занадто стурбовані тим, щоб постати в певному світлі, то ви можете говорити і робити речі, які насправді не підуть на користь вашим інтересам. Як тільки ви зрозумієте свою значимість, гра на публіку вже не здаватиметься вам такою принадою.

15. Не забувайте про перспективи.

Коли ви перебуваєте в розпалі рішення важливого для вас питання, дуже легко втратити збалансований погляд на ситуацію. Непогано було б розглядати питання в більш широкому спектрі. Ось один зі способів визначити перспективу: за шкалою від одного до десяти – наскільки критичною є ситуація; якщо один – це припущення, чи засохне рослина, а десять – ядерний вибух? Чи є ситуація настільки критичною, наскільки здається на перший погляд?

16. Будьте в курсі негласних правил.

Іноді те, як ми себе поводимо, диктується негласними правилами. Якщо ви про них не знаєте, то ви не будете мати достатні знання для того, щоб прийняти мудре рішення. Якщо ви перебуваєте в незнайомій ситуації (або в чужій культурі), то слід бути дуже спостережливим або запитати тих, хто більше знайомий із нею. Це не означає, що ви повинні бути обмежені цими правилами, рекомендується просто їх знати.

17. Будьте в курсі невербальних знаків спілкування.

Мовне спілкування становить лише половину того повідомлення, що намагаються до вас донести. Іншу частину повідомлення передають невербальними знаками. Якщо хтось веде себе спокійно, але при цьому болісно стискає вашу руку при рукостисканні, то у вас може бути привід засумніватися в тому, що говорить ця людина! Чим ясніше ваше сприйняття фактів ситуації, тим чіткішим буде ваше мислення.

18. Якщо на вас тиснуть, то варто зупинитися і подумати.

Імпульсивні рішення часто бувають помилковими. Ви можете виправдати це тим, що краще прийняти хоч якесь рішення, аніж не зважитися зовсім, але так трапляється вкрай рідко. Нерішучість є ознакою того, що у вас немає навичок, що сприяють прийняттю рішень. Імпульсивність, у свою чергу, говорить про те, що дуже скоро ви будете пожинати плоди помилкового рішення!

19. Будьте вище ярликів і стереотипів.

Ярлики і стереотипи – це типи психічної стенографії, які можуть полегшити мислення і спілкування. Якщо ви потребуєте меблів на чотирьох ніжках, призначених для сидіння, то найлегше попросити стілець та ігнорувати

численні можливі варіанти дизайну і матеріалів. Точнісінько так само, як і спілкування з людьми з різних верств суспільства і представниками різних культур може ускладнюватися наявністю стереотипів, які заважають побачити правду.

20. Уникайте негативних розмов із самим собою.

Багато з того, що проходить крізь ваше мислення – це ваш внутрішній монолог. Ця розмова з самим собою часто приймає форму критичних суджень і поглядів про себе («Я нічого не можу зробити добре», «Я просто не такий розумний, як всі інші») або ставлення («Нікому не можна довіряти», «Школа – це марна трата часу»). Якщо тільки не замінити таке негативне мислення більш позитивною розмовою із собою. Це мимоволі вплине на ваші рішення.

21. Шукайте послідовність.

Послідовність і логіка є критеріями, що повинні застосовуватися завжди, що б ви не вирішували. Непослідовність часто використовується, аби приховати правду.

22. Практикуйте співчуття.

Існує індійська приказка, в якій говориться, що перш ніж засуджувати, ви повинні пройти мілью у взутті іншої людини. Іншими словами, ви не повинні нікого засуджувати, перш ніж зрозумієте ситуацію загалом. Ви також можете виявити, що трохи розуміння полегшує більш глибоке розуміння думок людей і їх поведінки.

23. Приділіть час тому, щоб перевірити факти.

Якщо у вас немає достовірних фактів, то ваші рішення, ймовірно, будуть спотворені. У важливих питаннях ви повинні спробувати отримати інформацію з перших рук. Ця інформація виходить із надійного джерела? Чи можете ви знайти інше джерело, що підтверджує цю інформацію? Якщо ви можете відповісти ствердно на ці питання, то можете бути більш впевненими у фактах, що можна використовувати в якості основи для прийняття ваших рішень.

24. Перевірте достовірність вашої інформації.

Інформація може бути надійною, але не дійсною. Термін дії пов'язаний з відповідністю інформації контексту, в якому вона застосовується. Правдивою інформацією може виявитися те, що якщо запалити сірник, то вона загориться, якщо тільки ви не під водою або в вакуумі космічного простору!

25. Розвивайте вміння слухати.

Уміння слухати – це ще один навик, який ми сприймаємо як щось належне, але дуже рідко використовуємо його настільки ефективно, наскільки ми думаємо. Чим краще ви будете слухати, тим більш правильну інформацію отримаєте. Чим більш правильна інформація у вас є, тим більш якісними будуть рішення, які ви приймете.

26. Пам'ятайте про нелогічне мислення.

Є цілі книги з філософії, присвячені логіці і тому, яким чином вона може бути спотворена. Реклама зазвичай заохочує нелогічні асоціації: яловичина рекламується як «їжа для реальних людей» (що ж «нереальні» люди їдять?). Може здатися очевидним, що такі заяви смішні, але хтось платить великі гроші за ці ролики не просто так!

27. Прислухайтесь до інтуїції.

У всіх нас є припущення з приводу тих чи інших речей. Ці припущення часто є результатом інформації, яка затримується на підсвідомому рівні. Інтуїція не може зайняти місце логічного мислення, але вона може розглядатися в якості цінного доповнення. Намагаючись бути більш обізнаними про вашу інтуїцію, ви можете збільшити вашу чутливість до такого роду інформації. Отже, формування в учнів навичок критичного сприйняття інформації є складовим етапом особистісного розвитку. Критичне мислення вказує на здатність учня до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей, вміння бачити їх позитивні і негативні аспекти. Учнем, який критично сприймає інформацію, складніше маніпулювати та вводити його в оману. Інформація не вірить в неймовірні збіги та чудеса, а шукає базу доказів та виводить причинно-наслідкові зв'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бережна О. І. Критичне сприйняття інформації. URL: <https://vseosvita.ua/library/kriticne-sprijnatta-informacii-statta-108147.html>.
2. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цього навчати / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська. Х.: Основа, 2007. 108 с.
3. Скокова Надія. Включайся: 14 книг про критичне мислення. URL: <https://blog.yakaboo.ua/14-knyg-pro-krytychne-mysl/>
4. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 274 с.

УДК 140:23/28

Огірко Олег Васильович,

доктор філософії, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького, м. Львів

СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ

Глава УГКЦ Святослав Шевчук зазначив, що цінностей не можна когось навчити, цінності не можна пізнати на основі прочитаної книги чи якоїсь гарної бесіди: «Цінність необхідно пережити. Її відкриває лише особистий досвід, – досвід глибини добра, яке захоплює людину».

В умовах становлення і розбудови незалежної Української держави особливо гостро постає проблема духовного відродження народу на основі засад християнської моралі. Християнство є традиційною релігією українського народу і вже більше 1000 років формує духовну культуру українців. Без духовних потреб, моральної відповідальності перед ближнім і усім народом, без патріотичних почувань не може набрати одухотвореності і освітньо-виховна діяльність. Основою християнсько-етичного виховання є цінності. Християнські цінності пов'язані з релігією як зв'язком, так і зустріччю та життям людини з Богом, Який є один для всіх, і тому людина повинна правильно будувати свої відносини з Творцем, вбачати у Ньому найвищий сенс свого існування.

Традиційними християнськими цінностями України, які можуть збагатити Європу є: віра в Бога, в Боже Провидіння, лагідна вдача, щирість, гостинність, працелюбність, духовний аристократизм (не визнавання над собою жодного володаря, окрім Господа Бога), гуманне ставлення навіть до ворогів («Кров людська не водиця – проливати не годиться»), перевага духовного над фізіологічним у родинному житті, любов до своєї Батьківщини і народу («Ой чи пан, чи пропав, вдруге не вмирати... Гей, нумо хлопці до бою»), свобода, незалежність, патріотизм, національна психологія, висока правова свідомість, пошана старших, культ батька, матері, висока мораль і сповідання Десяти Заповідей Божих [1, с. 3].

Філософи стверджують, що цінність є сама в собі та не залежить від нічого. Розділ філософії, що вивчає цінності, зветься аксіологія (від грец. αξία – цінність) – вчення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини. У психології вважають, що цінність – це постійне переконання, що кінцева мета життя є індивідуально та суспільно більш важлива, ніж інші життєві цілі. У педагогіці цінності – норми, що регламентують педагогічну діяльність і виступають як пізнавально-діюча система, що служить опосередкованою і сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом в галузі освіти і діяльністю педагога. Згідно соціології, цінності – це те, що зрушує людську мотивацію.

Кожна людина живе цінностями, але важливо усвідомити, якими саме і чи вони відповідають тим, згідно яких ми організуємо своє життя. Цінностями є всі чинники, які застосовує людина, щоб бути доброю і порядною. До них зараховують всі людські діяння, як, наприклад, допомога іншим, діяння для добра групи людей, альтруїзм чи безкорисливість.

У типології цінностей розрізняють 6 типів: теоретичні; економічні; суспільні; естетичні; політичні; релігійні. Цінності можуть поділятися на остаточні, які окреслюють фінальний стан людських діянь та інструментальні,

які окреслюють способи людської поведінки, що допомагають людині досягнути кінцеву мету.

До остаточних цінностей належать:

- безпека народу, - щастя,
- життя в достатку, - зовнішня рівновага,
- безпека родини, - рівність,
- дозріла любов, - світ краси,
- мудрість, - суспільне визнання,
- почуття виконаного обов'язку, - повага від людей,
- почуття власної гідності, - свобода волі,
- мир на світі, - спасіння,
- правдива дружба, - життя, повне вражень,
- приємність.

До інструментальних цінностей належать:

- амбітність, - опанованість,
- чистота, - широта горизонту,
- інтелектуальність, - лагідність,
- кохання, - вміння допомагати,
- логічність, - послухність,
- незалежність, - ввічливість,
- обдарування уявою, - ласкавість,
- відповідальність, - здібність,
- відважність, - вміння пробачати.

Макс Шелер розрізняв наступні цінності [2]:

1. Гедоністичні:

- життя в достатку,
- еротична любов,
- посідання,
- приємність,
- вигода,

2. Вітальні:

- відпірність на втому,
- справність,
- відпружність тіла,
- фізична сила,
- вміння переносити голод,

- відпочинок,
- радість життя,
- життя, повне вражень.

3. Естетичні:

- елегантність,
- чарівність,
- гармонічність,
- порядок речей,
- пропорційність,
- регулярність,
- впорядкування.

5. Моральні:

- доброта,
- честь,
- любов до ближнього,
- мир,
- допомога іншим,
- правдомовність,
- ретельність,
- щирість,
- ввічливість,
- приємність,
- зичливість.

- вміння переносити холод.

4. Правди:

- інтелігентність,
- логічність,
- мудрість,
- об'єктивність,
- відкритість замислів,
- розуміння,
- широкі смислові горизонти,
- знання.

6. Святі:

- Бог,
- Країна,
- народ,
- незалежність,
- Батьківщина,
- громада,
- патріотизм,
- віра,
- спасіння,
- вічне життя.

Цінність – це абсолютна безвідносна значимість. Цінність – знання, яке здобуваємо за ціле життя і яке допомагає приймати правильні рішення. Цінності поділяються на: абсолютні (доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність) – вони є своєрідним колом, радіус, якого прямує до нескінченності, бо подаровані нам Богом; національні (патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, змагання до єдності);

громадянські (права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону); сімейні – родинні (подружжя вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків); особисті (риса характеру, поведінка, стиль приватного життя). Кола національних, громадянських, родинних і особистих цінностей мають свої визначені радіуси, величина яких залежить від чисельності народу, громади, родини та їх особливостей. Розрізняють також якісні цінності: релігійні, інтелектуальні, моральні, естетичні, вітальні. Людська особа може бути носієм наступних цінностей: релігійних (святість, особиста віра, прагнення до досконалості), інтелектуальних (проникливість, розсудливість, інтуїція), моральних (смирнення, чистота, щедрість, милосердя, лагідність), естетичних (краса, чарівність, дотепність, художній смак), вітальних (статевість, жвавість, енергійність) та інших цінностей. Людина покликана у житті бути носієм таких цінностей, а не мати різноманітні матеріальні, інтелектуальні цінності [3]. Ключовими словами у виборі духовних цінностей є слова Господа нашого Ісуса Христа: «Шукайте найперше Царство Боже та Його справедливість, а все решта вам додасться» (Мт. 6,33).

Неможливо перейти від однієї цінності до іншої шляхом інтенсифікації. Цінності за своєю природою є об'єктивними і трансцендентними. Природа моральних цінностей передбачає особу, відповідальність, викликає дію совісті, нагороду або покарання, необхідність набувати найвище добро для особи.

До християнських цінностей теж зараховують чесноти. Чеснота – це доброчесність, позитивна моральна якість людини. Чеснота – це схильність правильно поступати. Громадянські чесноти: чесність, ощадність, дисциплінованість, точність, чемність, прощення, патріотизм. Чесноти як добрі звички, що практикуються в родині. «Ніщо нам не обходиться так дешево і не цінується так дорого, як чемність» (Мігель Сервантес). Скромність як визнання істини. Вдячність як визнання, що все нам подаровано. Великодушність як справжня турбота про оточуючих та повна самовідданість і самопожертва. Прощення – це не пам'ятання кривди, заподіяної нам: «Хочеш бути щасливим

на хвилинку – помстися, а хочеш бути щасливим завжди – прости». Любов до рідного краю, культури, мови, національних свят і традицій народу.

Християнські моральні чесноти породжуються впливом чесноти любові на розум, волю і почуття людини. До християнських моральних чеснот також належать: поміркованість, цнотливість, смиренність, чування, блаженний плач, спокій і воля духу та любов. «Плід Духа: любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність, тихість, стриманість» (Гал. 5, 22).

Моральні чесноти (природні, набуті): мудрість, мужність, стриманість і справедливість. Мудрість – це розважне шукання правди, яка робить нас вільними (пор. Ів. 8, 32). Моральна чеснота мудрість має такі синоніми: розсудливість, розважність або обачливість. До чесноти мудрості входять таких вісім умінь: пам'ять, здатність правильно оцінити дану ситуацію, відкритість до думки інших, кмітливість, здоровий глузд, здатність передбачити, обережність, завбачливість. Мудрість є кардинальною чеснотою, яка допомагає нам помітити належну міру добра, а також бути готовими до реалізації і шанування добра через відповідні діяння. Поняття мудрості не слід змішувати із спритністю, із якою ми дбаємо про свою користь, ані з легкодушністю чи стриманістю. Мудрою є та людина, що чинить все згідно Божої волі. Правдива мудрість дається не мудрим (зарозумілим, зазнайкуватим), а немовлятам (пор. Мт.11, 25). Справжня мудрість від Бога. Мудрий покладається на Бога, ухиляється від зла, виконує Божі повеління, піклується про інших, прислуховується й уважний до порад батьків та інших людей «Початок мудрості – страх Господній» (Прип. 3,5; 3,7; 3, 21–23; 3,27; 9,10; 12,15; 15,5; Сир. 1, 14). Визнання своєї мізерності, свого незнання перед Богом – це початок справжнього навчання і справжнього знання [3, 4].

Мужність – це здатність чинити згідно зі своєю совістю. Мужність є чеснотою, яка допомагає посісти важкодосяжне благо (найвище добро). Мужність керує почуттям у небажаній ситуації. Двома головними прикметами мужності є відвага і терпеливість. Мужність підпорядковує наше почуттєве життя. *Per aspera ad astra* – «Через терни до зірок» – навчає крилатий

латинський вислів. Християнське розуміння справедливості, яка завжди йде в парі з милосердям. Поступити справедливо – віддати кожному те, що йому належне. *Iustitia in suo cuique tribuendo cernitur* – «Справедливість полягає в тому, щоб кожному дати те, що йому належить» (Дігести). Справедливість наставляє волю бажати знайдену розумом правду. Справедливість поділяється на обмінну (у стосунках між окремими людьми), розподільну (обов'язки суспільства відносно окремої людини) і легальну (обов'язки громадян відносно суспільства). «Немає миру без справедливості, немає справедливості без прощення» (Папа Іван Павло II). Стриманість – це чеснота міри. Ця чеснота підтримує нас у пануванні над двома потягами: інстинкту збереження життя і його передавання (статевий потяг). Стриманість стримує нахил негативного почуття. Стриманість – це вміння володіти собою. У розумі людини діє мудрість, у волі – справедливість, а в почуттях мужність (активна чеснота) або стриманість (пасивна чеснота).

Богословські (Божі, надприродні, влиті) чесноти: віра, надія, любов. Віра як джерело і центр християнського життя. Віра – сприйняття за правду того, що Бог об'явив, а Церква додала до об'явлення. Віра вимагає мудрості розуму, щоб перевірити, чи є вірогідною особа, яка пропонує правди і чи ці пропоновані правди не суперечать розумові. Святий Августин: «Вірю, щоб розуміти і знати, а знаю, щоб вірити». Віра мусить бути загальною, міцною, живою, постійною. Апостол Яків: «Віра без діл – мертва» (Як. 2, 20). Віру заперечують невірство, грішність життя, переоцінка власного розуму, байдужість, апостазія (відступництво, зречення віри), ересі (фальшиві науки).

Надія як запевнення того, що Бог нас не полише, а завжди опікуватиметься нами. Надія – це сподівання досягнути надприродне Добро. Надія пов'язана з відповідальністю за світ. Надія повинна бути міцною, покірною, добре впорядкованою. Гріхами проти надії є нерозважна надія на Бога, розпука, прив'язаність до світу.

Любов – найбільша з усіх богословських чеснот. Любов – це старання про справжнє добро для ближніх, не зважаючи на самого себе. Любов ставить за

передумову справедливості, тобто спершу воля рішається віддати всім належну пошану і добро, а тоді щойно діяти більше. Любити – умерти для себе, а жити для іншого. У грецькій мові є чотири терміни, які в українській мові перекладаються як любов. *Storge* – любов між батьками і дітьми, *eros* – еротична любов як сексуальне почуття, *philia* – любов до друзів, рідних, *agape* – жертвенна любов, що підкреслює невичерпну добродійність. Крім того ще розрізняють: *caritas* – милосердна любов, *amog* – егоцентрична любов. Любов повинна бути великою і дійсною. «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. Бо знаємо частинно й частинно пророкуємо. Коли настане досконале, недосконале зникне... Тепер же остаються: віра, надія, любов – цих троє; але найбільша з них – любов» (1 Кор.13, 2–10, 13). Любов заперечує всякий гріх [4].

Любов є основою усього християнського життя, змістом усіх моральних вчинків. За словами Ісуса Христа, усі Божі заповіді можна звести до двох основних заповідей: любові до Бога та до ближнього. Любов усіх їх підсумовує та довершує. Три перших заповіді Декалогу підсумовують у собі любов до Бога, а решта сім – любов до ближнього. «На ці дві заповіді весь закон і пророки спираються» (Мт. 22, 40).

Запропоновані християнські цінності допоможуть враховувати їх в українських навчально-виховних закладах і усвідомлювати вимоги духовного, морального виховання та власної відповідальності у переданні їх молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 208 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник / 3-тє вид., доопрац. і доп. К.: Знання, 2008. 566 с.
3. Огірко О. В. Християнська етика: навчальний посібник. Острог: Національний університет «Острозька академія». Суми: В-во «Ярославна», 2012. 324 с.

4. Огірко О. В. Християнська етика для всіх: словник християнсько-етичних термінів. Черкаси – Львів: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Черкаси, 2016. 273 с.

УДК 378.147.33:004:371.5

Олексюк Олеся Романівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри змісту і методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПРОДУКТИВНОГО STEM СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Новітні освітні тренди, спричинені кризовими явищами в системах освіти різних країн, змінюють акценти з процесу викладання, як це було у традиційному навчанні, на процес пізнання, що сприятиме розвитку компетенцій, адекватних сучасним умовам. STEM-освіта має на меті комплексно формувати ключові фахові і соціально-особистісні компетентності молоді [4]. Ми живемо в епоху, коли постійне навчання, розвиток є вирішальним для успіху [3]. Учні повинні вийти зі шкільної системи у світ із любов'ю до навчання. Якщо у них немає потреби та пристрасті вчитися, то вони будуть боротися в реальному світі. Найбільшою перевагою STEM є те, що вона сприяє любові до навчання.

Проблеми впровадження STEM-освіти широко досліджується у світовому та вітчизняному науково-педагогічному середовищі. Зокрема публікації Н. Балик, О. Барни, В. Величка, О. Данилової О. Патрикєвої, О. Лозової, С. Горбенко, Н. Гончарової, Г. Шмигер доводять актуальність та доцільність запровадження STEM-освіти [1].

Коли дитина відчуває себе комфортно, тоді вона буде робити те, що їй цікаво. Водночас, STEM навчання – це виклик для творчого мислення. Зважаючи на це, скористайтеся можливістю створити умови, які спонукають

учнів до вияву критичного мислення у вирішенні практичних проблем, зокрема, і в організації свого навчального простору.

Дізнайтеся про потреби учнів. А саме – про засоби, що допоможуть зробити навчальне середовище ще доступнішим та комфортнішим, залежно від потреб людини (порушення зору або слуху, чутливість до світла тощо).

Практикуйте і заохочуйте активне слухання. Активне слухання включає увагу на невербальну поведінку (наприклад, міміку, пози, жести), підтримання візуального контакту, киваючи головою, використовуючи вираз обличчя (наприклад, посмішку, чи хмурення) і словесні сигнали (наприклад, «цікаво»), задавайте доречні питання, уточнюйте головні моменти.

Створити атмосферу взаємної поваги. Спільні очікування допомагають розвивати почуття спільноти та заохочувати до позитивних взаємодій. Труднощі, які виникають, необхідно вирішувати, спільно обговоривши проблеми та знайшовши спільне рішення, розробити внутрішні правила та діяльності, що сприяють командній роботі.

Використовуйте тренінгові вправи на представлення. Наприклад: криголам, щоб учні могли представити себе в незвичній манері. Ця діяльність дозволяє налаштувати групу на певний стан.

Формуйте дружні відносини з учнями. Витратьте деякий час, щоб побачити кожного як індивідуума: заохочуйте учнів поділитися власним життям та інтересами і покажіть їм, що ви вірите в їх здібності.

Створіть практичний навчальний куточок. Оскільки навчання STEM спрямоване на те, щоб забезпечити практичні заняття, у вас повинен бути простір або куточок у класі, повністю присвячений практичній діяльності. Чи то будівництво роботів, чи простір для проведення наукових експериментів.

Електронні пристрої обов'язково. Ви не можете ефективно навчати концепцій STEM без використання технологій, а тому відводьте час на уроках використанню комп'ютерів, ноутбуків та планшетів. Однак сьогодні не рідкість школи, часто у сільській місцевості, що мають обмежений доступ до технологічних пристроїв через фінансові та технічні обмеження. Це не означає,

що вам потрібно відмовитися від використання технологій у навчанні. Навіть залучення власного персонального ноутбука у класі та надання учням на виконання завдань та досліджень 10 хвилин на день, два – три рази на тиждень є прекрасним початком для побудови навчальних середовищ STEM.

Якщо у школі недостатньо коштів, які допоможуть вам створити сприятливе навчальне STEM середовище, ви завжди можете взяти справи у свої руки та подати заявки на гранти.

Залучайте громадськість. Ключовим компонентом ефективного навчання STEM є приклад того, як їхнє навчання можна використовувати в реальному світі, і немає кращого способу зробити це, ніж залучити фахівців галузі для проведення презентацій. Коли ви запрошуєте фахівців тієї чи іншої галузі, це інформує та надихає учнів, дозволяючи їм критично замислюватися про сфери зайнятості, якими вони можуть захотіти займатися.

Розвивайте навички командної роботи. Основним компонентом побудови навчальних середовищ STEM є орієнтація на роботу в команді та високий рівень її продуктивності. Ось чому ви повинні витратити значну частину свого часу на викладання уроків, які вимагають використання командної роботи та співпраці. Командна робота не тільки на рівні учнів, але і спільна робота з колегами, щоб реалізувати принципи наступності, взаємозв'язку [2].

Перетворюйте свій клас. Сприятливе середовище для STEM навчання може змінюватися від одного уроку до іншого. Одного дня вам може знадобитися налаштувати клас у демонстраційному режимі, а наступного дня – для практичного заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Олексюк О. Р. Інформаційно-освітнє середовище закладу післядипломної педагогічної освіти як засіб підвищення кваліфікації професійних кадрів. *Розвиток професійної майстерності педагога*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 27–27 квітня 2018 р. Тернопіль / укл.: В. Є. Кавецький, А. В. Вихрущ та ін. Тернопіль: Тайп, 2018, С. 233–235.

2. Олексюк О. Р. Елементи STEM-освіти у початковій школі. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес*: збірник матеріалів I регіональної науково-практичної веб-конференції, Тернопіль, 24 травня 2017 р. Тернопіль: ТОКШПО, 2017. С. 136–139.

3. Олексюк О. Р., Вітенко І. М. Досвід використання хмарних технологій для організації дослідницького проекту в системі післядипломної педагогічної освіти. *Передові наукові дослідження в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, Україна, 27 вересня 2019 року) / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Т. В. Магера, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Тернопіль: ТОКІППО, 2019. С. 139–144.

4. Balyk N. Model of Professional Retraining of Teachers Based on the Development of STEM Competencies / N. Balyk, O. Barna, G. Shmyger V. Oleksiuk. in *Proc. 14th Int. Conf. ICTERI 2018*, Kyiv, 2018. pp. 318–331. [Online]. URL: http://ceur-ws.org/Vol-2104/paper_157.pdf

УДК 35:342.7

Опалюх Інна Михайлівна,
заступник директора з виховної роботи
Пробіжнянської загальноосвітньої школи
I–III ступенів, с. Пробіжна Чортківського
району

ВИХОВАННЯ У МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя [2].

Виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нової формації – ініціативну особистість, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси.

Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [2].

Завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності.

Серед сучасних гуманістичних тенденцій функціонування системи освіти можна виділити головну – орієнтацію на духовний розвиток особистості людини, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

Ініціативна група «Першого грудня», об'єднання моральних і духовних авторитетів нації, 8 грудня 2012 року представила Українську Хартію вільної людини – систему цінностей, які пропонуються авторами для ідентифікації сучасного українця в сучасному світі.

Автори Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) пропонують 10 орієнтирів (цінностей) – напрямів праці та три принципи, за якими слід працювати кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні».

Основні тези Хартії: окреслено 10 духовних і моральних цінностей, які, на думку авторів, є визначальними для українського громадянина в сучасних умовах розвитку; названо три фундаментальні принципи (засади) застосування морально-етичних цінностей у власному житті.

Подано життєві орієнтири сьогоденного суспільства й охарактеризовано сьогодення як добу піднесення демократичних ідей. Визначено ідеї Української Хартії вільної людини, основи якої складають самовідповідальність, моральність, діяльність на благо майбутнього. Охарактеризовано поняття «бути вільною людиною», «бути українцем», «бути активним громадянином», «любити», «мислити», «бути господарем», «бути лідером», «бути відкритим суспільством», «бути успішною державою», та «бути учасником демократичної спільноти народів» [1].

Назріла потреба розширити масштаби вивчення та застосування Української Хартії вільної людини для розробки методології викладання світоглядної системи цінностей майбутнього українця і мережі фахівців, які її

будуть застосовувати на практиці. Ця система значно підсилить ефективність впровадження Концепції Нової української школи, де пріоритетним напрямком є формування ціннісних ставлень і суджень, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Висвітлюючи питання застосування УХВЛ як системи формування духовних та моральних цінностей сучасної молоді та методичне забезпечення популяризації ідей Хартії, презентуються перші кроки реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини, метою яких є створення методології застосування в Пробіжнянській ЗОШ I–III ступенів системи духовних та моральних цінностей, закладених в Українській Хартії вільної людини, для формування майбутньої особистості.

Мета програми відповідає пріоритетам розвитку району та Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 380/2015, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 року № 641, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р, запропонована програма та розв'язання її проблем будуть упроваджені шляхом реалізації комплексу заходів відповідно до ресурсного забезпечення, підсилення духовно-моральної і громадянсько-патріотичної складових виховання дітей та молоді області при залученні педагогічних працівників, батьків.

Зазначена програма реалізовуватиметься протягом 2017–2020 років.

Програма не поділяється на етапи, оскільки заходи програми взаємодоповнюють і не мають складної функціональної залежності один від одного.

Основними завданнями програми є:

1) проведення просвітницьких заходів популяризації Української Хартії вільної людини в районних заходах та через засоби масової інформації, зокрема заходи: засідання круглих столів, збір лідерів учнівського самоврядування згідно «Хартії вільної людини», захід з елементами тренінгу «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», щорічного конкурсу на кращий навчальний захід, застосовуючи Українську Хартію вільної людини, проведення волонтерських заходів, агітбригади згідно новели «Бути господарем» тощо;

2) популяризація системи цінностей Української Хартії у школі: Тиждень толерантності (новела «Любити»), Тиждень права (новела «Бути вільним громадянином»), участь у Всесвітній молитві «Мільйони дітей молять вервицю» (новела «Любити»), участь у щорічній акції з благоустрою території (новела «Бути господарем»), заходи до річниці Євромайдану та Революції Гідності (новела «Бути активним громадянином»), посвята в козачата (новела «Бути українцем»), щорічні флешмоби до Дня Європи (новела «Бути учасником демократичної спільноти народів»);

3) проведення інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості на прикладах видатних українців чи знакових явищ у нашій історії (гра-репортаж «Видатні імена сучасної України» (новела «Бути українцем»).

Здійснення заходів дасть змогу:

1) усвідомити учнями через призму Української Хартії вільної людини первинність моралі та людської гідності при користуванні сучасними знаннями і законами;

2) створити методологію системного формування духовно-моральних знань для реалізації молодого людини як успішної особистості в сучасному світі, спираючись на Українську Хартію вільної людини;

3) розвивати такі риси характеру, як оптимізм, енергійність, соціальний інтелект, вдячність, витримка, самоконтроль і допитливість тощо, на основі духовних цінностей, сучасне розуміння яких закладено в Хартії;

4) змінити пріоритетність у частини майбутніх громадян, а саме: утвердження переваги духовності, гідності, поваги до співгромадян та власної відповідальності за спільні дії на протипагу споживацькому ставленню до оточуючого світу;

5) відновити у громадян району через освітні заклади правову та духовну культуру відповідальної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська хартія вільної людини. *Педагогічна думка*. 2013. № 3. С. 3–9. укр.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 12.03.2020).

УДК 35:342.7

Петровський Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОБҐРУНТУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОЮ ГРУПОЮ «ПЕРШОГО ГРУДНЯ» НЕОБХІДНОСТІ ВИХОВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ НА ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЯХ

Історична наука здатна систематизувати накопичений історичний матеріал таким чином, щоб, керуючись певними критеріями його добору, ми могли усвідомлювати масштаб пройденого шляху людством, окремим народом, державою тощо. Сьогодні, оглядаючись на недавнє минуле, ми здатні оцінити внесок конкретних організацій, осіб у розбудову нашого спільного майбутнього. Аналіз подій та фактів останнього десятиліття дає підстави для висновків щодо змісту тих подій і явищ в житті держави, суспільства, нації, які вплинули або мали б докорінно змінити його (життя) плин в Україні. Одним із таких яскравих явищ суспільного життя стало створення моральними авторитетами нації Ініціативної групи «Першого грудня», які зуміли

сформулювати ясні орієнтири-підґрунтя для об'єднання громадян і суспільства в цілому. Ними доведено, що морально-духовні цінності є першочерговими і не можуть бути відкладеними на завтра. На момент створення Ініціативна група «Першого грудня» складалася з таких авторитетних інтелектуалів, як: В'ячеслав Брюховецький, Богдан Гаврилишин, Семен Глузман, Володимир Горбулін, кардинал Любомир Гузар, Іван Дзюба, Мирослав Маринович, Мирослав Попович, Євген Сверстюк, Вадим Скуратівський, Ігор Юхновський. Сьогодні до складу Групи входять такі представники національної інтелігенції: Олександра Гнатюк, Володимир Єрмоленко, Євген Захаров, Йосип Зісельс, Ігор Козловський, Мирослав Маринович, Ігор Юхновський, Ярослав Яцків.

Суспільство і держава повинні розвиватися у руслі соціального прогресу, що є запорукою існування та зміцнення здорової нації, яка складається з відповідальних громадян. Ініціативна група «Першого грудня» обґрунтувала тезу щодо відповідальності політичних еліт за стан у державі, дотримання прав і свобод для кожного громадянина, а відтак і необхідність відповідного виховання молоді, яка, у свій час, становитиме політичну еліту нації. Разом вони мають дбати про становлення вільного народу України, об'єданого спільними духовними вартостями, здатного творити моральну політику, справедливу економіку та соціальне благо [3].

«Українська Хартія вільної людини», сформульована групою «Першого грудня», стверджує базові цінності, на основі яких необхідні й можливі єднання суспільства, солідаризація різних поколінь та соціальних груп тощо. І це вкрай необхідно зробити вже у найближчому часі. Згадане зближення повинно реалізуватися навколо тих моральних і духовних цінностей, що притаманні українському народові, християнському світові. При цьому актуальним залишається питання вибору, на якому боці ми знаходимося в отій вічній боротьбі між добром і злом. Українська Хартія вільної людини піднесла пафос, у кращому розумінні цього слова, самої ідеї боротьби добра зі злом. Хто переможе? – залежить від зусиль усіх разом і кожного зокрема. В одному зі своїх документів Ініціативна група «Першого грудня» наголошувала, що саме

соціальна розмаїтість може звестися до однієї вагомої відмінності: є ті, хто залишаються людьми, і ті, які втрачають людську подобу.

У Декларації Ініціативної групи «Першого грудня» (2011 р.) зазначалося, що майбутнє України вимагає піднесення гуманітарно-духовних цінностей над короткозорим економічним зиском та політичною діяльністю. Також констатовалося, що: «Взаємне поборювання й жадоба нагромадження стали масовими нормами соціальної поведінки. Все це спричинило серйозні суспільні деформації: моральні чесноти асоціюються з життєвим програшем, правосуддя щораз більше ототожнюється з корупцією та правом сили, зростає криміналізація суспільства, поглибився розрив між бідними та багатими». Тогочасні політичні еліти мали б усвідомлювати свою відповідальність за такий стан справ. Але...

Тож, у лютому 2013 р. у Заяві Ініціативної групи «Першого грудня» про європейський вибір українського суспільства (19.02.2013 р.) знову було наголошено, що шана «до традиційних цінностей, релігійна толерантність, цілеспрямованість та працьовитість – це чесноти нашого народу, які треба не лише зберегти, а й розвинути у великій європейській сім'ї». У тому ж документі відкрито заявлялося про відповідальність еліт, насамперед тогочасної політичної влади: «Державна влада несе політичну та моральну відповідальність за становище в країні, що виникло внаслідок тривалого ігнорування масових вимог людей» [1].

Коли ж це не стало провідною лінією еліт, то до справи взялося громадянське суспільство, яке постало проти брехні, намагання ігнорувати європейський вибір нації та бажання режиму Януковича завести країну в так званий «митний союз» в інтересах імперської політики політичних еліт РФ. Відтак вибухнула Революція Гідності. Громадянське суспільство ініціювало процеси морально-духовного очищення.

На нашу думку, період 2014–2018 років відзначився тенденцією до духовно-морального очищення суспільства, позитивним втручанням держави у ці процеси. Проте нестабільність політичних еліт спричинилась до накопичення

негативу – реального та надуманого (інспірованого), який відповідно вплинув на внутрішню стабільність політичної системи. І це, вже вкотре, показало нам, що ми маємо не просто закликати до сповідання духовно-моральних цінностей, але наполегливо їх підтримувати в середовищі політичних еліт.

На жаль, у сьогоднішніх реаліях знову постають питання, які піднесла Ініціативна група «Першого грудня», зокрема про нашу готовність БУТИ, здатність ЖИТИ ЗА МОРАЛЬНИМИ ПРИНЦИПАМИ, СПОВІДУЮЧИ ДУХОВНІ ЦІННОСТІ, не відкладаючи їх на потім, цінувати КОЖНУ ЛЮДИНУ попри всю нашу розмаїтість. У своєму Зверненні від 04.11.2019 р. Ініціативна група «Першого грудня» констатувала, що «нове» угруповання владної еліти, на жаль, демонструє неповагу до гуманітарних цінностей та захисту гідності людини, принижуючи роль гуманітарної сфери – джерела нашої духовної сили [2]. На поверхню знову «поспливали» меркантильність та продажність. У зв'язку з цим Ініціативна група «Першого грудня» висловила справедливе обурення тим, що окремі групи шоу-бізнесу, мистецькі колективи і глядацький корпус України, виявляючи національну сліпоту та етичну нечутливість, вже «не розрізняють пародію і збезчещення, законний гонорар і елементарну продажність» [2].

Як показує наша історія, українська нація раз у раз стикається з тим, що політична еліта не справляється з тими завданнями, які покладає на неї суспільство, вирішення яких очікує нація.

Сьогоднішня криза, яку переживає наше суспільство, пов'язана не тільки з пандемією, викликаною поширенням COVID-19. Вона є наслідком багатьох обставин, але насамперед, відсутності у теперішньої політичної влади загальнонаціональних ціннісних орієнтирів, натомість наявність численних системних помилок і прорахунків, яких вона припустилася і продовжує множити. Серед них – відверте ігнорування духовно-моральних цінностей культурної нації, в чому влада виступає орієнтиром для певної, можна б сказати, морально нестабільної частини суспільства, множить взірці естетичного несмаку, етичної нерозбірливості, демонструє «відкладеність»

духовних цінностей на примарне «колись». Мовчазне спостерігання за цим, без втручання з боку значної частини суспільства, під прикриттям «фігового листка» так званої «толерантності», а швидше – нерозбірливості, байдужості та недалекоглядності, сприяють пришвидшенню глибокої системної кризи.

У зверненні «До політичних еліт України» (опубліковано 05.02.2020 р.) моральні авторитети нації вкотре наголошували, що «Україні потрібні еліти, які, окрім високого професіоналізму, були б вірними принципам політичної й особистої доброчесності», а для «якісної зміни політичних еліт потрібна зміна їхньої ціннісної платформи». На жаль, на «порядку денному більшості української політичної еліти – не вболівання за майбутнє держави, а питання їхнього власного добробуту і престижу. І ще багато того, ім'я якому – дріб'язковість». Проте – всі розуміємо – еліта виростає з суспільства і з нього ж черпає свої ціннісні установки, а відтак відповідальність за її виховання несе й громадянське суспільство [4].

Духовно-моральні цінності «цементують» суспільство, об'єднують різні його сегменти тощо. Розглядаючи настрої щодо даної ситуації, відзначаємо, що оптимістичні переважають над песимістичними. Нація України вийде сильнішою і в цьому мають допомогти такі чесноти, як милосердя, людяність, доброзичливість, відповідальність, жертівність, духовність, прагнення полюбити ближнього, як самого себе, тощо. Духовно-моральні цінності відіграватимуть вирішальну роль, а технологічні здобутки допоможуть досягти прогресу на шляху подолання глобальних викликів.

Творчий доробок Ініціативної групи «Першого грудня» утверджує нас у переконанні, що суспільні відносини необхідно будувати, у першу чергу, на духовно-моральних засадах. Цінності, які пропагує «Українська Хартія вільної людини», не втрачають своєї актуальності, як і оцінки, що висловлює Ініціативна група «Першого грудня» щодо діяльності та відповідальності еліт за майбутнє Нації та Держави. Важливу роль у вихованні підростаючих поколінь, а відтак і майбутніх еліт, відіграє система освіти в Україні. У вихованні повноцінних громадян України вона має можливість спертися на

ціннісний потенціал Української Хартії вільної людини. Діяльність освітян Тернопільської області, зокрема й Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, щодо пропаганди ідей Української Хартії вільної людини заслуговує на повагу і підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Вибір майбутнього повинен ґрунтуватися на цінностях». Заява Ініціативної групи «Першого грудня» про європейський вибір українського суспільства (19.02.2013 р.). URL: <http://1-12.org.ua/2013/02/19/1579>
2. «Вийти з нинішніх випробувань сильнішими». Звернення Групи «Першого грудня» (04.11.2019 р.). URL: <http://1-12.org.ua/2019/11/04/4183>
3. Декларація Ініціативної групи «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/deklaratsiya>
4. «До політичних еліт України». Звернення Ініціативної групи «Першого грудня» / опубліковано (05.02.2020 р.). URL: <http://1-12.org.ua/2020/02/05/4190>

УДК 327.58:94

Полянський Федір Іванович,
кандидат історичних наук, директор
Державного архіву Тернопільської
області, м. Тернопіль

БОРОТЬБА УКРАЇНЦІВ ЗА РІДНУ ШКОЛУ: ДОСВІД 1920–1930-Х РОКІВ В УМОВАХ ПОЛЬСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Основною джерельною базою для вивчення боротьби українців за національну школу у розрізі політики польських органів управління в краї у 1920–1930-ті роки є офіційні документи вищих органів влади Польщі в галузі шкільної освіти, матеріали воєводського управління, повітових староств, гмінних управ, повідомлення та звіти про українські школи і педагогів, про спроби окупаційної адміністрації закрити навчальні заклади або перетворити в утраквістичні, а також колективні та індивідуальні вимоги-листи про відстоювання шкіл із українською мовою навчання, резолюції і петиції громадських зборів й ухвали різних товариств та об'єднань про національну школу, інформація про окремих педагогів, батьків учнів й інших подвижників

української освіти і духовності, котрі проявляли громадянську активність і перешкоджали реалізовувати колоніальну політику стосовно українського шкільництва тощо.

Новостворена Польська держава на захоплених західноукраїнських землях ще в 1919 р. у західних повітах Волинської губернії утворила Волинське воєводство з центром у м. Луцьку, а у 1920 р. поділила на три воєводства Східну Галичину: Львівське, Тернопільське і Станіславське. Про колоніальний характер політики польського уряду щодо українців говорить, зокрема, той факт, що офіційно вживались стосовно них терміни «русин», «русинський», а не «українець», «український», а територію називали «Malopolska Wschodna» (Східна Малопольща) та було заборонено вживати назви «Західна Україна» і «Східна Галичина» [1].

Шкільне завдання з зошита від 30 жовтня 1921 р. чітко окреслює зміст польської освіти. На запитання: Як називається наш край? Правильна відповідь: Малопольща. Яке найбільше місто країни? – Варшава і т. д. Польська мова, польська історія, польські патріотичні пісні стали головними предметами в українських школах. Вивіски на українських школах також друкувались польською мовою згідно донесень повітових старост про закупівлю [2].

Основна частина західноукраїнських земель, де були утворені чотири польські воєводства, становила 25% території польської держави і майже 28% населення всієї країни. Українці були найчисельнішою меншиною міжвоєнної Польщі, яка в цей період належала до країни з найвищим відсотком національних меншин (1921 р. поляки становили 69,2%, українці – 14,3%, євреї – 7,8%, білоруси – 3,9%, німці – 3,9%; разом на меншини припадало 29,8%, тобто близько третини населення держави) [3].

Шкільництво на цих землях стало підпорядковуватися Міністерству віросповідань і освіти, хоч і продовжували діяти австрійські закони та інструкції. Польська влада застала тут досить добре організовану систему української освіти. Але дотримуючись лінії «польського державотворення», вона внесла значні зміни в освіту, звичайно, не на користь українців. Фактично

були ліквідовані демократичні австро-угорські підходи до задоволення освітянських потреб місцевого українського населення. Якщо за Австро-Угорщини на території Західної України у 1911/1912 навчальному році налічувалося 2 612 початкових шкіл із українською мовою навчання, а в 1919 р. було таких 3 662 початкові школи, то вже у 1920/1921 навчальному році – лише 1930 [3]. А у Чортківському, Терехівському, Бродівському повітах взагалі було тільки по 13 українських шкіл [4, арк. 3].

Сьогодні скрізь у світі, як зазначали автори «Українська школа гине» у виданні «Рідна школа» за 1922 р., «шанують право до наук на рідній мові ... а коли відбирають таке право великому культурному народові ..., то не вільно промовчувати найменшого факту. Усе належить записати до чорної книги, чи кривавої книги...». Протестувати, оприлюднювати будь-які зловживання і утиски з боку окупаційної адміністрації, українським вчителям не вчити польських дітей. Сильним, однофронтовим виступом цілого народу у всіх проявах національного, політичного і суспільного життя – закликали рідношкільники – приблизить нас до перемоги і зменшить наші жертви у перспективі [4, арк. 14–15].

Таким чином, основним організатором фронту за навчання українців у своїй школі стало Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). «Рідна школа» як освітня інституція в Західній Україні координувала національне шкільництво, вирішувала нагальні проблеми захисту української мови в школах, вносила пропозиції до крайових шкільних органів управління про заснування українських шкіл [5].

Вчителі-українці підхопили рух за рідну школу і проводили роз'яснювальну національно зорієнтовану освітню діяльність у селах і містечках західноукраїнських земель. Так, у 1924 р. націоналістична діяльність вчителя Григорія Германа у с. Тетевчиці змусила повітового старосту в Радехові скаржитись з даного приводу до воєводського уряду в Тернополі [6].

Однією з форм боротьби за українську школу були протести громади. Так, у 1921 р. громада с. Полюхів Великий вчинила спротив у впровадженні викладання польською мовою в загальних школах [7].

Боротьбу за рідну школу активно проводило греко-католицьке духовенство. Так, у 1925 р. священники ініціювали збір підписів серед батьків учнів шкіл в селах Товсте, Головчинці, Грабівці Заліщицького повіту Тернопільського воєводства за викладання в школах українською мовою [4, арк. 18, 18 зв].

Лист кураторії Львівського шкільного округу до митрополита греко-католицької церкви з приводу негативних наслідків, до яких приводить агітація греко-католицьких священників за впровадження викладання в школах українською мовою і недопустимість такої агітації від 1925 р., свідчить про успіхи на фронті за рідну школу українських священнослужителів [4, арк. 22, 22 зв].

Члени Українського національно-демократичного об'єднання, звертаючись словами С. Воробкевича «Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває. Той у грудях не серденько, а лиш камінь має!», мотивували українське громадянство у відстоюванні своїх національних прав перед польською владою та наводили факти у друкованих засобах інформації про тотальне ополячення українських шкіл. Оскільки статут «Рідної Школи» передбачав розвиток українського шкільництва, тому боротьбу за українську школу, радили політики, потрібно проводити під їхнім стягом. Організовувати осередки «Рідної Школи» у кожному населеному пункті і провадити національно творчу діяльність спільно з товариством «Просвіта». «Боротьба за український характер шкіл на наших землях має проходити організовано, об'єднавши всі політичні сили, що сформовані на національному ґрунті. Ця боротьба мусить йти в краю, на соймовому терені і за границею», – стверджували ундовці [8].

У 1930-х рр. політичні акції на даній ділянці фронту проводили і члени Організації Українських Націоналістів. Відомо, що на Бережанщині активну роботу провадив Ярослав Старух, який займався підготовкою антипольської

шкільної акції у грудні 1933 р. В цілому українське студентство, за підтримки ОУН, активно організовувало різні антипольські акції в українських гімназіях як проти польських професорів, так і українських, які лояльно ставились до ополячення українських шкіл у Тернопільському воєводстві [9, арк. 77, 80].

Окремою формою боротьби були Листи-вимоги жителів сіл до повітових староств про викладання у школі українською мовою. Оскільки місцева адміністрація чинила різні перепони батькам учнів шкіл у виготовленні декларації про українську мову навчання на основі закону від 31 липня 1924 р., тому українство масово скаржилось на такі дії у різних інстанціях, як у 1920-х рр., так і 1930-х [10, арк. 6].

Інформаційна кампанія за рідну школу була дієва. Підтвердженням слугує невдоволений запит посла д-ра Глабінського і товариства до Міністерства релігії і народної освіти в справі недопустимості толерантного ставлення Львівської шкільної кураторії до української національної агітації в закладах освіти та культури від 1923 р. [11, арк. 1–1 зв.]. Відповідно, кураторія Львівського шкільного округу розіслала листи до воєвод з приводу негативних наслідків, до яких може привести агітація за впровадження в школах викладання українською мовою [4, арк. 25, 25 зв., 26].

Україномовні батьки з учнями були об'єктом постійного спостереження органів польської поліції. Так, у родинах батьків, діти яких навчаються в Тернопільській гімназії з українською мовою викладання, були проведені обшуки, а повітові коменданти польської поліції доносили у 1930 р. про антидержавну діяльність учнів IV гімназії м. Тернополя з українською мовою викладання [12, арк. 1–14]. Згодом учнів звинуватили у політичній діяльності, а українську гімназію у 1930 р. у Тернополі закрили [13].

На території Західної Волині відмітимо діяльність Української приватної гімназії в Кременці, яка була своєрідним символом престижу не лише місцевої громадськості, але й усього українського населення Волині, яке скрізь стало підтримувати її добровільними пожертвами. Однак червневим розпорядженням 1938 р. Волинська шкільна кураторія вдруге і остаточно закрила гімназію.

Дійсні причини цього полягали в тому, що молодь у ній виховувалась у національному дусі.

Українські галицькі освітні товариства «Учительська громада», «Взаїмна поміч українського вчительства» у 1920–1930-ті роки також були осередками національного життя, оберегом рідної культури, проте у фарватері постійної боротьби українців за освіту рідною мовою, боротьби за національну школу стало УПТ «Рідна школа», яке створило альтернативну державній мережу приватного національного шкільництва, де основою навчально-виховного процесу було формування національного компоненту змісту освіти.

Вагомим надбанням товариства «Рідна школа» у 1939 р. було те, що воно утримувало 604 дитячих садки з 22 тис. дошкільниками, 10 захоронок, 33 народних школи, де навчалось близько 2% українських дітей, 12 гімназій, 11 ліцеїв, 5 фахових шкіл, 5 бурс; проводила десятки курсів, створила вчительські семінарії у Львові, Стрию, Самборі, Коломиї, Станіславові; організувала так звані гуртки доросту – виховні інституції для юнаків і дівчат віком від 14 років, які з різних причин не змогли продовжити свою освіту (у 1936 р. їх налічувалося 873, де гуртувалося 6 188 молоді) [5].

Отже, як справедливо зазначав М. Грушевський, виникнення національного приватного шкільництва (в особі УПТ «Рідна школа») було засобом проти полонізації, воно дало широку можливість українцям мати школи різних типів, а також саме воно допомогло звільнити школу від польських впливів і забезпечити впровадження власної системи виховання дітей, ліквідувати проблему працевлаштування «політично неблагонадійних» українських учителів тощо [14].

Українське громадянство, використовуючи всі можливі легальні засоби, боролось за право навчати своїх дітей рідною мовою, відстоювало національну школу та її традиції навчання і виховання. Боротьба за рідну школу у 1920–1930-х рр. передбачала не тільки відстоювання права за навчання на рідній мові, але й вивчення предметів з історії і географії України, української мови і літератури під керівництвом фахового вчителя-українця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуцал П. Вступ. *З історії української школи* [добірка документів]. Тернопіль: Державний архів Тернопільської області, 2013.
2. Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. 231, оп. 1, спр. 619.
3. Яремчук В. Д. Правовий статус українських шкіл в Республіці Польща у 1919–1939 рр. *Науковий вісник*. № 2. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009.
4. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 621, арк. 1–16.
5. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ: Лілея НВ, 1999. 206 с.
6. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 332, арк. 5–6, 6 зв.
7. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 620, арк. 3.
8. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 775, арк. 4.; ф. 231, оп. 1, спр. 1687, арк. 1–6.
9. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 1820.
10. ДАТО. Ф. 196, оп. 1, спр. 487.
11. ДАТО. Ф. 231, оп. 1, спр. 328, арк. 1–1 зв.
12. ДАТО. Ф. 281, оп. 1, спр. 678.
13. ДАТО. Ф. 316, оп. 1, спр. 384, арк. 1.; ф. 278, оп. 1, спр. 782, арк. 1.
14. Грушевський М. Що ж далі? *Літературно-науковий вісник*. Кн. II. 1995. С. 2–5.

УДК 37.013: 371.4

Поточняк Ольга Євгенівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу Підволочиської селищної ради Тернопільської області «Центр дитячої та юнацької творчості», м. Підволочиськ

ВИХОВАННЯ СВІДОМОГО ГРОМАДЯНИНА ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Становлення української державності та інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на духовну культуру людини, сприяють зміні свідомості підрастаючого покоління та визначають основні напрями виховної роботи з молоддю. Сьогодні, коли на очах дітей герої Небесної Сотні ціною свого життя намагалися відстояти інтереси народу, українські військові щоденно стоять на варті цілісності нашої держави, а медики, зважаючи на останні події, пов'язані із оголошенням пандемії коронавірусу, самовіддано борються за збереження життя кожного із нас, все

більшої актуальності набуває виховання свідомого громадянина держави. Ці явища наші діти та молодь споглядають особисто, кожен із них може усвідомити себе частиною цього суспільства. Українська Хартія вільної людини (далі УХВЛ) стає одним із основних «дороговказів» на шляху виховання, а завдання педагогів полягає у тому, щоб донести до підростаючого покоління суть духовних і моральних цінностей (новел) УХВЛ, які є визначальними для українського громадянина в сучасних умовах. Сьогодні, як ніколи, ми повинні розкрити своїм вихованцям три прості думки, наріжні камені УХВЛ: відповідальність за своє життя, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою, мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра, вони завжди потрібні сьогодні, ми будуємо те, що уявляємо, і від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Позашкільна освіта є саме тим соціальним інститутом, що пов'язує шкільний освітній простір та широке соціальне середовище, це та освітня галузь, яка здатна мобільно реагувати на «виклики часу» в інтересах дитини, її сім'ї, суспільства та держави. Організація виховної роботи, спрямованої на підтримку у молоді мотивації до відданого служіння українському народові шляхом забезпечення їх конституційних прав і свобод, стає одним із найважливіших завдань позашкільної освіти. Впровадження ідей УХВЛ дозволяє сьогодні педагогам-позашкільникам активно шукати та поєднувати різноманітні форми, методи і засоби педагогічного впливу, які сприятимуть пробудженню непідробного інтересу до історії, культури, мистецтва свого краю та вихованню особистості, яка у дорослому віці зможе активно проявити свою громадянську позицію і стати на захист своєї землі. Саме заклад позашкільної освіти, де за бажанням і з задоволенням, без усякого примусу, дитина може займатися улюбленою справою, має стати тим осередком, де у оптимальних умовах формуються риси громадянина своєї держави.

Становлення громадянина розпочинається з дитинства. Саме в цей період у дитини закладаються підвалини майбутньої свідомості, характеру, поведінки,

формуються риси національної приналежності. Підростаючи, дитина вбирає в себе те, чим живе родина та народ, тому у нашому закладі цінності УХВЛ намагаємось впроваджувати з раннього віку. Як бути українцем, любити, мислити, ми розкриваємо для дошкільнят школи раннього розвитку. Враховуючи те, що батьки дошкільнят майже завжди присутні у закладі, основну увагу звертаємо на заходи із батьками, адже сім'я – найбільша вихователька підростаючих поколінь та усіх народів, невтомна плекальниця високої духовності та гуманізму, національного духу, характеру, свідомості, психології і патріотизму. Основні форми роботи із дітьми раннього віку – це театралізовані заняття з батьками, серед яких: «Чарівний світ української казки», «У нашій рідній Україні – ми всі український народ», родинні свята-ігри: «А вже весна», «Хай в серці кожної дитини живе любов до України», спільні майстер-класи для дітей та батьків «Намалюємо писаночку», «Подарунок мамі – своїми руками». Зважаючи на те, що виховання громадянина розпочинається з любові до рідного дому, вулиці, міста, чи села, однією із форм роботи у гуртку «Початкове технічне моделювання з елементами англійської мови» є створення міні-проектів, де діти з підручних матеріалів виготовляють та оздоблюють свої іграшкові домівки. Спільно з батьками оформлені виставки зимового та осіннього містечок із вулицями, парканами, домашніми тваринами. Назви предметів та персонажів діти вивчають і на англійській мові. Це дозволяє з раннього віку розкривати зміст приналежності до свого народу у контексті існування інших народів та культур. Любов до культури та традицій свого народу ми виховуємо, використовуючи на музичних заняттях та при організації виховних заходів для дошкільнят зразки музичного фольклору своєї місцевості (дитячі веснянки, гаївки, колядки, рухливі музичні ігри та забавлянки).

У 2017 році педагоги закладу розпочали роботу над реалізацією виховного проекту «Долю рідного краю пише кожен із нас», провідною ідеєю якого є формування у дітей та молоді патріотизму та бажання кожного будувати своє життя, опираючись на цінності УХВЛ через усвідомлення ролі

кожної людини у житті своєї Вітчизни. До участі у проекті залучені педагоги, гуртківці, батьки та громадськість. У рамках проекту проведено багато різноманітних виховних заходів: акцій, Вахт пам'яті, козацьких звитяг тощо. Із великим ентузіазмом гуртківці виготовляють вироби для благодійних ярмарків із метою збору коштів на допомогу пораненим та потребуючим сім'ям бійців АТО, хворим дітям.

Якщо у дошкільному віці дитина ще не сприймає еталони поведінки як соціальну необхідність та не усвідомлює їх соціальну значущість, то у молодших школярів та підлітків ціннісні орієнтації починають складатися у розвинену та стійку систему, яка визначає становлення їхньої активної життєвої позиції. Залучаючи дітей та підлітків до відтворення народних традицій Різдва, Великодня, ми навчаємо дітей зичити добро і радість іншим людям. Глибокий зміст традицій, де дитина нарівні спілкується з дорослими, дає їй можливість відчувати, що вона здійснює добрий вчинок. Участь у цих заходах сприяє виникненню у душах дітей самостійних переживань, що викликають бажання самовдосконалюватись, розширити свій внутрішній світ, породжує любов до оточуючих та співчуття і милосердя до слабшого.

У ранній юності молоді люди оволодівають соціальним досвідом, вони усвідомлюють вплив негативних явищ у сучасному суспільстві на процеси становлення їх як особистості та сенс життя свого покоління. Почуття любові до свого народу у них поєднуються з почуттям поваги до інших народів, своїх та чужих прав і свобод, тому гуртківці-старшокласники стають учасниками та ініціаторами різноманітних екологічних акцій, флеш-мобів, патріотичних ігор. Одна із останніх подій – урочисте відкриття на стінах нашого закладу меморіальної дошки юної повстанки Ольги Ромілович, яка загинула у 18 річному віці. Бути громадянином, бути учасником демократичної спільноти народів, бути господарем – ці цінності ми намагаємось розкривати для своїх вихованців завдяки співпраці з благодійним фондом «Світ дітей», що представляє у нашій області канадську організацію «Челліс». До нас часто приїжджають гості з Канади. Спілкуючись із ними, діти та молодь беруть

активну участь у різноманітних творчих проектах, акціях та заходах із допомоги соціально незахищеним категоріям дітей.

Позашкільна освіта – освіта без канікул. Оскільки і влітку наші заклади займаються роботою із дітьми, особливої уваги займає організація роботи літньої школи для гуртківців закладу, де проводяться різноманітні виховні та навчально-пізнавальні заходи, подорожі, творчі заняття та майстер-класи, у яких мимоволі, без примусу, ми маємо можливість розкривати дітям усі новели УХВЛ.

Бути лідерами, відстоювати свою позицію, вчитися переконувати та аргументувати свої думки – основні напрямки роботи із молоддю у школі управлінської майстерності. Наші активні старшокласники неодноразово стають учасниками молодіжних форумів у рамках програми "DOBRE DIY". Нещодавно випускники технічних гуртків представили проект «Відкриття студії робототехніки». Презентація відбулась для молоді нашої громади. За кількістю голосів проект, який представляли наші вихованці, здобув перемогу і можливість реалізації цієї ідеї в громаді, зокрема у нашому закладі.

Впроваджуючи УХВЛ в освітній процес закладу позашкільної освіти, ми формуємо і розвиваємо повагу до прав і свобод людини, відповідальність, готовність брати участь у соціально-політичному житті країни та особисту відповідальність за власну долю та долю своєї країни.

Виховувати патріотизм – одне з найважливіших, глобальних людських почуттів, закріплених віками і тисячоліттями, є святим обов'язком кожного педагога, адже державі необхідно, щоб усі діти у дорослому житті стали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистостями, які на своїй рідній землі прагнуть вільного саморозвитку і збереження індивідуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І., Чорна К. Патріотичне виховання дітей та молоді. *Позашкільля*. 2011. № 10. С. 9–16.
2. Кіндрат В. К. Формування патріотизму в школярів у концепції В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 3. 63 с.

УДК 37.017.18

Сергуніна Тетяна Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
методист відділу організаційно-
методичної та інформаційно-видавничої
діяльності Тернопільського обласного
комунального інституту педагогічної
післядипломної освіти, м. Тернопіль

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СВІТЛІ СЛОВА БОЖОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПРИПОВІСТЕЙ СОЛОМОНА)

*Привчай юнака до дороги його, і він,
як постаріється, не уступиться з неї.
Приповісті 22:6*

Сьогодні як ніколи актуальним є виховання дітей у світлі Слова Божого. Моральний занепад людства спостерігається у всьому світі. З екранів телебачення, Інтернету пропагуються ідеї, несумісні не тільки з християнською мораллю, але і загальнолюдськими поглядами на життя у суспільстві. Діти виховуються на бойовиках, фільмах жахів, жорстоких інтернет-іграх тощо (звідси – булінг, суїцид та інші негативні явища у дитячому середовищі). Навіть багато мультфільмів для дітей наповнені містиком і не несуть в собі добра і любові. Батьки мусять багато працювати і часто не мають часу, щоб поспілкуватися зі своїми дітьми, допомогти їм у вирішенні проблем, почитати разом книгу, тим більше Біблію.

Існує багато концепцій виховання дітей, вироблені різноманітні методи та прийоми у сучасній педагогіці. Проте є саме авторитетне вчення, яке витримало перевірку часом (кілька тисячоліть) і не втрачає своєї сили у сучасному суспільстві, бо це є Слово Боже. Там багато сказано про те, яким має бути морально чиста, праведна людина, яким має бути справжній християнин. Ми

зупинимося лише на Приповістях Соломона, сина Давидового, царя Ізраїлевого. У Біблії сказано, що це була наймудріша людина на світі. Він просив у Бога мудрості і отримав її. Він був автором більш як 3 000 приповісток.

Вважається, що автором першої, найдовшої частини Приповісток, є цар Соломон, другої (короткої) – Агур бао Якеї га-Маса, третьої (також короткої) – цар Лемуїл. Про двох останніх нічого не відомо. На початку 25-го розділу Приповістей є твердження, що приповіді (або прислів'я, притчи, короткі моральні уроки), які містяться у цій частині книги, створені царем Соломоном, але зібрані і скопійовані слугами царя Єзекії, що царював приблизно через 380 років після Соломона [2].

Книга Притч складається з 31 розділу. Зміст її складають в основному притчі (мудрі сентенції, настанови, приповідки) – уривчасті, афористичні, а іноді умоглядні вислови, що охоплюють кілька розділів, в основному релігійного спрямування (про Бога, Його властивості, Його Премудрості тощо). Тут розглядаються різні правила практичної мудрості, розсудливості, пристойної поведінки в релігійній, суспільній, сімейній, трудовій, господарській та іншій діяльності [3]. «Це поради, настанови, приписи, правила для людей різного віку, здебільшого для молодих, стосовно багатства та бідності, мудрості й невігластва, любові та зневаги до людей, ставлення до батьків, милосердя, вміння поводитись» [2].

Приповіді оформлені як звертання батька до сина. Батько прагне передати синові свою мудрість і досвід. Цим мудрим повчанням напучувалися протягом кількох тисяч років багато поколінь на землі. Так, тисяча років тому Володимир Мономах використовував мудрість Приповістей у своєму листі до синів. Він пише, що сам був у благочесті наставлений, і бажав дітям своїм домогтися успіхів у доброчесності [4]. Світ змінюється, змінюються суспільно-політичні формації, але незмінними є основні принципи поведінки у соціумі, стосунки між людьми, їх гріховна природа. Незалежно від рівня розвитку цивілізації людина потребує Божої мудрості, щоб ходити Його дорогами і не загинути, але мати життя вічне.

Починаються Приповісті зі звертання Соломона до сина, щоб він слухався настанов батьків, бо вони є мудрими: «Послухай, мій сину, напучення батька свого, і не відкидай науки матері своєї, вони бо хороший вінок для твоєї голови, і прикраса на шию твою» (Приповісті 1: 8–9).

Можна виділити наступні **основні напучування дітям**, які згадуються у Приповістях Соломона:

1. Потрібно **берегти науку батька та жити за заповідями, які він дав**. Тоді син буде довголітнім на землі (порівняйте з п'ятою заповіддю Божою: «Шануй батька твого і матір твою, і добре тобі буде, і довго житимеш на землі». Це заповідь з обітницею): «Сину мій, не забудь ти моєї науки, і нехай мої заповіді стережуть твоє серце, бо примножать для тебе вони довготу твоїх днів, і років життя та спокою!» (Приповісті 3: 1–2). «Бо заповідь Божа світильник, а наука то світло, дорога ж життя то навчальні картання» (Приповісті 6: 23). «Хто кляне свого батька та матір свою, погасне світильник йому серед темряви!» (Приповісті 20: 20). «Хто Закон береже, розумний той син, а хто водиться із гультями, засоромлює батька свого. Хто множить лихварським відсотком багатство своє, той для того громадить його, хто ласкавий для бідних. Хто відхилює вухо своє, щоб не слухати Закона, то буде огидна й молитва того. Хто відхилює вухо своє, щоб не слухати Закона, то буде огидна й молитва того» (Приповісті 28: 7–9).

2. **Не покладатися на свій розум, а надіятись тільки на Бога**, який дасть мудрості ухилятися від всього злого: «Надійся на Господа всім своїм серцем, а на розум свій не покладайся! Пізнавай ти Його на всіх дорогах своїх, і Він випростує твої стежки. Не будь мудрий у власних очах, бійся Господа та ухиляйся від злого!» (Приповісті 3: 5–7).

3. **Мати страх Божий, який є початком премудрості**: «Страх Господній початок премудрости, а пізнання Святого це розум» (Приповісті 6: 9–11). «Страх Господній лихе все ненавидіти: я ненавиджу пиху та гордість, і дорогу лиху та лукаві уста! (Приповісті 8: 9–13). «Страх Господній криниця життя, щоб віддалятися від пасток смерті» (Приповісті 14: 27). «Нехай серце

твоє не завидує грішним, і повсякчас пильнуй тільки страху Господнього» (Приповісті 23: 17).

4. **Не боятися Божого та батьківського покарання**, бо воно потрібне твоїй душі. Господь карає тих, кого любить, бо хоче, щоб вони зростали духовно: «Бо кого Господь любить, картає того, і кохає, немов батько сина!» (Приповісті 3: 12). Батько теж має наказувати дітей, які не розуміють його напучувань: «Картай свого сина, коли є надія навчити, та забити його не піднось свою душу» (Приповісті 19: 18). «Різка й поука премудрість дають, а дитина, залишена тільки собі, засоромлює матір свою» (Приповісті 29: 15). «Не стримууй напучування юнака, коли різкою виб'єш його, не помре: ти різкою виб'єш його, і душу його від шеолу врятуєш» (Приповісті 23: 13–14).

5. **Дякувати Господу за врожай і приносити Йому десятину**: «Шануй Господа із маєтку свого, і з початку всіх плодів своїх, і будуть комори твої переповнені ситістю, а чавила твої будуть переливатись вином молодим!» (Приповісті 3: 9–10).

6. **Якщо шукати розуму, як скарб**, то можна зрозуміти страх Господній і знайти «Богопізнання, бо Господь дає мудрість, з Його уст знання й розум! Він спасіння ховає для щирих, мов щит той для тих, хто в невинності ходить, щоб справедливих стежок стерегти, і береже Він дорогу Своїх богобійних! Тоді ти збагнеш справедливість та право, і простоту, всіляку дорогу добра, бо мудрість увійде до серця твого, і буде приємне знання для твоєї душі!» (Приповісті 2: 5–10). А ті, хто ходить дорогою темряви і роблять зло, люди безбожні, – будуть знищені.

7. **Стерегти своє серце**: «Над усе, що лише стережеться, серце своє стережи, бо з нього походить життя» (Приповісті 4: 23). Слово *серце* в Біблії має глибоке значення: це центр як фізично обмеженої природи людини, так і душевного та духовного її життя; не тільки різних відчуттів, почуттів та емоцій, але й вищих виявлень духа (рішень волі, ведення та сили розуміння), а також як центр та носій морального життя [3]. «Лягідне серце життя то для тіла, а заздрість гнилизна костей» (Приповісті 14: 30).

8. **Стерегти свої уста, не лукавити:** «Хто уста свої стереже, той душу свою береже, а хто губи свої розпускає, на того погибель» (Приповісті 13: 3). «Відкинь ти від себе лукавство уст, віддали ти від себе крутість губ» (Приповісті 4: 24). «Людина нікчемна, чоловік злочинний, він ходить з лукавими устами, він моргає очима своїми, шургає своїми ногами, знаки подає пальцями своїми, в його серці лукавство виорює зло кожночасно, сварки розсіває, тому нагло приходить погібіль його, буде раптом побитий і ліку нема! (Приповісті 6: 12–15). «Не бракує гріха в багатомовності, а хто стримує губи свої, той розумний. Язик праведного то добірне срібло, а розум безбожних мізерний (Приповісті 10: 19–20).

9. **Поступати по правді, бути праведним та милостивим:** «Милість та правда нехай не залишать тебе, прив'язи їх до шиї своєї, напиши їх на таблиці серця свого, і знайдеш ти ласку та добру премудрість в очах Бога й людини!» (Приповісті 3: 3–4). «В путі праведности є життя, і на стежці її нема смерті» (Приповісті 12: 28). «Не стримуй добра потребуєчому, коли в силі твоєї руки це вчинити, не кажи своїм ближнім: Іди, і знову прийди, а в завтра я дам, коли маєш з собою» (Приповісті 3: 27). «Хто погорджує ближнім своїм, той грішить, а ласкавий до вбогих блаженний» (Приповісті 14: 21). «Хто тисне нужденного, той ображає свого Творця, а хто милостивий до вбогого, той поважає Його» (Приповісті 14: 31). «Ліпше добре ім'я за багатство велике, і ліпша милість за срібло та золото (Приповісті 22: 1).

10. **Бути розважливим і завжди пам'ятати, що Бог є творцем Всесвіту і людей.** Мудрий ходить прямими дорогами і не спотикається, у нього немає страху, бо Бог його стереже: «Господь мудрістю землю заклав, небо розумом міцно поставив. Знанням Його порозкривались безодні, і кроплять росою ті хмари. Мій сину, нехай від очей твоїх це не відходить, стережи добрий розум і розважність, і вони будуть життям для твоєї душі, і прикрасою шиї твоєї, Тоді підеш безпечно своєю дорогою, а нога твоя не спотикнеться! Якщо покладешся не будеш боятись, а ляжеш, то буде приємний твій сон. Не будеш боятися наглого страху, ні бурі безбожних, як прийде, бо твоєю надією буде

Господь, і Він пильнуватиме ногу твою, щоб вона не зловилась у пастку!» (Приповісті 3: 19–26).

11. **Ніколи не погоджуватись на вмовляння грішників чинити зло (красти, вбивати тощо), бо можна загубити душу свою:** «Мій сину, як грішники будуть тебе намовляти, то з ними не згоджуйся ти! Якщо скажуть вони: Ходи з нами, чатуймо на кров, безпричинно засядьмо на неповинного, живих поковтаймо ми їх, як шеол, та здорових, як тих, які сходять до гробу! Ми знайдемо всіляке багатство цінне, переповнимо здобиччю наші хати. Жеребок свій ти кинеш із нами, буде саква одна для всіх нас, сину мій, не ходи ти дорогою з ними, спини ногу свою від їхньої стежки, бо біжать їхні ноги на зло, і поспішають, щоб кров проливати! Бож надармо поставлена сітка на очах усього крилатого: то вони на кров власну чатують, засідають на душу свою! Такі то дороги усіх, хто заздрий чужого добра: воно бере душу свого власника!» (Приповісті 1: 8–19).

12. **Не задумувати зла для ближнього, не сваритися з людьми, не заздрити насильникам і крутіям, не насміхатися з людей:** «Не виорюй лихого на свого ближнього, коли він безпечно з тобою сидить. Не сварися з людиною дармо, якщо злого вона не вчинила тобі. Не заздри насильникові, і ні однієї з доріг його не вибирай, бо бридить Господь крутіями, а з праведними в Нього дружба. Прокляття Господнє на домі безбожного, а мешкання праведних Він благословить, з насмішників Він насміхається, а покірливим милість дає. Мудрі славу впадкуюють, а нерозумні носитимуть сором (Приповісті 3: 29–35). «Почин сварки то прорив води, тому перед вибухом сварки покинь ти її!» (Приповісті 17: 14).

13. **Не бути лінивим,** треба працювати, щоб не стати бідним: «Аж доки, лінюху, ти будеш вилежуватись, коли ти зо сну свого встанеш? Ще трохи поспати, подрімати ще трохи, руки трохи зложити, щоб полежати, і прийде, немов волоцюга, твоя незаможність, і злидні твої, як озброєний муж!...» (Приповісті 6: 9–11).

14. **Не обманювати. Вага має бути правильною:** «Обманливі шальки огида для Господа, а повна вага це Його уподоба» (Приповісті 11: 1). «Вага неоднакова то огида для Господа, а оманливі шальки не добрі» (Приповісті 20: 23). Бізнес не повинен будуватись на обмані.

15. **Бути справедливим та чесним:** «Справедливість невинного дорого йому випростовує, безбожний же падає через безбожність свою. Справедливість прямих їх рятує, а зрадливі захоплені будуть своєю захланністю» (Приповісті 11: 5–6). «Благословенням чесних підноситься місто, а устами безбожних руйнується (Приповісті 11: 11). «Справедливість та правду чинити для Господа це добірніше за жертву» (Приповісті 21: 3).

16. **Жінка має бути чеснотною і мудрою:** «Жінка чеснотна корона для чоловіка свого, а засоромлююча мов та гниль в його костях» (Приповісті 12: 4).

«Хто жінку чеснотну знайшов, знайшов той добро, і милість отримав від Господа» (Приповісті 18: 22). «Мудра жінка будує свій дім, а безумна своєю рукою руйнує його» (Приповісті 14: 1). «Хата й маєток спадщина батьків, а жінка розумна від Господа» (Приповісті 19: 14).

17. Пильнувати, щоби **врятуватися від блудниці**, «що мовить м'якенькі слова, що покинула друга юнацтва свого, а про заповіт свого Бога забула, вона бо із домом своїм западеться у смерть, а стежки її до померлих, ніхто, хто входить до неї, не вернеться, і стежки життя не досягне, щоб ходив ти дорогою добрих, і стежки справедливих беріг!» (Приповісті 2: 16–20). «Бо блудниця то яма глибока, а криниця тісна чужа жінка. І вона, мов грабіжник, чатує, і примножує зрадників поміж людьми» (Приповісті 23: 27–28).

18. **Мати терпіння до ближнього:** «Терпеливий у гніві багаторозумний, а гнівливий вчиняє глупоту» (Приповісті 14: 29). «Лагідна відповідь гнів відвертає, а слово вразливе гнів підіймає» (Приповісті 15: 1).

19. **Бути скромним і лагідним:** «Страх Господній навчання премудрости, а перед славою скромність іде» (Приповісті 15: 33). «Огида для Господа всякий бундючний, ручуся: не буде такий без вини!» (Приповісті 16: 5). «Перед загибллю гордість буває, а перед упадком бундючність. Ліпше бути

покірливим із лагідними, ніж здобич ділити з бундючними» (Приповісті 16: 18–19).

20. **Не брати хабарі:** «Безбожний таємно бере хабара, щоб зігнути путі правосуддя» (Приповісті 17: 23).

21. **Справедливо судити:** «Хто оправдує несправедливого, і хто засуджує праведного, обидва вони Господеві огидні» (Приповісті 17: 15). «Свідок брехливий не буде без кари, а хто брехні говорить, не буде врятований» (Приповісті 19: 5). «Свідок брехливий не буде без кари, хто ж неправду говорить, загине» (Приповісті 19: 9). «Не будь ложним свідком на свого ближнього, і не підговорюй устами своїми» (Приповісті 24: 28).

22. **Не впиватися вином:** «Вино то насмішник, напій п'янкий галасун, і кожен, хто блудить у ньому, немудрий» (Приповісті 20: 1). «Не будь поміж тими, що жлуктять вино, поміж тими, що м'ясо собі пожирають, бо п'яниця й жерун збідніють, а сонливий одягне лахміття» (Приповісті 23: 20–21). «В кого ой, в кого ай, в кого сварки, в кого клопіт, в кого рани даремні, в кого очі червоні? У тих, хто запізнюється над вином, у тих, хто приходить попробувати вина змішаного. Не дивись на вино, як воно рум'яніє, як виблискує в келіху й рівненько ллється, кінець його буде кусати, як гад, і вжалить, немов та гадюка, пантруватимуть очі твої на чужі жінки, і серце твоє говоритиме дурощі... І ти будеш, як той, хто лежить у середині моря, й як той, хто лежить на щогловім верху. І скажеш: Побили мене, та мені не боліло, мене штурхали, я ж не почув, коли я прокинувся, шукатиму далі того ж...» (Приповісті 23: 29–35).

23. **Не знущатися над тваринами:** «Піклується праведний життям худоби своєї, а серце безбожних жорстоке» (Приповісті 12: 10).

Отже, устами царя Соломона Бог навчає, як батькам треба напоумляти своїх дітей, виховувати в них високі моральні якості, застерігати від злих справ тощо. Це є наука і для нашого молодого покоління, бо тільки Слово Господнє вчить премудрості і страху Божому, є джерелом життя та істинного знання.

1. Біблія онлайн, 2003–2020. URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/pro/>
2. Літературний всесвіт. Приповісті Соломона. URL: <https://sites.google.com/site/literaturnijvsesvit/>
3. Лопухин А. П. Толковая библия. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_23/
4. Поученье [За Лаврентіївским літописом 1377 р.] Изборник URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>

УДК 37.015

Сесик Оксана Олегівна,

методист центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ – ОДИН ІЗ ДІЄВИХ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕНДЕНЦІЇ, ОРІЄНТАЦІЇ НА РІЗНОБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ, СТВЕРДЖЕННЯ ПЕРВИННОСТІ ДУХОВНИХ І МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

*Цінності – це досвід людства, який зберігається в церкві,
релігії, науці, мистецтві, культурі, але головне – в людях.*

Л. Гузар

*Не дивіться на Україну, як на землю своїх батьків. Дивіться
на неї, як на землю своїх дітей. І тоді прийдуть зміни...*

С. Вакарчук

Постановка проблеми. Розвиток української держави, зміцнення в ній громадянського суспільства, інтеграція України у світову та європейську спільноту неможливі без реформування та оновлення *системи національного виховання*, головна мета і завдання якого – утвердження ідеалів гуманізму, свободи особистості, демократії, пріоритет загальнолюдських та національних цінностей.

Саме тому діяльність сучасного освітнього закладу має бути спрямована на виховання свідомого громадянина, патріота; формування потреби та уміння

жити в громадянському суспільстві; духовної та фізичної досконалості; моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Необхідно дбати про формування рис національно свідомого громадянина України, а саме: громадянську відповідальність; громадянську активність; громадянський обов'язок; громадянську свідомість; громадянську гідність; розуміння і сприйняття української ідеї; дотримання Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи; сприяння розбудові незалежної України; любов до рідної культури, національних свят і традицій; пошана до історичної пам'яті народу; збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків; доброту; толерантність; справедливість; щирість; сумлінність; повагу до оточуючих; принциповість.

Усі ці аспекти виховання тісно переплітаються із фундаментальними моральними цінностями, які є споконвічною основою людського буття.

Постановка завдання. Обґрунтувати доцільність і важливість основних засад Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) як одного із дієвих засобів реалізації гуманістичної освітньої тенденції, орієнтації на різнобічний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреби сьогодення вимагають, щоб наша молодь чітко окреслила власну позицію щодо розбудови та захисту української державності. Патріотизм, духовність, любов до родини та своєї землі – головні пріоритети формування особистості в контексті впровадження Нової української школи [7].

Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [6].

Тому завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської та студентської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності, пропагування первинності духовних і моральних цінностей.

Проект «Живімо за Українською Хартією вільної людини!» є першою спробою втілити ідеї УХВЛ в освітній процес з метою підвищення рівня розвитку національної культури школярів, становлення їх громадянської позиції та успішної самореалізації в професійній діяльності та особистому житті.

Актуальною гуманістичною освітньою тенденцією є орієнтація на духовний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

У цьому ракурсі важливо пам'ятати про реалізацію обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки, яка є однією з перших спроб втілити ідеї УХВЛ в освітній процес з метою підвищення рівня розвитку національної культури школярів, становлення їх громадянської позиції та успішної самореалізації в професійній діяльності та особистому житті.

Сьогоднішні умови дають широкі можливості реалізовувати основні завдання програми: проводити просвітницьку роботу щодо популяризації Української Хартії вільної людини серед педагогів, школярів, студентства та молодіжних громадських організацій, в територіальних громадах краю та через засоби масової інформації; трактувати систему цінностей УХВЛ через написання різноманітних творчих робіт педагогами та учнями; з метою підвищення рівня духовності та формування християнської культури молоді організовувати дистанційні флеш-моби («Цінності УХВЛ у дитячій творчості», «УХВЛ очима дітей», «Мої найважливіші життєві цінності» тощо); демонструвати новели Хартії методом прочитання педагогами й учнями та

висловлення власного бачення їх потребності для духовного життя людини; інформаційно наповнювати різноманітні доступні види системи комунікацій (сайт, сторінка у Facebook, блог тощо) матеріалами, що стосуються пропагування та впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах області.

Висновки. Отже, програма з впровадження цінностей Української Хартії вільної людини в освітніх закладах області є дієвою спробою втілити ідеї УХВЛ в освітній процес з метою підвищення рівня розвитку національної культури школярів, становлення їх громадянської позиції та успішної самореалізації в професійній діяльності та особистому житті.

Адже навчання та виховання – це першооснова для будь-яких змін у нашій країні, стійкості держави та її сталого поступу. Україні потрібна нова, реально інтегрована в європейський, а отже, у глобальний простір система освіти, в центрі уваги якої було б завдання розвивати вільну і мислячу людину, що прагне оволодівати якісними знаннями, конкурентоспроможними у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова О. В. Розвиток самодостатньої особистості, її соціалізація. *Наша школа*. 2006. № 2–3.
2. Амонашвілі Ш. О. Істина школи / Пер. з російської. Подільський культурно-просвітницький Центр ім. Реріха, 2007. 74 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 348 с.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. 3-тє вид. Полтава: Полтавський вісник. 191 с.
5. Дем'янюк Т. Методика виховання в сучасній школі. К., 2000.
6. Закон України про освіту. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayuomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
8. Прогнозування та планування роботи класного керівника: Метод. посіб. / Авт.-упоряд.: Сорока Г. І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення. Х.: Основа, 2005.

Славінська Марина Олександрівна,
методист відділу виховної роботи та
позашкільної освіти КНЗ КОР
«КОПОПК», м. Біла Церква, Київська
область

РЕФЛЕКСІЯ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Цінність – поняття, що використовується у філософії та соціології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і виступають завдяки цьому як еталон належного. Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань [4, с. 85]. Розвинені ціннісні орієнтації – ознака зрілості особистості, показник міри її соціальності. Вся людська діяльність здійснюється з опорою на систему ціннісних орієнтацій, без усвідомлення і розуміння ролі яких вона стає хаотичною і безсистемною. Стійка і несуперечлива сукупність ціннісних орієнтацій обумовлює такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої

позиції; суперечливість ціннісних орієнтацій породжує непослідовність у поведінці; нерозвиненість ціннісних орієнтацій – ознака інфантилізму, панування зовнішніх стимулів у внутрішній структурі особистості.

Нова українська школа передбачає виховання, що ґрунтується на цінностях. Щоб ця ідея була реально втілена у життя, всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, їхні батьки, вчителі, викладачі, керівництво закладів освіти тощо) незалежно від віку, знань, досвіду чи соціального стану мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися. Саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства.

Любомир Гузар сказав: «Зараз ініціативу можна проявляти вільно, але має бути готовність узяти на себе відповідальність. Не треба вказувати молоді, що робити, вона розбереться сама. Важним є виховати в ній правильні цінності і дати правильні орієнтири» [6].

Сьогодні Україна переживає складні часи і потребує негайних змін. Перш за все, необхідна консолідація народу, виховання патріотів, чесних, відповідальних, вільних, активних громадян, які вміють мислити, любити і розвивати свою Батьківщину. Це завдання має проходити наскрізною лінією у освітньо-виховному процесі закладів освіти.

Сучасна післядипломна освіта забезпечує неперервний професійний розвиток вчителів, якісну професійну підготовку, навчає сучасним засобам, формам і методам професійної діяльності. Післядипломна освіта – це система навчання і розвитку фахівців, що спрямована на приведення їхнього професійного рівня у відповідність до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних вимог [1]. Місія післядипломної педагогічної освіти полягає в забезпеченні нової якості педагогічних і керівних кадрів освіти, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у ситуації нестабільності, невизначеності й постійних змін, шляхом створення умов їхнього неперервного особистісного і професійного розвитку впродовж усього життя та вдосконалення [5]. Слід зазначити, що для виконання цієї місії

система післядипломної педагогічної освіти має не просто відповідати на швидкоплинні соціально-політичні й економічні суспільні зміни, а й прогнозувати та випереджати їх.

На сьогоднішній день професійні запити педагогів стають дедалі різноманітнішими. Без професійного розвитку педагог не зможе працювати з дітьми відповідно до вимог сьогодення. Учитель – головна дійова особа будь-яких освітніх трансформацій, які вимагають переорієнтації його діяльності на нові педагогічні цінності.

Складно окреслити чітке коло життєвих цінностей особистості. Те, що може бути життєво важливо для одного, для іншого не має принципового значення. Але все ж можна знайти якесь «середньоарифметичне» [3]. Будь-яка цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад, на відміну від передавання знань із будь-якої навчальної дисципліни. Важко уявити педагога, який би зміг якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, сам не сповідуючи її, не будучи наставником.

Завданням післядипломної освіти є: навчання педагогів – наставників майбутніх свідомих громадян – цінностям Української Хартії вільної людини; навчання педагогів розумінню того, що цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, але й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином.

Отже, задля гармонійного розвитку учнів вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична

цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітюк В. В. Професійний розвиток педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної освіти. *Педагогічний пошук*. 2016. № 1 (89). С. 3–6.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Основні життєві цінності людини. URL: <http://blog.i.ua/user/5404870/1758261/>
4. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний посібник / Пуховська Л. П., Артюшина М. В., Базелюк В. Г., Лушин П. В., Снісаренко О. С., Сніцар Л. П., Солодков В. Т., / за наук. ред. Л. П. Пуховської. К.: Педагогічна думка, 2012. 122 с.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 №344/2013. *Офіційний вісник Президента України*. 2013. № 17. Ст. 550.
6. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>

УДК 37:17:159

Стасюк Наталія Янівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи Збараської ЗОШ I–III ступенів № 2 імені Івана Франка, с. Базаринці, Збараський р-н, Тернопільська область

МОРАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Сьогодні ми живемо в країні, яка обрала європейський шлях, демократичні цінності, повагу до гідності людини. Розбудова суверенної, незалежної, правової, демократичної та соціальної держави актуалізує проблему виховання морально свідомої особистості, спроможної реалізувати свої права і свободи та поліпшити життя українського суспільства.

Зрозуміти сенс свого існування, поставити перед собою гідні життєві цілі, зробити усвідомлений вибір, який не вступає у суперечність із національними

інтересами держави, здатна лише особистість із розвинутою моральною самосвідомістю [1, с. 5].

Від сформованості таких цінностей, як свобода, відповідальність, совість, чесність залежатиме не лише моральне здоров'я зростаючої особистості, її впевненість у собі, власних силах, але й здатність розбудовувати українську державу, відстоювати власну гідність і національні інтереси. Адже вільне суспільство у нас уже є – відповідального, на жаль, ще немає. Тож виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства слід здійснювати на системі ціннісних орієнтацій учнівської молоді, викладених в Українській Хартії вільної людини. За словами Любомира Гузара, зараз «ініціативу можна проявляти вільно, але має бути готовність узяти на себе відповідальність. Не треба вказувати молоді, що робити, вона розбереться сама. Важним є виховати в ній правильні цінності і дати правильні орієнтири» [4, с. 2].

Ціннісні орієнтири Української Хартії вільної людини є основою Нової української школи, де базовими духовно-моральними цінностями визначені любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність, яка і має виконувати головну роль у цьому вихованні [3, с. 13].

Усвідомлення особистістю себе, своїх моральних якостей, потенційних можливостей, поведінки, дій, вчинків, їх мотивів і наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності і її значення для себе та суспільства, регулювання власної поведінки та моральне самовдосконалення і є моральною самосвідомістю. Педагогічний досвід доводить, що виховання моральної самосвідомості визначає ціннісне ставлення людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв власної гідності, свободи, совісті, самодостатності, відповідальності за вчинки у своєму житті [1, с. 10].

Учні повинні навчитися робити вибір, розрізняти, що є добром, а що є злом, повинні мати власну систему цінностей і нести відповідальність за зроблений вибір.

Наше суспільство пройшло різні стадії розвитку. Наприклад, коли люди безвідповідально йшли голосувати на вибори. І потім самі ж жили в тій системі, яку обрали для себе. Тому так важливо виховати відповідального громадянина.

Неабияку роль у цьому відіграє шкільне учнівське самоврядування, метою якого є задоволення потреб у спілкуванні, спільній діяльності з метою реалізації виховних інтересів, включення до шкільного та громадського життя через діяльність учнівського парламенту, засвоєння загальнолюдських цінностей, набуття дітьми соціального досвіду.

Так, у нашому навчальному закладі діє учнівський парламент «Міст», із ініціативи якого вже понад 10 років вибори президента школи відбуваються згідно із Законом України «Про вибори», у яких мають право взяти участь учні 8–11-х класів, про що зазначено у Статуті учнівського парламенту. Учні виконують «дорослі» ролі: виборців, кандидатів і їх довірених осіб, спостерігачів і членів виборчої комісії, створюють виборчі ділянки, видають виборчі бюлетені, програми, придумують символіку, зустрічаються з виборцями, агітують, відповідають на запитання і навіть проводять передвиборчі дебати, а ще заповнюють протоколи та акти про порушення. І все «по-дорослому». Учні знають, що через рік потрібно звітувати про виконання програми, тому до обіцянок ставляться виважено. Звісно, іноді не все відбувається толерантно, адже діти копіюють суспільство. Тому, буває, й трапляються розірвані плакати або ж надходять скарги про спробу «підкупити» виборців цукерками (щоправда, до виборів). Але з кожним роком такі випадки стають рідкістю. Ми віримо, що саме ці «дорослі» ролі навчать наших учнів демократії, толерантності та відповідальності, навчать бути справжніми громадянами.

Оскільки сучасні реалії вимагають активного виховання, виховання через дію, з метою формування цінностей Української Хартії вільної людини застосовуємо у нашому навчальному закладі інтерактивні форми роботи, серед яких заслуговує на увагу проектна діяльність. Власні проекти втілюють у життя як класні колективи, так і учнівський парламент школи, де кожне міністерство

пропонує 1–2 проекти на рік. Найбільш вдалимими серед них були такі: «Створюємо літопис класу», «Із вертепом у кожну хату», «Ревізор рекомендує навчання», «Рідною мовою я розмовляю» (мета: звернення уваги мешканців міста на проблему культури мовлення, на грамотність оформлення рекламної продукції; звернення до власників піцерій, крамниць – замінити вивіски відповідно до норм чинного українського правопису), проект спорудження компоненту інфраструктури «Будівництво літньої критої сцени – громадського молодіжного простору» спільно з волонтерами БУР (мета: створення громадського молодіжного простору для залучення молоді до посильної реальної участі у житті суспільства, виховання національно свідомої та активної особистості, патріота, громадянина, відповідального за свою особисту долю та долю країни; задоволення потреб у спілкуванні з однолітками, залучення до участі у літньому англomовному таборі «Rainbow», організованому в рамках проекту «GoCamp» від компанії GoGlobal та спрямованому на міжнаціональний діалог та євроінтеграційну діяльність українського народу, самоствердження у суспільно значущій діяльності, формування досвіду громадянської поведінки, розвитку творчого потенціалу).

З ініціативи учнівського парламенту у школі щороку проводяться квести: спортивно-патріотичний квест «Україна починається з тебе», присвячений Дню Незалежності; «Знайди Декларацію – врятуй державу», присвячений Дню українського козацтва; мовний квест «Мова – ДНК нації», присвячений Дню української писемності; «Україна починається з мови», присвячений Міжнародному дню рідної мови. Слід зазначити, що мовні квести сприяють формуванню в учнів національної свідомості, розвитку високої мовної культури, вихованню любові до рідної мови, що є основою духовності та історичної пам'яті народу.

Сучасні вимоги до виховання молоді – майбутньої еліти нашої держави – ставлять перед нами завдання постійно удосконалювати та модернізувати основні форми виховної роботи.

Маємо надію, що виховання особистості на цінностях Української Хартії вільної людини допоможе представникам учнівської молоді стати в житті порядними, морально свідомими, успішними та відповідальними людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія / І. Д. Бех та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 176 с.
2. Кобзаренко Л. А. Ціннісно-виховний потенціал етнопедагогіки: реалії та перспективи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 4. С. 17–24.
3. Нова українська школа у поступі до цінностей: програма. Київ, 2018. 40 с.
4. Стецишин Р. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 63 с.

УДК 351

Тимошів Світлана Ярославівна,
методист з виховної роботи, позашкільної освіти, історії та суспільствознавчих дисциплін Буцацького районного комунального методичного кабінету, вчитель основ християнської етики Буцацької ЗОШ І–ІІІ ст. № 1, м. Бучач

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОГО СВІТУ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Цінність... Мабуть, варто почати з того, що кожна людина в поняття «цінність» вкладає своє суб'єктивне бачення. Цінності – це вимір людського щастя. Із-за різних обставин різні люди уявляють своє щастя по-різному.

Життєві цінності для кожної особистості виступають орієнтиром у тій чи іншій ситуації, позитивно впливають на особистісне зростання, досягнення задоволення у житті, самовдосконалення, розвиток творчого мислення, що неухильно забезпечує відчуття щастя і свободи особистості. Цінності змінюються тоді, коли змінюється світогляд людини, змінюються її переконання, а, можливо, навіть і тоді, коли людина стає на нову сходинку

свого життя. Якщо ж моральні цінності змінюються разом із людиною, то, апріорі, змінюються вони і з плином часу.

У житті нашого суспільства, на жаль, існує проблема переосмислення цінностей, що має вплив і на становлення моральної особистості школярів.

Час, у якому ми живемо, справедливо називають складним. Ми прийшли до реального усвідомлення необхідності змін. Сьогодні ми відроджуємо те найдорожче, що свого часу ледь не втратили: рідну мову, культуру українського народу, почуття національної гідності.

Незважаючи на численні проблеми, які накопичувались у нашій країні впродовж десятиліть, ми вбачаємо проблему духовного занепаду однією з найбільш системоутворюючих. Без дієвих способів її поліпшення неможливо добитись суттєвих зрушень у будь-якій сфері. Особливо актуальним це питання постає тоді, коли йдеться про побудову концепції освіти і виховання підростаючого покоління. Криза в українському суспільстві, а також сучасний стан освіти й виховання, все в більшій мірі актуалізує необхідність звернення до історичної практики формування духовності особистості на засадах християнських цінностей як ядра національної свідомості, що непідвладне часу. Християнська мораль орієнтована на внутрішній світ людини, на побудову цілісної особистості на засадах вічних цінностей життя, таких як віра, надія, любов, істина, добро, краса, скромність, великодушність, чесність, щирість, гідність, милосердя, свобода, справедливість, відповідальність. Християнські цінності, що непідвладні соціально-політичному впливу, є основою формування громадянської злагоди для вирішення соціальних протиріч і конфліктів у сучасному українському суспільстві. Саме Українська Хартія вільної людини (далі УХВЛ) формує такі життєві цінності дитини, що виступають основою для щасливого життя, успішної взаємодії з іншими членами суспільства.

Духовний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей є головною сучасною тенденцією функціонування системи освіти.

За УХВЛ, мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони потрібні нам сьогодні. І саме система цінностей, які запропоновані авторами для ідентифікації сучасного українця в сучасному світі, де окреслено 10 духовних і моральних постулатів, що є визначальними для українського громадянина в сучасних умовах розвитку, оскільки у них чітко окреслено три фундаментальні принципи застосування морально-етичних цінностей у власному житті, є кращою спробою розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості. Вважаю, що головною метою кожного закладу освіти має бути формування високоінтелектуальної особистості, виховання справжніх християн та патріотів України, виховання здобувачів освіти в душі християнської любові, Євангельських істин та Христових заповідей.

Визначаючи орієнтири виховного процесу, які є реакцією на ті виклики, які, на жаль, постійно ставить перед нашим народом історія, пригадуються слова Івана Павла II, Папи Римського, які сьогодні є дуже актуальними: «...Ваш народ переживає важкий і складний перехід від тоталітарного режиму... до, нарешті, вільного і демократичного суспільства. Свобода, однак, вимагає сильного, відповідального і зрілого сумління. Свобода вимоглива, і в певний спосіб коштує більше, ніж неволя. Майбутнє України великою мірою залежить від вас і від тієї відповідальності, яку ви зумієте взяти на себе. Бог не забариться, щоб благословити ваші зусилля, якщо спрямуєте своє життя на великодушне служіння родині й суспільству, ставлячи спільне добро вище особистих інтересів...».

Не зменшуючи роль навчання у становленні особистості здобувачів освіти, виховання на християнських цінностях завжди було і залишається пріоритетним в освітньому процесі закладів освіти Бучаччини, а реформи, спрямовані на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища сучасної школи, додають впевненості й надії на виховання компетентного і духовно багатого українця.

Виховне середовище повинно формуватися під впливом тісної **співпраці** між закладом освіти, родиною, церквою та суспільством, яка буде мати

позитивний вплив на дитину. Національно-патріотичне та духовне зростання особистості забезпечується через різноманітні форми, методи та засоби виховної діяльності, зокрема:

- з боку **родини** – через сімейні традиції, мікроклімат в родині, ставлення до оточення, особистий приклад батьків;
- зі сторони **закладу освіти** – через виховний потенціал уроків, олімпіад, виховних годин, курсів за вибором «Основи християнської етики» та «Основи сім'ї», мережу гуртків, особистий приклад учителя, учнівське самоврядування тощо;
- з боку **церкви** – участь у релігійних святах, недільних Богослужіннях, молодіжних організаціях при парафії, реколекціях, прощах, «Канікулах з Богом» (молодші школярі);
- зі сторони **суспільства** – через вплив оточення, ЗМІ, соціальні мережі, політичні, економічні та соціальні виклики.

Сьогодні в закладах освіти важливою є роль священика, духівника (незалежно від конфесії), бо чим раніше дитина матиме можливість розуміти внутрішню потребу пізнати Бога, тим кращий результат буде в майбутньому. Молодь не любить обов'язків, а тому треба показати їй, що Бог – не обов'язок, а можливість, відкритість.

Недарма у свій час Платон стверджував: «Незнання Бога для держави є найбільшим лихом, і хто підриває релігію, той підриває і основи суспільства». Варто наголосити, що зміст християнської моралі подається Біблією в контексті трьох складових. Перша – це загальні християнські чесноти: розсудливість, поміркованість, справедливість, стійкість, чесність, правдивість, вірність слову. Друга – плоди дарів Духа Святого: віра, надія, любов (милосердя), радість, спокій, терпіння, доброта. Третя – це 10 Божих заповідей, із яких лише перші три належать до прославлення та пошанування Бога, а сім інших стоять на сторожі доброзичливих стосунків між людьми (шануй батька й матір; не вбивай; не будь розпусним; не кради; не свідчи неправдиво на ближнього свого; не будь заздрисним). Зрозуміло, що зміст основних заповідей не вичерпує

всього можливого ціннісного спектру, який має загальнолюдське значення (адже можна додати ще такі елементарні й очевидні вимоги як: не лінуйся; шануй знання й мудрість; не ображай; шануй людську гідність інших; люби батьківщину тощо). Попри це, ні в кого не виникає ні найменшого сумніву в тому, що саме християнська мораль акумулює в собі надзвичайно важливі і глибокий ціннісний сенс. Слід зазначити, що окрім старозавітних 10-ти заповідей Божих, важливі положення загальнолюдської моралі були проголошені в Нагірній проповіді Ісуса Христа, яка містить у собі звернення до моральних ідеалів, які відображають багатовікові земні сподівання людства: миролюбність, поступливість, доброту. У ній ми знаходимо надзвичайно ціннісне для людської спільноти висловлювання Ісуса: «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви». Пізніше, у науковій етиці, це високогуманне Господнє судження отримало назву «золотого правила» моральності, яке разом із ідеями добра та справедливості є загальним гуманістичним еквівалентом людських стосунків.

Слід зазначити, що духовний розвиток особистості триває все її життя. Але на відміну від дорослої людини, яка здатна свідомо його скерувати, формування духовності дитини відбувається передовсім під впливом людей, які її оточують. Саме тому так важливо об'єднати в цій справі родину і школу, будувати освітній процес на засадах християнських цінностей, бути прикладом для інших, повірити в себе, бо якщо в серці є віра, надія і любов, то в Україні є майбутнє.

Виховання духовно-морального потенціалу сучасної молоді на засадах християнських моральних цінностей – досить складний процес, адже рівень свідомості в кожного різний. Дається взнаки й наявність певного життєвого досвіду. Сучасний навчальний заклад покликаний бути таким осередком, де здійснюється не лише професійне зростання, а й поступове сходження людини до духовних висот. Тому потрібен і педагог, який іде новими шляхами, несе новизну, який сприятиме формуванню міцного духовного стержня й майбутній реалізації на засадах Істини, Добра, Краси. Це шлях, на якому тісно

переплітаються наукова думка та духовний досвід людства, справжнім уособленням якого є християнські цінності.

Сьогодні українське суспільство як ніколи потребує нової формації у духовній сфері. Війна на Сході України, а відтак складна ситуація у державі негативно позначається на якості життя її громадянина. Те, що загинуло чимало людей за останні роки, а значна кількість потребує реабілітації, вказує на необхідність навіть не стільки популяризації християнських цінностей, як на їх щоденну реалізацію. Найперше, у кожній людині, незалежно від її релігійних, політичних переконань, соціального статусу, потрібно побачити образ і подобу Божу, а відтак поважати її гідність, її дар життя. Кожен громадянин України повинен стати безцінним для держави, а заклад освіти повинен бути:

- ❖ закладом людяності тому, що людина є найвищою цінністю: кожна дитина, кожен педагог – особистість;
- ❖ закладом успіху тому, що саме успішна людина може жити, творити в такому мінливому світі;
- ❖ закладом доброти тому, що розум має бути добрим, бо лише за цієї умови помисли і дії людини будуть конструктивними.

Отже, реалізуючи програму Української Хартії вільної людини, ми закликаємо усіх і себе, в першу чергу, до відповідальності у своїх вчинках, відповідальності перед самим собою, Богом і Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія / Переклад Огієнко І. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2014.
2. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. К.: Академвидав, 2010. 416 с.
3. Карпюк Ю. Я. Християнські цінності – непересічні орієнтири духовного розвитку особистості людини. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_2_17
4. Концепція нової Української школи. [Електронний ресурс] Міністерство освіти і науки України: URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>
5. Обласна програма впровадження УХВЛ в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 р. / ініціативна група «Першого грудня». Київ, 8 грудня 2012.
6. Психологічні науки. 2012. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* 2/2012.

Хома Світозара Олегівна,
завідувач центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

***Анотація.** У статті окреслено питання, пов'язані з реалізацією завдань Української Хартії вільної людини, розглянуто шляхи методичного забезпечення УХВЛ у Новій українській школі.*

***Ключові слова:** Українська Хартія вільної людини, громадянська освіта, громадянські компетентності, демократизація освітнього середовища, Нова українська школа.*

Зважаючи на стан громадянської освіти в Україні, існує потреба у створенні цілісної системи громадянської освіти та виховання, заснованої на ефективних практиках формування громадянських компетентностей.

Знання про громадянське суспільство повинні підкріплюватися громадянськими навичками і цінностями, необхідними для активної участі в суспільному житті. Тому у школі, та й у суспільному житті за стінами школи, повинні розвиватися певні цінності, навички поведінки і якості, що підкреслюють необхідність патріотизму, лідерства, співпраці, довіри, толерантності, громадянськості і впевненості в собі.

Навчання в Новій українській школі, її ціннісно-світоглядна траєкторія ґрунтуються на принципах партнерства, забезпечуючи її гармонійний розвиток, сприяє збереженню психологічного здоров'я та радості пізнання, надає можливості самоактуалізації особистості.

Різні аспекти проблем громадянського виховання розглядали такі дослідники: М. Боришевський, М. Бургін, І. Бех, О. Вишневський, Т. Дем'янюк, В. Поплужний, Б. Павленик, В. Лозова і Г. Троцько, М. Рагозін, О. Сухомлинська,

Т. Умурзакова, К. Чорна, які переконливо доводять, що процес управління системою громадянської освіти та виховання вимагає постійного аналізу, науково-творчого обґрунтування, визначення, практичного забезпечення та розробки інноваційних технологій його здійснення.

Пошук нових, ефективних систем та методик громадянської освіти і виховання наштовхнув на ідею розробки Обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки (затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 02 серпня 2017 року № 693).

Автори Хартії пропонують 10 орієнтирів (цінностей) – напрямів праці та три принципи, яких слід дотримуватися кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні».

Фундаментальними у Хартії є три прості думки:

1. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

2. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

3. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності та цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані. Аби стати вільною, людині не треба проводирів. Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя та свободи. Справжнім проводирем людини є лише особисте осмислене зусилля.

На сьогоднішній день назріла потреба розширити масштаби вивчення та застосування Української Хартії вільної людини для розробки методології викладання світоглядної системи цінностей українця і мережі фахівців, які її будуть застосовувати на практиці. Ця система значно підсилить ефективність впровадження Концепції Нової української школи, де пріоритетним напрямком

є формування ціннісних ставлень і суджень, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти спільно з управлінням освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації, а також громадською організацією «Гуртом!» проведено масштабну роботу щодо запровадження Обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки.

Надзвичайною популярністю серед педагогічних працівників області користуються просвітницькі інтерактивні заходи з елементами тренінгу на тему «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес».

Створено сайт щодо впровадження Української Хартії вільної людини (www.uhvl.te.ua), сторінка на сайті ТОКІППО, сторінка у соціальній мережі [facebook.com](https://www.facebook.com/ukhvl/) (<https://www.facebook.com/ukhvl/>), де розміщуються всі матеріали на допомогу методичним установам, закладам освіти.

Результати діяльності були представлені у жовтні 2018 р. на Х Міжнародній виставці «Інноватика в сучасній освіті» (м. Київ). Власне, був представлений інноваційний проект «Громадянська освіта крізь призму впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», який був відзначений золотою медаллю.

Методичне забезпечення реалізації ідей Української Хартії вільної людини продовжується і в умовах дистанційного навчання. Багатьом із нас зрозуміло, що настав час, який змінить основи сучасних держав, економічних систем і способів організації світового співтовариства.

Молоді люди повинні навчитись у цій непростій ситуації проявляти себе, взявши за основу справжні цінності, що роблять людину людиною. Приклади таких цінностей є в Українській Хартії вільної людини. Ще у 2012 році автори УХВЛ писали: «Людство зустріло початок двадцять першого століття як добу невпевненості. Тінь сумніву торкнулася багатьох сердець. Однак тінь сумніву завжди йде поруч із людиною. Не варто боятися тіней. Треба шукати світла

відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю... Способи, які б відновлювали та зміцнювали віру у власних і спільних силах, не можуть бути ані категоричними, ані вичерпними. До Храму можуть вести різні дороги, однак треба мати бажання і силу йти однією з них.

Наріжними каменями нашої Хартії є три прості думки.

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Третє. Ми будемо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє...

Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля.

Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви.».

Сьогодні, як ніколи раніше, ми маємо змогу навчитись самим і навчити дітей справжнім цінностям. І саме зараз, замість тремтіти перед невидимим ворогом, усім нам, а насамперед молоді, треба об'єднатися у солідарній дії.

Для організації спільної діяльності педагогів, батьків, учнів пропонуємо проєкт «Цінності УХВЛ – орієнтир для життя в час невизначеності».

Актуальність проєкту:

Виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання створення нової парадигми цінностей, на яку буде орієнтуватись молодь у час зміни основ сучасних держав, економічних систем і способів організації світового співтовариства. Саме такі цінності пропонує Українська Хартія вільної людини. У час змін кожен зможе, замість того, щоб боятись невизначеності, проявити себе, взяти за основу справжні цінності, що роблять людину людиною.

Мета проєкту:

Популяризація цінностей УХВЛ серед учнівської молоді, батьків, усієї громади та розробка на основі цих цінностей стратегії спільної солідарної дії школи та громади.

Завдання проєкту:

Розширення інструментарію реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки.

Термін реалізації проєкту: квітень – грудень 2020 року.

Координатори проєкту:

Мисик Володимир Святославович, заступник директора ТОКІППО з науково-педагогічної та виховної роботи;

Хома Світозара Олегівна, завідувач Центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти ТОКІППО.

Шляхи реалізації:

- Інформування кожної районної/міської/ОТГ, організацій учнівського самоврядування про даний проєкт та складання плану його реалізації (*квітень – травень 2020 року*).

- Організація в районі, місті (ОТГ) онлайн-конференції для учнівського самоврядування по обговоренню шляхів реалізації проєкту (*травень 2020 року*).

- Створення координаційних центрів в районних/міських/ОТГ, організаціях учнівського самоврядування (*травень 2020 року*).

- Залучення до роботи в координаційних центрах в якості консультантів педагогів, відповідальних за впровадження УХВЛ у закладах освіти (*травень 2020 року*).

- Інформування районними/міськими/ОТГ, радами старшокласників учнівської молоді, громадських організацій, педагогів, батьків про реалізацію проєкту (онлайн оголошення, проморолики) (*травень 2020 року*).

- Залучення до реалізації проекту у закладах освіти батьків, представників громадських організацій, ЗМІ, членів громади (*травень 2020 року*).

- Розробка відеосюжетів про Українську Хартію вільної людини, її 10 цінностей, які є орієнтирами у сучасний складний час, можуть допомогти кожному відновити та зміцнити віру у власні і спільні сили. Беручи за основу цінності УХВЛ, ми можемо разом творити нову соціальну справедливість, нову парадигму життя у громаді. Відеосюжети повинні бути тривалістю до 10 хвилин, у довільному форматі. До участі у створенні сюжету варто запросити педагогів, а також батьків. Дані роботи мають бути розміщені на сайтах закладів освіти, по можливості, також на сайтах відділів освіти, методичних установ (*травень – вересень 2020 року*).

- Розробка стратегії спільної солідарної дії школи та громади на основі цінностей УХВЛ (*жовтень – листопад 2020 року*).

- Презентація проекту на засіданні обласної учнівської асоціації «Авангард» (*грудень 2020 року*).

Очікувані результати:

1. Формування у свідомості учнівської молоді поведінкової моделі на основі цінностей УХВЛ.
2. Об'єднання громади навколо нової парадигми цінностей через солідарні дії на благо усіх і кожного.

Ми стоїмо на порозі нового світу. Яким він буде – залежить від усіх нас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська Хартія вільної людини.
2. Бех І. Д. Гуманістична модель виховання. *Методист*. 2014. № 6 (30). С. 60–66.
3. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Методист*. 2014. № 11 (35). С. 11–25.
4. Бех І. Д. Шляхом злагоди до процвітання. *Позашкілля*. 2008. № 11 (23). С. 4–9.
5. Бех І. Д. Патріотизм без ретуші. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів XII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / гол. ред. Г. І. Сотська. Вип. 6 (10). К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. С. 11–15.

6. Бех І. Д., Кириченко В. І., Петрочко Ж. В. З Україною в серці (тренінг з національно-патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. Вид. 2-ге, змінене. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.

7. Обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки. *Громада і місто*. URL: <http://gromada-i-misto.org/region-program/>

УДК 37.013.73

Яковишин Руслан Ярославович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

МЕТОДИ ВПЛИВУ НА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ГАЛИЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)

З огляду на те, що позитивні зрушення у життєвому поступі держави неможливі без докорінних змін у духовній сфері, особливий інтерес становить дослідження системного підходу до проблеми морального виховання шкільної молоді Галичини другої половини ХІХ століття.

Метою статті є дослідження особливостей процесу морального виховання учнівської молоді у діяльності позашкільних закладів Галичини в другій половині ХІХ століття. Вирішення цього завдання потребує переосмислення проблем виховання за сучасними вимогами до виховного процесу загалом, а також творчого використання досвіду галицьких освітніх діячів досліджуваного періоду. Серед сучасних педагогів-науковців, праці яких присвячені розгляду теоретичних і практичних аспектів організації виховного процесу на засадах християнських цінностей, слід відзначити: І. Андрухів, А. Вихруща, О. Вишневського, О. Канівську, В. Карагодіна, І. Мишишин, Ю. Щербяка. Питаннями формування основ християнської моралі у процесі духовного відродження сучасної України займалися Я. Войтенко, М. Литвин,

В. Малахів. Тож науковий аналіз і осмислення вищезазначеної мети дослідження є важливим і актуальним завданням педагогічної науки, оскільки вони виступають важливим джерелом збагачення теорії та практики навчально-виховного процесу молоді в сучасних умовах. На нашу думку, найбільш перспективними є такі напрямки дослідження цієї проблеми: проаналізувати основні ідеї, форми, методи та засоби морального виховання учнівської молоді, що використовувались у діяльності освітньо-виховних закладів, а також громадських і релігійних організацій Галичини другої половини XIX століття.

Коли аналізуємо періодичні видання Галичини понад 100-річної давності, нашу увагу привертає той факт, що українська педагогічна еліта вже тоді дійшла висновку про недостатність обсягу і комплексу методів та засобів, якими користувалася тогочасна школа як освітня система, для повноцінного виховання, навчання і розвитку підростаючого покоління галицьких українців. Отже, цілком логічно постало питання про утворення оригінальних, додаткових форм, методів і засобів навчання й виховання молодого покоління. Провідні освітні діячі Галичини другої половини XIX століття втілювали педагогічні методи у наступних формах: «педагогічні кружки», «самоосвітні гуртки», «читальні», бібліотеки, «недільна наука», сільські та молодіжні громади, «вакаційні оселі» тощо.

Архівні матеріали свідчать, що у досліджуваній нами період громада відігравала важливу роль в організації духовного життя і морально-етичного клімату, зокрема на селі. Тому не безпідставно таке об'єднання людей, як громада, можна вважати формою позашкільної діяльності учнівської молоді Галичини в другій половині XIX століття, тим більше, що вона (громада. – Р. Я.) будувала або ремонтувала (на власні кошти) церкви та школи.

Хочемо також згадати про толоку як форму залучення молоді до праці та передачі їй необхідних у житті трудового досвіду, моральних засад та господарської вправності. Та українці Галичини чітко диференціювали толочні роботи за характером їх призначення. З особливою повагою селяни ставилися до благодійних толок. Як правило, у бідного селянина люди робили «за

спасибі», «з любові». Відмовлятися в таких випадках «совість не дозволяла» [12, с. 153]. У ряді місцевостей Галичини зафіксовано звичай прийому молодих хлопців до парубоцької громади саме під час толочних робіт.

Наступним видом позанавчальної діяльності в процесі морального виховання учнівської молоді Галичини в другій половині XIX століття була так звана «наука недільна» [6, с. 50].

Надзвичайно активним діючим елементом процесу позашкільної діяльності в контексті проблеми морального виховання молодого покоління Галичини виступали так звані «читальні» та бібліотеки. Особливу увагу варто зосередити на «читальнях», що належали до товариства «Просвіта», яке на той час було рушієм процесу національно-патріотичного і духовно-морального відродження української нації в умовах бездержавності [2, с. 7].

Однак у періодиці Галичини другої половини XIX століття підкреслювалося, що, незважаючи на зростання кількості «читалень» від «Просвіти» і товариства ім. М. Качковського, вони могли принести багато шкоди, особливо при відсутності будь-якого впливу священника на ці «читальні». Представники церкви висловлювали обурення з приводу того, що у різних «читальнях» можна була натрапити на книжки, зміст яких не сприяв моральному вихованню молоді [7, с. 139].

Крім того, був складений статут «Читальні і бібліотеки парохіальної під іменем св. Миколая». Метою товариства було: «організувати відчити в справах, які сприяли б морально-релігійному вихованню парохіян» [8, с. 589].

Про те, що позашкільна освіта (у вигляді різних форм її втілення, зокрема «читалень») сприяла покращенню моральної атмосфери в різних населених пунктах Галичини, свідчить той факт, що, наприклад, у селі Старі Богодчани (Станіславське воєводство) завдяки І. Пилиповому, який згуртував людей навколо створеної ним «читальні», було подолано таке негативне явище, як пияцтво [4, с. 46].

Продовжуючи аналіз політики влади в галузі освіти, слід зауважити, що певне полегшення економічного тиску не стосувалось організацій, що активно працювали в системі виховання підростаючого покоління. Це безпосередньо торкалося, наприклад, «Рідної школи», бо в §4 його статуту декларувалося: «Метою Товариства є: заспокоювати всі потреби українського народу на полі шкільництва, як рівнож публічного, домашнього, передшкільного й позашкільного виховання» [12, с. 5].

Тому логічним є практичне втілення декларативних заяв вищезгаданого товариства у розрізі його діяльності над створенням однієї із форм позашкільної освіти молоді – «педагогічних кружків» [11, с. 299].

Наступною оригінальною формою позашкільної діяльності, що була важливим компонентом у системі виховання, варто дефініювати так зване «Товариство Вакаційних Осель» [5, с. 3].

Щодо вирішення цього питання у Галичині, то у Львові Польське товариство педагогічне в 1883 році заснувало першу оселю для хлопців, а наступного року на оселі почали висилати дівчат [5, с. 9].

Наприкінці XIX століття спостерігалася чітка тенденція до «поривання тодішньої освіти дорослих учнів з масовістю і звертання уваги на поглиблення духовного розвитку гуртків і одиниць» [10, с. 5]. Це й формувало нові методи культурно-освітньої праці.

Тому виникли так звані «самоосвітні гуртки», які набули вигляду трьох різних типів:

1. Вільні освітні гуртки нижчого типу.
2. Однорічні курси за головування особи з вищою освітою.
3. Дворічні програмні університетські курси [див.1, с. 37].

Такий масовий освітній рух почав також об'єднувати молодих людей, яких, за віковою ознакою, визначали як «доріст» [10, с. 11].

Загальноприйнятими в гуртковій діяльності були наступні методи:

- а) метод дискусійного читання; б) метод «льосованих» (за жеребом. – Р. Я.) рефератів; в) дискусійний метод; г) шкільний метод; ґ) метод коротких

відповідей; д) метод анкет; е) метод активізації; є) метод заочної освіти [див.10, с. 20].

Висновки. Аналіз періодичних видань та архівних джерел Галичини досліджуваного періоду свідчить про те, що українська педагогічна і наукова еліта дійшла висновку про недостатність обсягу методів виховного впливу на школяра, що здійснювала школа другої половини ХІХ століття. Тому виникали такі оригінальні форми навчально-виховної праці: «педагогічні кружки», «самоосвітні гуртки», «читальні», бібліотеки, «недільна наука», «вакаційні оселі», сільські та молодіжні громади. Весь перерахований комплекс механізмів впливу на моральне виховання учнівської молоді збагачував вітчизняну наукову педагогічну теорію та практику, виявляв недосконалість урочної системи навчання учнів, сприяв «наверненню» дітей до характерних для українців одвічних родинних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галущинський М. Позашкільна освіта (народина, – освітні установи, – організаційні форми, – мета). Львів, 1927. 45 с.
2. ДАТО. Ф. 231, Оп. 1, Спр. 135.
3. Добра рада сельскимъ и мѣщанскимъ школярикамъ и школяркамъ. *Ластѳвка*. Львѳвъ, 1879. С. 17–18.
4. Досинчукъ О. Про читальню въ Надвѳрной. *Русская Рада*. Коломыя, 15 марта 1876. С. 45–46.
5. Кордуба М. Звіт з діяльності Виділу «Товариства Вакаційних Осель у Львові». Жовква, 1910. 32 с.
6. Наука недільна. *Газета Шкѳльна*. Львѳвъ, 1877. С. 50.
7. Общественныя библиѳтеки на Югѳ. *Основа, южно-русскій литературно-учѳный вѳсникъ*. С.-Петербурзь, 1861. С. 139–152.
8. Пелешъ Ю. Читальнѳ и библиѳтеки парохіальни. *Пастырское богословіе*. Вѳдень, 1876/7. С. 585–596.
9. Пляни науки релігії і частні інструкції. *Катехізм*, б/д. С. 75–84.
10. Порадник для самоосвітніх гуртків. Львів, 1934. 127 с.
11. Хосен з педагогічних кружків для учительства взагалі, а для руского товариства педагогічного зокрема. *Учитель*. Львів, 1902. С. 297–303.
12. ЦДІА у Львові. Ф. 129. Оп. 2, Спр. 3.

Ярмолицька Світлана Олегівна,
методист навчально-методичного центру
психологічної служби і соціальної роботи
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОГО ТА МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні Україна перебуває на етапі корінних змін як на економіко-політичному, так і на суспільному рівнях. Сучасне суспільство ставить перед собою мету: трансформувати соціальну реальність, ту модель відносин між людьми, яка була раніше, переосмислити її, виробити нові орієнтири національного державотворення. Але, як свідчить історія, «...модернізаційні зміни не мають успіху без відповідності традиційним цінностям, релігійним та моральним установкам, що складають духовну основу будь-якого суспільства» [2, с. 438].

Цінність – це те, що найбільш важливе, що нам допомагає жити та розуміти сенс нашого життя. Це знання, які ми здобуваємо ціле наше життя, переймаємо від своїх батьків, через досвід поколінь свого народу, що допомагають нам робити правильні рішення. Але прийняти правильні рішення непросто, бо соціум пропонує свої цінності, а християнство – інші. Ускладнює цю ситуацію те, що часто наша молодь зростає на стереотипах антикультурного середовища – споживацтва, егоїзму, насилля, лихослів'я тощо, які згубно впливають на її ще недостатньо сформовану свідомість і психіку, а відповідно – «...замість справжніх цінностей нав'язується духовний сурогат...» [9, с. 172].

Вивченням цінностей на християнських засадах, взаємозв'язку церковних доктрин зі світською мораллю, їх впливу на формування духовного розвитку людей нового покоління в процесі трансформації суспільства займались ряд філософів, релігієзнавців, богословів, педагогів: В. Бондаренко, А. Колодний,

Г. Пирог, Р. Гавеля, А. Кармін, О. Новікова, А. Жаловага, Ю. Карпюк, В. Малахов, А. Баумейстер, Л. Филипович, В. Єленський, В. Лубський, М. Закович, Б. Лобовик, Л. Чупрій, Н. Химич, П. Яроцький та інші [4; 5; 6].

Слід зазначити, що у вітчизняному релігієзнавстві цінності розглядаються як сукупність ідей, норм поведінки, дій, за допомогою яких відбувається задоволення духовних потреб вірянина [8, с. 376]. Релігійні цінності надані в заповідях, повчаннях і сприймаються їх носіями як такі, що дані самим Богом або через його пророків, тому людина повинна обов'язково їх дотримуватись, на відміну від світських моральних кодексів [6, с. 84]. Християнство «...запропонувало нову шкалу цінностей, засудивши жорстокість, насильство, возвеличивши «страждених і обтяжених». Не «знаю», а «вірую», не зовнішнє, а внутрішнє, не плоть, а дух... Християнство відкрило і затвердило часто непотрібні з позиції розуму ірраціональні пошуки людиною віри, добра, справедливості, милосердя, співчуття» [7].

У світському розумінні – це соціально схвалювані дії та уявлення більшості людей про те, що таке добро, зло, справедливість, чесність, патріотизм, любов, дружба тощо [11]. У цьому випадку християнські цінності залежать від конкретної духовної і соціокультурної ситуації, вони постійно змінюються і не завжди несуть позитивне значення. Ситуація ускладнюється й тим, що в умовах інформаційного суспільства, часто традиційні християнські цінності багатьом видаються архаїчними, несуттєвими. Химич Н. Є. стверджує: «Християнська мораль – фундамент загальнолюдських та національних життєвих цінностей – спрямована не на зовнішність особистості, а на її внутрішній світ. Розбудова, плекання внутрішньої людини – ось у чому суть духовного вдосконалення. А ідеалом досконалості є ціннісні засади християнства, закріплені в універсальних вічних цінностях життя: правда, добро, краса, любов, свобода, відповідальність, щирість, віра, надія, гідність, справедливість, чесність, скромність, великодушність, милосердя та багато інших...» [9, с. 173].

Отже, ми можемо стверджувати, що справжні християнські цінності – це цінності, що наділяються священним значенням, є соціально прийнятними, акумулюють у собі національні традиції, укріплюються в свідомості людини як незаперечна істина і сприяють її духовному вдосконаленню.

Тисячоліттями українська церква формувала суспільну мораль на засадах християнства, українську самобутність, пропонувала ідеальні моделі міжособових та суспільних відносин [6, с. 85]. Зараз в Україні відбувається повна трансформація системи морально-етичних цінностей суспільства, модифікація історично складених традицій, заміна попередньої системи духовних цінностей новою, що повинно сформувати новий світогляд у сучасній молоді. Адже попри масове звернення до релігії, її християнських канонів, на перших позиціях перебувають цінності та людські якості, що необхідні індивідам для комфортного і безпечного співіснування в його межах. Сучасна людина орієнтується на особисту систему цінностей, бере на себе відповідальність за вирішення всіх проблем, за успіхи й невдачі [7]. Як зазначає А. Колодний, «нині типовим стає віруючий, у структурі релігійності якого домінують не догми чи обряди, а суб'єктивне самовідчуття своєї причетності до Всевишнього... Свої прагнення до суверенітету, подолання залежності від зовнішнього світу вона компенсує у своїх уявленнях про гаранта цієї незалежності – Бога, доступ до котрого можна отримати через пізнання самого себе» [6, с. 88].

Особистість розвивається, формується і виховується в суспільстві, в сім'ї. Дитина повинна не лише оволодіти правилами поведінки в соціумі, але й мати «внутрішню цілісність, яка б робила для неї ясними різноманітні прояви добра і зла...». Отже, поряд із такими високими цінностями, як вірою в Бога, безсмертя, працелюбністю, патріотизмом, важливе місце належить морально-етичним цінностям: любов до людей, милосердя, повага до батьків, близьких, свобода, справедливість тощо. «Через добродійність, творення добра розвивається не лише любов до Бога, а також до своєї сім'ї, народу, Батьківщини» [3, с. 62]. «Духовного зростання нації не відбудеться без прямого

чи опосередкованого осягнення християнських святинь» [9, с. 174]. Таким чином, християнські цінності формують не лише морально та духовно освічену особистість, але й закладають духовний фундамент розвитку сучасної держави, впливають на процес становлення нації [7].

Ми повинні зрозуміти, що ні щоденне напучування батьками дітей основам християнської моралі, ні її входження в шкільне життя не захистить зростаючу особистість від аморальних проявів у соціумі, хоча може суттєвим чином поліпшити загальний рівень моральності [1]. Засвоєння християнських цінностей впливає на формування власних цінностей дитини, її ставлення до оточуючої дійсності, до інших людей, до самої себе, що проявляється в її адекватній поведінці та моральній оцінці вчинку. Найважливішою умовою опанування законів моральності є оптимальна задіяність у ньому самого учня як активного суб'єкта [1]. Такою базою для морального вдосконалення особистості в школі можуть бути такі заходи: традиційні бесіди, лекції, диспути, круглі столи; ігри-драматизації, розгляд та аналіз соціальних ситуацій морально-етичного характеру; робота з книгою, творчі роботи, створення презентацій, читання з обговоренням; зустрічі з цікавими людьми; благодійні акції, екскурсії до духовних святинь та історичних пам'яток тощо.

Тому, коли сьогодні Україна переживає епоху кризи свого соціально-політичного буття, коли відбувається історична переоцінка основ морального становлення суспільства, саме духовенство, освітяни, науковці мають спільно з найяскравішими представниками нації сформулювати в дітей та молоді такі християнські цінності, які б допомогли їм у майбутньому приймати правильні моральні рішення не лише для себе, а й для всього людства. Адже християнські цінності є основою не тільки для формування високодуховної особистості, але й громадянського суспільства в цілому. Суспільне життя, яке не спирається на фундамент християнських цінностей, буде нестабільним і прямуватиме до суспільного беззаконня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Карпюк Ю. Я. Християнські цінності – непересічні орієнтири духовного розвитку особистості людини. *Психологічні науки*. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2012_2_17.pdf
2. Ковальський Г. Є. Християнсько-традиціоналістичний конструкт соціальної реальності. Вісник донецького національного університету, серія Б: гуманітарні науки. Випуск 1–2. 2014. С. 438–446. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdnug_2014_1-2_66.pdf
3. Коліщук С. В. Християнські цінності в системі підготовки молодшого спеціаліста. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2 (42). С. 60–64. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tvo_2013_2_14.pdf
4. Мартишин Д. С. Роль і місце християнських цінностей в системі суспільно-політичного розвитку сучасної держави. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1429>
5. Моральні цінності християнства в контексті становлення сучасної парадигми права. URL: <https://www.religion.in.ua/main/21925-moralni-cinnosti-xristiyanstva-v-konteksti-stanovlennya-suchasnoyi-paradigmi-prava.html>
6. Онищук С. В. Християнські цінності в контексті трансформації світоглядних пріоритетів української нації. *Менеджер*. ДонДУУ. 2014. № 2 (68). С. 83–90. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzhm_2014_2_16.pdf
7. Пирог Г. В. Християнські цінності у сучасному українському суспільстві. *Науковий вісник Чернівецького Університету*: зб. наук. праць. Чернівці. 2004. Вип. 203–204. Філософія. С. 22–26. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23297/1/2004...>
8. Релігієзнавчий словник / За ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. 376 с.
9. Химич Н. Є. Християнські цінності у духовноморальному вихованні студентів. *Наукові записки*. Серія «Психологія і педагогіка». 2012. Випуск 21. С. 171–178. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/2485/1/24.pdf>
10. Християнські цінності (відкритий урок для 9 класу). URL: <https://slovovchitelyu.org/rubrik/metodika/hrystyyanski-tsinnosti-2/>
11. Цінність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

ДЛЯ ПОДАТОК

Видавець – ТОКІШПО

Адреса для кореспонденції: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1

Електронна пошта: admin@ippo.edu.te.ua

Веб-сторінка: <http://ippo.edu.te.ua/>

Тел.: (0352) 43-57-83

Підписано до друку 04.05.2020 р. Здано до друку 06.05.2020 р.

Формат 60 на 84\16. Папір офсетний. Тираж 100 примірників.

46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1.